

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

**OBSTRUKČNÍ JEDNÁNÍ V MEZÍCH
CIVILNÍHO PROCESU SPORNÉHO**

Rigorózní práce

2023

Mgr. et Mgr. Lucie Semelová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra občanského práva
Občanské právo a civilní proces

**OBSTRUKČNÍ JEDNÁNÍ V MEZÍCH
CIVILNÍHO PROCESU SPORNÉHO**

Rigorózní práce

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Brně dne 13. 9. 2023

Mgr. et Mgr. Lucie Semelová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala především Mgr. Miroslavu Hromadovi, Ph.D. za odborné konzultace, které mi při psaní této kvalifikační práce poskytl, podnětnou kritiku, ale také vstřícný a ochotný přístup. Poděkování patří též mé rodině, která mě během psaní neustále podporovala, stejně jako při veškerých předcházejících studiích.

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	I
ÚVOD	III
1 CIVILNÍ PROCES.....	1
2 TEORETICKÉ UKOTVENÍ PRO PRÁCI STĚŽEJNÍCH POJMŮ.....	5
2.1 ZNEUŽITÍ PROCESNÍHO PRÁVA A ZÁKAZ PROCESNĚPRÁVNÍHO ZNEUŽITÍ....	5
2.1.1 <i>Vymezení pojmu za využití právních monografií a článků</i>	<i>9</i>
2.1.2 <i>Zneužití procesního práva v zákoně a komentářové literatuře</i>	<i>26</i>
2.1.3 <i>Zneužití procesního práva ve světle rozhodovací praxe soudů</i>	<i>31</i>
2.1.4 <i>Shrnutí</i>	<i>36</i>
2.2 PROCESNÍ OBSTRUKCE.....	38
2.2.1 <i>Teoretické vymezení za využití odborné literatury</i>	<i>39</i>
2.2.2 <i>Zakotvení pojmu dle rozhodovací praxe soudů</i>	<i>40</i>
2.2.3 <i>Shrnutí</i>	<i>42</i>
2.3 VZTAH MEZI OBSTRUKCEMI A ZNEUŽITÍM PROCESNÍHO PRÁVA	44
3 ROLE SOUDCE PŘI ROZHODOVÁNÍ O PROCESNÍCH OBSTRUKCÍCH.....	46
4 PROCESNÍ PROSTŘEDKY K ZAMEZENÍ OBSTRUKCÍ.....	53
4.1 PROCESNÍ PROSTŘEDKY NA STRANĚ SOUDU.....	53
4.2 PROCESNÍ PROSTŘEDKY NA STRANĚ ÚČASTNÍKŮ	56
4.3 PROSTŘEDKY VYCHÁZEJÍCÍ Z INSTITUTŮ V PROCESNÍM PŘEDPISU	58
5 NÁSLEDKY PROCESNÍCH OBSTRUKCÍ	64
5.1 ZÁKAZ ZNEUŽITÍ PROCESNÍHO PRÁVA A NAVAZUJÍCÍ POSTIHY	64
5.1.1 <i>Účastník řízení.....</i>	<i>64</i>
5.1.2 <i>Advokát jako právní zástupce účastníka řízení</i>	<i>65</i>
5.1.3 <i>Soudce rozhodující ve věci</i>	<i>68</i>
5.2 PRŮTAHY A NEPŘIMĚŘENÁ DÉLKA SOUDNÍHO ŘÍZENÍ	69
5.2.1 <i>Kárná odpovědnost soudce za průtahy řízení</i>	<i>69</i>
5.2.2 <i>Odpovědnost státu za nepřiměřenou délku řízení</i>	<i>72</i>

6	PROCESNÍ OBSTRUKCE POHLEDEM JUDIKATORNÍ PRAXE	78
6.1	NÁMITKA PODJATOSTI	79
6.2	NÁVRH NA DELEGACI VHODNOU.....	80
6.3	OMLUVA NEÚČASTI U JEDNÁNÍ A ŽÁDOST O JEHO ODROČENÍ.....	81
6.4	OSVOBOZENÍ OD SOUDNÍCH POPLATKŮ.....	83
6.5	USTANOVENÍ ZÁSTUPCE ÚČASTNÍKA	84
6.6	NÁMITKA ZAPOČTENÍ	84
	ZÁVĚR.....	90
	SUMMARY.....	95
	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ	97

Seznam zkratk

ABGB	Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (rakouský všeobecný zákoník občanský)
BGB	Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník)
ČAK	Česká advokátní komora
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
Etický kodex	Usnesení představenstva České advokátní komory č. 1/1997 Věstník ze dne 31. 10. 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky
KPC	Kodeks postępowania cywilnego (polský civilní procesní řád)
KS	Krajský soud
Listina	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
MS	Městský soud
NS	Nejvyšší soud České republiky
NSS	Nejvyšší správní soud České republiky
OdpŠk	Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)

OS	Okresní soud
o. s. ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
o. z.	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
SDEU	Soudní dvůr Evropské unie
SSZ	Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích)
Úmluva	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod
ÚS	Ústavní soud České republiky
ÚS SR	Ústavný súd Slovenskej republiky
VS	Vrchní soud
ZPO	Zivilprozessordnung (rakouský občanský soudní řád)

Úvod

„Civilní právo je zneužitelné. Vychází z principu, že lidé jsou v zásadě slušní a přou se jen o to, v čem se nemohou dohodnout. Na výslovné lumpárny nemá dostatečné prostředky, jak je postihovat.“

JUDr. Roman Fiala, 2015¹

České civilní soudnictví je „nemocné“,² nebo přinejmenším tak o něm smýšlí Jaromír Jirsa, soudce ÚS a někdejší prezident Soudcovské unie ČR, jakož i řada dalších významných představitelů napříč právními profesemi. Dostatečně razantně totiž neřeší „chronické potíže“, s nimiž se už dlouhé roky, nejen dle oficiálního stanoviska Soudcovské unie ČR, potýká a které vedou k neúměrnému prodlužování řízení a ve výsledku k přetížení celého systému justice.³ Řeč je o neblaze známém zneužívání procesního práva a obzvláště pak o obstrukčních taktikách majících za cíl prodlužovat, znepréhledňovat a tudíž zatěžovat celé soudní řízení.

Nejde přitom o téma jakkoliv nové. Soudní praxe se s ním naopak potýká takřka od nepaměti. V této chvíli je ovšem prokazatelně vystavena jeho vzestupné tendenci, což do značné míry implikuje přijímání neustále komplikovanějších právních norem a větší kasuistika obecně ovládající právní diskurz.⁴ Ve zprávě veřejného ochránce práv jsou obstrukční jednání účastníků dokonce stavěna hned na první pomyslnou příčku nejčastějších příčin porušení práva na bezprůtahové projednání a rozhodnutí věci.⁵

I přesto, že se právo nezřídka stává nástrojem všemožných vychytralých obstrukcí, platí, že fenoménu jeho zneužívání není stále věnována taková pozornost, jakou si svou důležitostí nepochybně zaslouží. Procesní obstrukce a obecně zneužití

¹ Výrok Romana Fialy, soudce NS, publikovaný v roce 2015 v následujícím zdroji – GINTER, Jindřich. Soudy zaplavují záměrné obstrukce advokátů, právo často odnese čas. *Novinky.cz* [online].

² JIRSA, Jaromír. Problematika (nejen) procesního nástupnictví a zneužívání procesního práva. *Právní prostor* [online].

³ Stanovisko Soudcovské unie ČR k navrhovanému věcnému záměru nové úpravy civilního procesního práva ze dne 29. 6. 2018 [online].

⁴ JIRSA, Jaromír. Lze se účinně bránit zneužívání práva v civilním řízení?. *Právní prostor* [online].

⁵ Tisková zpráva veřejného ochránce práv, uveřejněná dne 3. 9. 2015 na webu ombudsmana [online].

procesního práva je totiž pravým opakem principů, na nichž má civilní proces sporný spočívat. Staví se do opozice jak vůči konceptu spolupráce na dosažení předpokládaného účelu soudního řízení, tak proti poctivosti, slušnosti, dobrým mravům, jakožto mravním zásadám běžného chování a ostatně také proti principům samotné spravedlnosti.

Ministerstvo spravedlnosti ČR systematicky vyvíjí snahy o přijetí nového kodexu pro občanské soudní řízení, v němž má být kromě jiného kladen také vyšší důraz na implementaci principu poctivosti. Ten má jakožto širší, všeobjímající maxima převážet nad dosavadním zákazem zneužití procesního práva a dopomoci tak ke zrychlení a zefektivnění civilního řízení. Na podkladě dosavadních poznatků o zavedených způsobech zneužívání práva má být nový kodex připraven efektivně na tyto případy reagovat a v maximální možné míře zajistit jejich eliminaci nebo alespoň vyloučit působení jejich negativních vlivů na ostatní subjekty civilního řízení.⁶

V tomto kontextu proto vyvstává opodstatněná otázka, zda se za současného stavu právní úpravy lze vůbec účinně v civilním řízení ubránit zneužívání práva, potažmo procesním obstrukcím, nebo zda je právo na tyto nekalé praktiky (lumpárny) prozatím takzvaně „krátké“ a pro slušné účastníky neskýtá dostatečnou garanci ochrany. Skutečně lze při zodpovězení této otázky dát za pravdu Romanu Fialovi, bývalému místopředsedovi NS, v jeho pochybnostech převzatých pro svou přílehavost k dále vytyčenému cíli této kvalifikační práce do jejího ústředního motta, podle nichž je civilní právo jednoduše slabé, neboť mu zákonodárný sbor do vínku nedal dostatečné nástroje, jejichž aplikací by soudy zneužití procesu mohly zabránit? Anebo je tento skeptický úsudek podmíněn obdobím, v němž byl vysloven, od něhož uplynulo necelých osm let, a procesualistika si přece jen postupem času dokázala najít cestu, jak se nejen s procesními obstrukcemi, ať již za cenu menších či větších obtíží, úspěšně vypořádat?

Na shora předestřené polemiky bezprostředně navazuje i samotný **cíl práce**, jímž je uceleně vyložit čtenáři nezaslouženě opomíjenou problematiku procesních obstrukcí, a to s důrazem na jejich promítnutí v prvoinstančním řízení. Výkladem právní úpravy, doktríny a soudní rozhodovací praxe práce usiluje o objasnění stěžejních dilemat spočívajících v tom, zda je aktuální nastavení civilního procesu

⁶ DOBROVOLNÁ, Eva, DVOŘÁK, Bohumil, LAVICKÝ, Petr, PULKRÁBEK, Zdeněk a Alena WINTEROVÁ. *Věcný záměr civilního řádu soudního*. 2. znění. 2020, s. 67.

sporného dostačující z hlediska ochrany před jeho zneužitím a zdali české soudy dostatečnou měrou vystupují proti zneužívajícím úkonům a přispívají tak k důvěře lidí v efektivní ochranu jejich soukromých práv a oprávněných zájmů. Primárně se práce soustředí na procesní obstrukce, u nichž, na rozdíl od zbývajících druhů zneužití práva, důsledky paušálně doléhají dlouhodobě i na celý systém soudnictví. Na druhou stranu k tématu nelze přistupovat pouze selektivně bez jeho začlenění do širšího teoretického rámce, který představuje obecně materie zneužití procesního práva.

K naplnění cílů předkládané kvalifikační práce je potřebná aplikace většího počtu **vědeckých metod**, mezi něž práce na prvním místě řadí analýzu, syntézu, abstrakci, indukci a dedukci, doplňkově též metodu komparace.⁷ Ke jmenovaným vědeckým metodám musí být přistupováno souhrnně v jednotném kontextu, neboť je-li zkoumána určitá materie, je žádoucí užití těchto vědeckých metod ve vzájemné souvislosti.⁸ Předně aplikovanou metodou práce je deskriptivní analýza. V práci se tudíž prolínají jak pasáže svou povahou spíše kompilační, tak části vesměs analytické a syntetické. Zdroji použitými v práci jsou zejména právní předpisy, odborná literatura (učebnicová, monografická anebo komentářová), časopisecké příspěvky a soudní judikatura. Za účelem doplnění aktuálních názorů k tématu mají v práci své zastoupení také internetové zdroje, byť některé mohou vykazovat spíše populární charakter.

Kvalifikační práce je systematicky členěna do šesti kapitol, rozdělených pro přehlednost na jednotlivé podkapitoly, které se ve svém souhrnu z hlediska vnitřní logiky snaží postupovat směrem od obecného ke konkrétnímu. Bezprostředně po úvodu je tedy v práci řazena **první obecná kapitola**, věnující se civilnímu procesu, zásadám (principům), na nichž spočívá a účelu, k němuž směřuje. Zařazení kapitoly není samoučelné. Poskytuje totiž oporu pro další sporné teoretické i ryze praktické aplikační otázky nastolené později ve specifitěji zaměřených částech o zneužití procesního práva a konkrétně o procesních obstrukcích.

Druhá kapitola se zaměřuje na teoretické ukotvení pro tuto práci stěžejních pojmů tak, aby byl jednoznačně vyložen jejich obsah při využití zdrojů, jako jsou právní monografie, odborné články, právní předpisy, komentářová literatura nebo

⁷ K užitým metodám lze odkázat na následující zdroj – KNAPP, Viktor a Aleš GERLOCH. *Logika v právním myšlení*. 3. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2000, s. 190-206.

⁸ KNAPP, Viktor a Aleš GERLOCH. *Vědecké metody poznání práva*. Praha: Ústav státní správy, 1983, s. 16.

judikatura. Těžiště kapitoly spočívá v interpretaci termínů – zneužití procesního práva, zákaz jeho zneužití a procesní obstrukce. Nejdříve se výklad podrobně zabývá rámcem zneužití procesního práva a zákazem jeho zneužití. Neopomíjí přitom ani historický exkurz do zrodu a vývoje těchto institutů, který kromě jiného napomáhá čtenáři lépe porozumět také jejich současnému pojetí. Práce předkládá kategorizaci typů zneužívajících jednání přítomných v civilním procesu a dále se zaměřuje specificky na procesní obstrukce, které svou podstatou vedou právě ke vzniku nedůvodných průtahů v řízení.

V pořadí **třetí kapitola** práce je věnována roli soudu při rozhodování o procesních obstrukcích. Svou pozornost obrací k osobě soudce, který rozhoduje spor, v němž se stran účastníků potýká s nepříjemnými procesními obstrukcemi. Analyzuje, jaký postoj by měl soudce k těmto obstrukčním aktivitám zaujmout za předpokladu, že se mu ve zdánlivě běžně vyhlízejícím procesním úkonu účastníka podaří zneužití práva rozpoznat. Prezentovány jsou též okolnosti, které soudce objektivně limitují v možnosti včasného zakročení proti obstrukcím, nedosáhnou-li takové intenzity, že o jejich zjevnosti nemůže být pochyb. Ačkoliv je principiálně věcí soudu, aby obstrukce identifikoval a adekvátně proti nim zakročil, nelze přehlížet, že také účastník je jistou měrou odpovědný za výsledek řízení a svým obezřetným, aktivním přístupem může být soudu při plnění tohoto úkolu značně nápomocen. K této problematice směřuje i rozbor v závěru kapitoly.

O prostředcích civilního práva, které jednotlivým procesním subjektům napomáhají zabránit obstrukčním praktikám, pojednává **čtvrtá kapitola** této práce. Ta je vnitřně členěna na několik částí. První podává čtenáři rozbor nejdůležitějších instrumentů, jimiž za účelem zamezení procesních obstrukcí disponuje instituce soudu. Provázána je přitom s druhou částí, zaměřenou na procesní prostředky, které zákon vkládá do rukou poctivých účastníků řízení. Při výkladu jsou zastoupeny jak prostředky preventivní, mající především za cíl vzniku účinků procesních obstrukcí předcházet, tak prostředky svou povahou spíše reparační, působící *ex post* po vzniku průtahů v řízení. Kapitola je završena statí o vybraných institucích, které svým zakotvením v procesních předpisech alespoň zčásti systémově napomáhají k eliminaci procesních obstrukcí.

S procesními obstrukcemi jsou neodmyslitelně spjaty jisté právně relevantní následky, jimž se věnuje **pátá kapitola**. Následky jsou v ní členěny do dvou skupin. Ta první rozebírá postihy spojené s porušením procesněprávního zákazu zneužití

práva z hlediska jednotlivých aktérů civilního procesu. Druhá se následně vymezuje ke skupině následků představovaných průtahy, případně nepřiměřenou délkou soudního řízení. Práce v těchto intencích nebere v úvahu pouze postihy dopadající do sféry subjektů civilního řízení, ale pamatuje také na odpovědnost státu za řádný chod justice, který může být procesními obstrukcemi citelně narušen.

Poslední, **šestá kapitola** reflektuje výsledky úsilí českých civilních soudů o potlačení procesních obstrukcí na poli judikatury, a to ve vztahu k procesním institutům, systematicky zneužívaným stranami při dodržení určitého, relativně ustáleného, jednotného vzorce (schématu) postupů, který byl později v obdobných případech přebírán i jinými účastníky. Za období posledních let se NS s řadou těchto tradičně zaužívaných procesních obstrukcí zvládl již vypořádat a jeho rozhodovací praxí rezonuje obzvláště otázka řešení zneužití námitky podjatosti, návrhu na delegaci vhodnou, omluv neúčasti u jednání a žádostí o jejich odročování, dále žádostí o osvobození od soudních poplatků, ustanovení zástupce, založení místní příslušnosti soudu prvního stupně nebo námitka započtení. Právě tato rozhodnutí se práce pokouší v bližších souvislostech osvětlit a prezentovat na nich postup, jímž mohou také soudy nižších instancí k obstrukcím analogicky přistupovat.

Ve svém celku se práce snaží přispět k zanesení tématu zneužití procesního práva a procesních obstrukcí do širšího povědomí právní obce, upozornit na nutnost razantního a rozhodného potírání obstrukčních jednání napříč všemi stupni soudní soustavy, stejně jako na význam dalšího zkoumání této materie, jejíž obsah bude v budoucnu jen stěží kdy zcela vyčerpán. Vynalézavost účastníků při dosahování vlastních cílů totiž nezná mezí. Zamezí-li soudnictví zneužití jednoho institutu, nepoctiví účastníci a zejména jejich právní zástupci se na tento stav adaptují a iniciativně přikročí k vytvoření modernější rafinované taktiky. Na nové projevy zneužití proto musí být právo schopno adekvátně a pružně reagovat, ačkoliv vždy bude za nepoctivými praktikami alespoň o krok pozadu.

1 Civilní proces

Pod pojmem proces se v oblasti právní doktríny běžně rozumí řízení vedená k tomu povolanými subjekty, jimiž jsou obvykle orgány veřejné moci.⁹ Průběh procesů je upraven souborem postupů a pravidel zakotvených v obecně závazných předpisech, jejichž sledováním mají oprávněné subjekty dosáhnout předvídaných právních následků.¹⁰ Jedním z typů právních procesů je rovněž **civilní proces**, který je literaturou charakterizován coby „*postup k tomu oprávněných subjektů, především pak soudu a stran (popř. účastníků řízení), při poskytování ochrany soukromoprávním poměrům.*“¹¹

Civilní proces neboli civilní řízení soudní je upraveno na prvním místě o. s. ř., obsahujícím převážně donucující normy, jejichž adresáty jsou jak procesní subjekty (soud, účastníci řízení neboli strany, popř. zvláštní subjekty řízení), tak další zúčastněné osoby (např. svědek, znalec, tlumočník, advokát či jiný zmocněnec účastníka, třetí osoby s uloženou povinností předložit listinu nebo jiný důkazní předmět důležitý pro řízení, popř. povinnost sdělit potřebné informace apod.).¹²

Účel civilního procesu deklaruje ust. § 3 o. s. ř. tak, že jde o jednu ze záruk spravedlnosti a práva, přičemž má sloužit též k upevnování a rozvíjení zásad soukromého práva. Dle Petra Lavického ovšem toto zakotvení nevyjadřuje výstižně vztah práva hmotného a procesního, jelikož účelem civilního řízení soudního není ani tak upevnování a rozvíjení zásad soukromého práva, ale poskytování ochrany hmotnému právu.¹³

Primární účel civilního procesu je tak spatřován spíše v zajišťování objektivního právního řádu (ochraně objektivního práva).¹⁴ Podle českého civilního procesualisty první republiky, Václava Hory, platí, že „*účelem každého procesu je dopomoci objektivnímu právu (právnímu řádu) k plné platnosti, uskutečnití jej všude tam, kde se jeho plnému rozvinutí staví v cestu překážky; tím, že proces*

⁹ SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces*. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 1.

¹⁰ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015, s. 32.

¹¹ SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces*. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 2.

¹² ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní proces*. In ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 38.

¹³ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 10.

¹⁴ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Pojmové znaky civilního procesu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 17.

*uskutečňuje právní řád, dopomáhá zároveň k uspokojení i zájmům jednotlivce i celku a zjednává v jednotlivém případě průchod spravedlnosti.*¹⁵

Účel civilního procesu ovšem není poskytnutím ochrany objektivnímu právu zcela vyčerpán, neboť ust. § 3 věta druhá o. s. ř. současně předpokládá, že civilní proces zajistí každému také ochranu jeho ohrožených či porušených subjektivních soukromých práv a oprávněných zájmů. Tento přístup je stěžejním východiskem moderní procesualistiky. O ochraně subjektivních práv v pravém slova smyslu je podle českého procesualisty druhé poloviny 20. století, Josefa Macury, namístě hovořit však pouze tehdy, umožňuje-li civilní proces prosazení výlučně skutečně existujících subjektivních práv a nikoliv těch, která jsou pouze fiktivně tvrzená. Z toho důvodu musejí být jednotlivé právní instituty zakotvené v o. s. ř. při svém přijímání zákonodárci formulovány a následně soudci v řízení aplikovány a interpretovány tak, aby odpovídaly této ochranné funkci. Současně je třeba klást důraz na zachování ostatních principů a východisek, jimiž je civilní proces ovládán.¹⁶

Oba účely civilního procesu přitom musí být pojímány souladně, neboť ani jeden bez druhého není dobře realizovatelný. Vedle toho nelze opomíjet též požadavek ust. § 1 o. s. ř. na zaručení výchovy k dodržování smluv, zachovávání zákonů, úctě k právům jiných osob a čestnému plnění stanovených povinností. Poslední z uvedených cílů civilního procesu se navíc notnou měrou dotýká tématu této práce. V souhrnu tak lze konstatovat, že funkční civilní proces poskytuje jednak ochranu konkrétnímu právu, jednak svým průběhem a výsledkem působí na další zúčastněné subjekty soukromoprávních poměrů, a to směrem k řešení jejich potenciálních budoucích sporů.¹⁷

Z pohledu vnitřního členění, konkrétně na základě účelu, jenž civilní proces v daném řízení sleduje, je právní doktrínou rozlišováno mezi řízením **zajišťovacím**, **nalézacím** a **vykonávacím** neboli **exekučním**. V zajišťovacím řízení civilní soudy upravují poměry mezi účastníky toliko zatímním (dočasným) způsobem. Práva a povinnosti stran jsou postavena najisto vždy až v řízení nalézacím. Právě jeho účelem je nalézání práva a uložení tomu odpovídajících práv a povinností upravujících budoucí vztah účastníků. Vykonávací čili exekuční řízení, jak již

¹⁵ HORA, Václav. *Československé civilní právo procesní I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 7.

¹⁶ MACUR, Josef. *Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 56.

¹⁷ HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 7.

návodně napovídá jeho název, má následně zajišťovat vynucení práva zjištěného v civilním nalézacím řízení, není-li uložena povinnost povinnou osobou dobrovolně splněna.¹⁸

Vzhledem k předmětu práce je pro nás klíčové **řízení nalézací**, tedy to, v němž je soudem na podkladě provedeného dokazování a aplikace příslušných norem zjišťováno, co je po právu. Nalézací řízení je dále kategorizováno ještě na **řízení sporné** a **řízení nesporné**. Zatímco řízení sporné je v rámci reparační funkce orientováno na vyřešení sporu mezi stranami, který obvykle nese rysy konfliktu, řízení nesporné naopak směřuje k preventivnímu uspořádání budoucích právních poměrů subjektů bez toho, aniž by mezi stranami musel být nutně nějaký konfliktní stav.

Společné oběma řízením jsou veškeré principy ústavně garantovaného práva na spravedlivý proces. Mezi zmíněné principy je v první řadě zahrnováno právo na přístup k soudu a v návaznosti na něj také určité standardy práv účastníků při poskytování soudní ochrany soukromým právům a oprávněným zájmům (zásada nezávislosti a nestrannosti soudu, zákonného soudce, rovnosti, veřejnosti, ústnosti, kontradiktornosti, projednání věci bez průtahů a za přítomnosti účastníků, zásada *ne bis in idem*, *denegatio iustitiae*, předvídatelnosti rozhodování či právo na náležité odůvodnění rozhodnutí).¹⁹

Každý z druhů nalézacího řízení je ovládán svými odvětvovými principy. Nejzásadnější rozdíly se projevují ve vzájemném postavení stran (kontradiktornosti řízení), v úpravě zahájení řízení, odpovědnosti za zjišťování skutkového stavu věci nebo v rozsahu uplatnění novot v odvolacím řízení. Charakteristickými zásadami, jimiž je civilní řízení sporné ovládáno, jsou zásada dispoziční, projednávací, kontradiktornosti, formální pravdy, arbitrárního pořádku, koncentrace nebo též zásada volného hodnocení důkazů.²⁰

Jak samotný účel civilního soudního řízení, tak jednotlivé komponenty práva na spravedlivý proces, potažmo dílčí principy odvětvových zásad civilního procesu, se promítají do konkrétní podoby procesních norem. Jednání osob figurujících v civilním řízení s nimi ovšem nemusí být pokaždé souladné, ačkoliv formálně vykazuje veškeré znaky správného použití práva. Právě taková tenze mezi

¹⁸ SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces*. Praha: C.H. Beck, 2014, s. 3.

¹⁹ Tamtéž, s. 17.

²⁰ Tamtéž, s. 28-39.

správnou aplikací práva a účelem, za nímž byla daná norma vytvořena, může nasvědčovat zneužití procesního práva, resp. využití obstrukčních taktik.

2 Teoretické ukotvení pro práci stěžejních pojmů

Účelem této práce je rozbor problematiky procesních obstrukcí činěných během civilního sporného řízení. K procesním obstrukcím lze obecně přistupovat, což bude vysvětleno podrobně dále, jako k jedné ze součástí širší problematiky zneužívání procesních práv. Z hlediska systematiky se proto jeví účelným v práci zprvu uceleně vymezit obsah pojmu zneužití procesního práva a s ním bezprostředně souvisejícího institutu procesněprávního zneužití práva. Obsahové vymezení těchto termínů poté umožní přistoupit k ukotvení samotných procesních obstrukcí do obsáhlejšího teoretického rámce zneužívajících právních úkonů.

Právě uvedenou systematiku bude práce v následující kapitole sledovat. Nejdříve čtenáři představí původ, teoretická východiska zneužití procesních práv a procesněprávního zákazu jejich zneužití, poté přistoupí k objasnění termínu procesních obstrukcí. Až bude postaveno najisto, jaké jsou esenciální komponenty jednání spočívajícího ve svévolném zneužití subjektivních procesních práv, zákazu dopadajícího na takové zneužití a procesních obstrukcí, provede práce v závěru kapitoly pro komplexnost rovněž shrnutí, které bude cílit na nalezení jednotlivých vazeb a spojnic mezi těmito pro práci klíčovými instituty.

2.1 Zneužití procesního práva a zákaz procesněprávního zneužití

Na samý úvod se práce zaměří na představení poněkud opomíjeného historického původu koncepce zneužití procesních práv, primárně spjaté s římským a též německým právem. Za základ záповědi zneužití procesních práv může být považován **institut *exceptio doli generalis***. Jeho kořeny se nám podaří vysledovat až do římského práva, v němž se poprvé objevil v roce 66 př. n. l. Představoval zvláštní způsob obrany žalovaného směřující proti žalobám učiněným v rozporu s požadavkem dobré víry. Podvodným procesním jednáním, motivovaným zlým úmyslem (*dolus malus*), mělo být zamezeno tak, že soud žalobou nepoctivě uplatněný nárok zamítnul,²¹ čímž učinil zadost i tradiční zásadě *nemo turpitudinem suam allegare potest* požadující, aby nikdo neměl prospěch z vlastního nepoctivého jednání. Jak píše Otakar Sommer, touto cestou do systému přísně formálních norem

²¹ GOULD, Carmen Yesmin. *Bringing the exceptio doli generalis back from the grave*. Pretoria, 2012. Kvalifikační práce v oboru Legum Magister (smluvní právo). University of Pretoria. Birgit Kuschke, s. 9-11.

civilního procesu poprvé pronikla praetorská formule, s jejíž pomocí se měl žalovaný účinně ubránit situaci, kdy žalobce sice uplatňoval svůj řádně nabytý nárok, avšak na úkor zásad slušnosti (*aequitas*).²²

Exceptio doli generalis opravňovala soudce ke zvážení, zdali v daném případě není vzhledem k okolnostem případu spravedlivé poskytnout žalovanému zadostiučinění za podvodné jednání žalobce, jehož se dopustil při zahájení řízení. V římském soudnictví vykonávaly roli soudce (*iudex*) soukromé osoby jmenované *ad hoc* pro konkrétní řízení. O tom, jak soudce v jednotlivých kauzách rozhodl, nebyly vedeny záznamy. Jednotlivá rozhodnutí totiž pro tvorbu tehdejšího práva nebyla významným pramenem. Důsledkem toho je o *exceptio doli generalis* známo pouze tolik, že římský soudce disponoval pravomocí rozhodnout spor ve prospěch žalovaného, měl-li za to, že by rozhodnutí ve prospěch žalobce bylo v rozporu s požadavkem spravedlnosti.²³

V institutu *exceptio doli generalis*, pramenícím z pandektní literatury, lze přitom nepochybně spatřovat obdobu současné diskreční pravomoci soudu reagovat na zneužití procesního práva a adekvátně jej postihovat. Zpočátku byl tento institut cílen proti nepoctivým žalobám, za něž bychom v současnosti považovali tzv. šikanózní návrhy. Postupem času, což platí dvojnásob o současné době, však musel být rozhodce sporu s poukazem na zákaz zneužití procesních práv schopen reagovat též na jiné druhy množících se procesních nepoctivostí. Ty se totiž objevují nejen při uplatnění základního dispozičního oprávnění podat návrh na zahájení řízení, ale také v celé řadě dílčích, drobných úkonů napříč jednotlivými fázemi soudního procesu.

Koncepce *exceptio doli generalis* dokonce ve vybraných regionech Německa zůstala v platnosti až do roku 1900, kdy v účinnost vstoupil německý občanský zákoník (BGB). Při kodifikačních pracích na novém zákoně vznikl mezi právními teoretiky spor, zda k *exceptio doli generalis* přistupovat jako k obecně platné zásadě. Shody bylo dosaženo pouze na obsahové interpretaci institutu. Teoretici byli zajedno v tom, že jde o diskreční pravomoc soudu, opravňující jej k nepřiznání nespravedlivě požadovaného nároku, který představuje pouhé zneužití formálního práva (je nadáno pouze formou práva, nikoliv však jeho podstatou).

²² SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Praha: vlastní náklad, 1932, s. 61.

²³ GORDLEY, James. *The Abuse of Rights in the Civil Law Tradition*. In DE LA FERIA, Rita, VOGENAUER, Stefan. *Prohibition of Abuse of Law: A New General Principle of EU Law?*. Oxford: Hart Publishing, 2011, s. 35.

Kromě tohoto konsenzu však napříč německou právní obcí neexistoval jednotný náhled na otázku, zda by soudci bez opory v konkrétních právních normách měla být takto široká pravomoc, umožňující rozhodovat o tom, co je spravedlivé, vůbec svěřena.²⁴

První skupina, jejímiž stoupenci byli především Ferdinand Regelsberger a Heinrich Dernburg, zaujímal stanovisko, že tato pravomoc soudci náleží, neboť pouze při jejím uplatnění je schopen v řízení zamezit nepřipustným právním jednáním, která se příčí dobrým mravům. Na druhou stranu však též kriticky připouštěli, že takto obecná zásada poskytuje ve věci rozhodujícímu soudci nebývale velkou volnost v aplikaci soudcovském uvážení. Potřebnost recipování této zásady do platného práva nicméně považovali za přednější než obavy o její nadužívání. Jedině tak bylo v jejich očích možné udržet právo „v souladu s živým právním vědomím, přesvědčením národa“. Institut *exceptio doli generalis* byl tímto nazíráním označován za „orgán skutečného práva“. Proti tomuto názoru se vymezoval druhý okruh teoretiků, v jehož čele vystupoval Aloisem von Brinzem, který namítal, že obdobný institut nemá v moderním pojetí vlády práva jakékoliv místo.²⁵

V legislativní komisi pro přípravu BGB nakonec převážily hlasy, které transpozici institutu *exceptio doli generalis* zamítly již při druhém čtení. Důvodem byla obava, že by se „pevná právní norma nahradila subjektivním citem soudcovým a hranice mezi právem a mravností byla by setřena.“²⁶ Komise přijala pouze textaci ust. § 226 BGB a § 242 BGB ukládajících povinnost jednání v dobré víře a zákaz šikanózního výkonu práva, dopadající ovšem pouze do sféry hmotného práva. Textace uvedených ustanovení prošla navíc kuloáry německého zákonodárského sboru ve značně okleštěné podobě. Literatura dokonce vyjadřuje pochybnosti, zda bylo skutečným záměrem zákonodárce k takto omezené interpretaci směřovat. Z původních legislativních návrhů BGB je totiž patrná snaha o přijetí obecného institutu blížícího se právě římskoprávní doktríně *exceptio doli generalis*, jak byla vykládána též německou soudní praxí 19. století. Zanedlouho poté, co BGB vstoupil v účinnost s oním úzkým pojetím zásady dobré víry a zákazu šikany,

²⁴ GORDLEY, James. The Abuse of Rights in the Civil Law Tradition. In DE LA FERIA, Rita, VOGENAUER, Stefan. *Prohibition of Abuse of Law: A New General Principle of EU Law?*. Oxford: Hart Publishing, 2011, s. 34-35.

²⁵ Tamtéž, s. 35-36.

²⁶ CHALUPNÝ, Emanuel. *Sociologie E. Chalupného: Sociologie a filosofie práva a mravnosti*. Praha: E. Chalupný, 1929, s. 177.

se dokonce v odborných kruzích rozhořela diskuse, zda je doposud aplikovaný princip *exceptio doli generalis* nadále využitelný, tzn. zda se jeho promítnutí do práva upravujícího civilní proces má udát skrze extenzivní výklad přijatých ustanovení, nebo zda pramení „z boží vůle“.²⁷

Přes zjevnou snahu se nakonec do moderního německého civilního řízení zákaz zneužití procesního práva recipovat nikdy nepodařilo. Po přijetí BGB se Nejvyšší soud Německé říše dokonce vyslovil, že striktně formální, pozitivistický charakter procesních předpisů zabraňuje prosaditelnosti jakýchkoliv námitek proti procesním jednáním, přestože by tato jednání vykazovala znaky zjevné nepoctivosti nebo nedostatku dobré víry. Ve 20. letech 20. století dokonce procesualistikou rezonovala myšlenka, dle níž jednání v civilním procesu není z podstaty věci nadáno jakýmkoliv morálním aspektem. Postupem času, po pádu nacistického Německa, však většina soudců a procesních teoretiků razila novou cestu a koncept označila za překonaný. Opět bylo přijímáno, že účastníci jsou v řízení povinni bez dalšího jednat s požadovanou mírou poctivosti, která kromě jiného zamezuje jakémukoliv zlovolnému užití procesních prostředků. Přestože německé právo klade požadavek na striktní rozlišení práva hmotného a procesního, soudy se čas od času na generální klauzuli § 242 BGB, zakotvující obecnou povinnost dobré víry, subsidiárně odvolávají také při vyplňování mezer v právu procesním. Argumentují přitom, že do určité míry je tuto klauzuli třeba vykládat jako obecnou zásadu prozařující do celého právního systému.²⁸

Český právní řád je součástí rodiny evropského kontinentálního práva, přesněji germánského okruhu, do nějž se kromě Spolkové republiky Německo řadí i sousední Rakousko. Jeho právní řád byl a dodnes je častým inspiračním zdrojem českých zákonodárců při tvorbě nové legislativy. Při výkladu o historickém původu zásady zneužití procesního práva by proto rozhodně neměl být opomenut. Obdobně jako Spolková republika Německo ani Rakousko nemělo a nemá uzákoněný výslovný zákaz zneužití procesních práv. V ABGB zcela chybí generální klauzule dobré víry. Převažuje proto názor, že dobrá víra a zákaz zneužití práva jsou obecnými zásadami ovládajícími jak hmotné, tak i procesní právo. Oproti Německu nicméně Rakousko do své procesní úpravy z roku 1983 zařadilo ust. § 408 ZPO,

²⁷ ZIMMERMANN, Reinhard a Simon WHITTAKER. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 18-19.

²⁸ HESS, Burkhard. Abuse of procedure in Germany and Austria. In TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999, s. 151-155.

kteře částečně odpovídá původní doktríně *exceptio doli generalis*. Shledá-li totiž soudce, že je spor veden zjevně účelovým, šikanózním způsobem, může dle vlastního uvážení přiznat poškozené straně přiměřenou náhradu újmy.²⁹

V sousední Polské republice probíhala diskuse o včlenění zákazu zneužití práva do národního občanského soudního řádu od počátku 20. století. Až v 50. letech 20. století se však tyto snahy zhmotnily v prvním návrhu ustanovení, do nějž měly být veškeré procesní úkony činěny účastníky výhradně v mezích zásad společenského soužití. Návrh však do platného práva nakonec nebyl promítnut. Částečně byl reflektován jen v ust. čl. 103, § 1 KPC, dle nějž soud může bez zřetele k výsledku řízení uložit nepoctivě jednajícímu účastníkovi povinnost nahradit náklady řízení.³⁰

ČR a spolu s ní také Slovensko se rozhodly oproti sousedním státům vydat poněkud jinou cestou. Oba státy, dříve spojené v jediný politický útvar, se usnesly na kodifikaci principu zákazu zneužití procesních práv v předpisu upravujícím průběh občanského soudního řízení. V rámci rekodifikace civilního procesního práva v roce 1963 tak do o. s. ř. poprvé pronikl zákaz zneužívání práv. Z dostupných dobových pramenů bohužel není zřejmé, zda se jedná o původní myšlenku tehdejšího zákonodárce, nebo za úpravou stojí nějaký zahraniční inspirační zdroj. Mezi současnými právními historiky lze tedy o této otázce vést pouhé polemiky. Zákaz zneužití procesního práva má přitom v platných právních řádech ČR i Slovenské republiky své nezastupitelné místo až do současnosti. O problematice právní úpravy tohoto institutu v o. s. ř. je podrobněji pojednáno dále, v kapitole 2.1.2 této práce.

2.1.1 Vymezení pojmu za využití právních monografií a článků

Téma zneužití práva (*abusus iuris*) rezonuje napříč bohatou literaturou. Zneužití práva se lze obecně dopustit v zásadě třemi způsoby. První z nich vyplývá z právního jednání učiněného ve sféře hmotného práva. Druhý způsob spočívá ve zneužití práva procesního. Poslední z nich představuje úkon, který dle teorie práva

²⁹ HESS, Burkhard. Abuse of procedure in Germany and Austria. In TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999, s. 153.

³⁰ ROSZCZYNIALSKA, Katarzyna, Gajda. Abuse of Procedural Rights in Polish and European Civil Procedure Law and the Notion of Private and Public Interest. *Access to Justice in Eastern Europe*, 2019, č. 2, s. 59.

nedostojí vyžadovaným znakům právního jednání, ale pouze jednání reálného.³¹ Většina zdrojů zaměřuje svou pozornost na první jmenovaný případ čili na zneužití práva hmotného. Nalézt zdroje, zabývající se zneužitím subjektivních práv, přímo v kontextu civilního procesu, je o poznání složitější. V odborné literatuře jde totiž o téma velmi málo komplexně pojímané.

Na vině může být skutečnost, že doktrína zneužití práv v soudním řízení se oproti teorii zneužití práv hmotných v moderních právních řádech vyvíjela *ex post*, a to částečně na základě principů přijímaných ke zneužití práva hmotného. Z hmotněprávní doktríny proto koncepce zneužití procesních práv přebírá značnou část definic a pojmosloví.³² Kromě jiného procesní právo inklinuje (v porovnání s právem hmotným) k většímu formalismu. Ve větší míře (zvláště v minulosti) lpělo na liteře předpisu než na právních principech, a proto i korektivy ke zmírnění tvrdosti zákona se v něm prosazují spíše zdrženlivěji.³³ Civilní proces si proto v jistých časech vysloužil nelibé přívěsk „bezhodnotový“.³⁴ Přestože částečným průnikům do teorie zneužití práva hmotného se v práci jednoduše nelze vyhnout, bude se práce v co nejvyšší míře vztahovat jen ke zneužití práva v rovině civilního procesu.

V tuzemských civilních procesualistických zdrojích se vymezení zneužití procesního práva věnoval zvláště Petr Lavický. Navazoval přitom na poznatky Zdeňka Pulkrábka o zneužívajících jednáních v soukromém právu hmotném. Zneužití procesního práva pojímá jako „*jednání procesní strany, které je v rozporu s účelem procesní normy či procesního institutu, a jímž se procesní strana pro sebe snaží dosáhnout výhody nepředpokládané procesním právem nebo zmařit řádný postup v řízení.*“³⁵ Definici přebírá později za vlastní taktéž NS prostřednictvím jednoho ze svých rozhodnutí.³⁶

³¹ TICHÝ, Luboš. Zneužití práva – základní kategorie. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 23.

³² ALMEIDA, Joao, Alberto a Frederico Ribeiro LAMEGO. The Role of Judge against the Abuse of Procedural Rights. *Revista da Faculdade de Direito*, 2017, č. 71, s. 323.

³³ HENČEKOVÁ, Slavomíra. Princip zákazu zneužití práva v civilním a trestním řízení. In MACKOVÁ, Alena, BOHUSLAV, Lukáš, JELÍNEK, Jiří a Jan TRYZNA. *Aktuální otázky civilního a trestního řízení: se zaměřením na rekodifikaci občanského soudního řádu a trestního řádu ve světle principů demokratického a právního státu*. Praha: Všechno, 2016, s. 68.

³⁴ DVORÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 241.

³⁵ LAVICKÝ, Petr. Účelnost nákladů spojených se zastupováním advokátem, *Právní fórum*, 2012, č. 5, s. 197.

³⁶ NS tuto definici zneužití procesního práva převzal do svého usnesení sp. zn. 22 Nd 159/2016 ze dne 15. 6. 2016.

Úvahy Petra Lavického o zneužití procesních práv později rozvíjí Bohumil Dvořák, soudce občanskoprávního a obchodního kolegia NS. Dle jeho příspěvku k přesnému vymezení pojmu zneužití procesního práva lze dospět za předpokladu, že jsou dostatečně určitě zodpovězeny tři otázky.

1. V první řadě je třeba nalézt odpověď na otázku, jaká osoba jedná v rozporu se zákazem zneužití, tzn. provést jednoznačné ztotožnění zneužívajícího subjektu (**zneužívající subjekt**).
2. Ve druhém kroku musí být rozpoznán předmět zneužití, tedy co lze v civilním řízení zneužít (**předmět zneužití**).
3. Na závěr je zapotřebí určit, kdy ke zneužití procesního práva dochází a jaké podmínky při tom jsou naplněny (**předpoklady zneužití**).³⁷

Ad. 1. – zneužívající subjekt

Při zodpovězení první z položených otázek dospívá Bohumil Dvořák k závěru, že původcem zneužívajícího jednání mohou být účastníci řízení (žalobce, žalovaný a hlavní či vedlejší intervent), jiné osoby zúčastněné na řízení (těmi jsou zpravidla advokáti či jiní zmocněnci účastníků, svědci, znalci, tlumočníci nebo třetí osoby, kterým soud uložil povinnost předložit potřebnou listinu nebo jiný důkazní předmět, popř. sdělit potřebné informace), ale i samotná instituce soudu.³⁸ Je-li na straně zneužívajícího subjektu účastník řízení, jemuž jsou přičitatelná i jednání jeho právního zástupce, je situace označována jako tzv. zneužití kontradiktorní. Pokud je za aktéra zneužití označen soud, hovoří zdroje poté o zneužití adhezním.³⁹ Pro pojmenování zneužití práva, pocházejícího od osob zúčastněných na civilním řízení, nepoužívají zahraniční zdroje žádné speciální označení, jelikož na takový druh zneužívajícího jednání ani nepamatují.

Ač zahraniční zdroje na zneužití procesní úpravy osobami zúčastněnými na řízení obecně nepamatují, nelze z toho rozhodně vyvodit, že k němu nedochází, nebo snad nemůže docházet. Tak např. svědek se zneužití svých subjektivních procesních práv velice snadno dopustí, požaduje-li u soudu s nepoctivým záměrem náhradu neúčelně vynaložených nebo dokonce smyšlených hotových výdajů,

³⁷ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 243.

³⁸ Tamtéž, s. 243-244.

³⁹ ROSZCZYŃIALSKA, Katarzyna, Gajda. Abuse of Procedural Rights in Polish and European Civil Procedure Law and the Notion of Private and Public Interest. *Access to Justice in Eastern Europe*, 2019, č. 2, s. 56.

případně fiktivní ušlý zisk.⁴⁰ Obdobně jedná svědek též za situace, kdy na základě zákonem nepředvídaných důvodů využije své právo na odepření výpovědi, přičemž výkonem svého subjektivního práva přímo sleduje vznik újmy na straně jednoho z účastníků, o němž ví, že se bez realizace konkrétní svědecké výpovědi ocitne nezaviněně v důkazní nouzi.

Dalším případem zneužití procesních práv osob zúčastněných na civilním řízení může být situace, kdy soudní znalec bezdůvodně tvrdí, že je u něj dán důvod podjatosti (poměr k věci či k zákonem jmenovaným osobám). Zneužití námitky podjatosti znalce přitom může být velice tíživé zvláště za situace, kdy stát sužuje plošný nedostatek soudních znalců a v určitých okrajových oborech není výjimkou, že je v seznamu znalců zapsán dokonce jediný znalec. Výhledově přitom nelze očekávat zlepšení poměrů, neboť řada soudních znalců nehodlá skládat nově zavedené zkoušky a raději přijde o oprávnění k výkonu znalecké činnosti.

Oproti českým pramenům se některé zahraniční příspěvky staví zdrženlivěji k řazení soudu do skupiny subjektů potenciálně zneužívající procesní právo. I když tyto zdroje přímo nevyslovují, že se soud zneužití práva nemůže dopustit, pokládají tuto možnost za mizivou a upozorňují, že příznačnější je v tomto směru hovořit o zneužití pravomoci.⁴¹ Jiné zdroje naopak soud identifikují jako jeden ze základních subjektů nadaných schopností zneužít procesní práva bez jakýchkoliv okolků a jeho zařazení do této skupiny považují za zcela evidentní a nesporné.⁴²

Do značné míry lze dát za pravdu oběma názorům. Ačkoliv je možné namodelovat situace, při nichž se soud zjevně dopustí zneužití procesního práva, jejich výskyt bude méně častý, než v případě jiných původců zneužití. To je z povahy věci (za obvyklé situace) dáno nezávislostí, nestranností soudce a jeho osobní neangažovaností ve sporu. Soud se do role původce zneužití proto bude dostávat spíše v situacích, kdy soudce bude usilovat o snazší způsob splnění svých procesních povinností, a to aniž by zcela respektoval znění zákona. V případě

⁴⁰ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 244.

⁴¹ NORMAND, Jacques. Appendix: Observations on sanctions against the abuse of procedural rights. In TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999, s. 247. Shodně též ROSZCZYŃIALSKA, Katarzyna, Gajda. Abuse of Procedural Rights in Polish and European Civil Procedure Law and the Notion of Private and Public Interest. *Access to Justice in Eastern Europe*, 2019, č. 2, s. 57.

⁴² TARUFFO, Michele. Abuse of procedural rights: comparative standards of procedural fairness. In TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999, s. 19.

jednotlivých excesů rozhodujících soudců může zneužití pramenit i ze zájmu upřednostnit v řízení jednu ze stran sporu.

Takové zneužití procesního práva může např. nastat, jestliže soud předloží věc svému nadřízenému soudu, ačkoliv vyhodnotil, že návrh účastníka, jímž se domáhá posouzení věcné příslušnosti soudu, není důvodný. Soudní spis předloží svému nadřízenému soudu s úmyslem, že oddálí projednání a rozhodnutí věci, s jejímž právním posouzením neví, jak naložit. Obdobně je tomu i za situace, kdy soud nařídí jednání ve věci, ačkoliv od počátku hodlá toto nařízené jednání zrušit nebo odročit. Motivem tohoto záměru může být jak snaha získat delší časový prostor pro přípravu jednání nebo u starších spisů úsilí vyhnout se povinnosti zdůvodňovat neskončení věci. Nelze opomíjet ani relativně časté případy zneužití, při nichž se soud pokouší záměrně obejít zákonnou koncentraci řízení tím, že na konci prvního jednání neposkytne stranám sporu příslušné poučení nebo první jednání jakoby neskončí a pouze jej přeruší do určitého data. Dalším z řady příkladů zneužití pravomoci soudu je též přijetí usnesení o nepřípuštění změny žaloby, ačkoliv výsledky dosavadního řízení mohly objektivně představovat podklad pro řízení o změněné žalobě. O zneužití procesní povinnosti soudu lze uvažovat taktéž za situace, kdy by soud nad rámec své zákonné poučovací povinnosti jednu ze stran sporu poučil o hmotném právu, typicky o promlčení žalobou uplatňovaného nároku.

Primárním původcem zneužívajícího jednání jsou však již tradičně procesní strany, které oproti soudu mají bytostný zájem na výsledku sporu. Současně je ale potřebné dodat, že procesním stranám je přičítáno rovněž jednání jejich právních zástupců, kteří bývají těmi pravými iniciátory zneužití práva. Málokdy se lze totiž v praxi setkat s tím, že by samy procesní strany byly natolik znalé práva, jakož i jednotlivých způsobů jeho obcházení, aby se ho v řízení snažily zneužít. Opak ovšem platí pro jejich právní zástupce, kterými zpravidla bývají advokáti.

Právě advokátům se v průběhu soudního řízení mnohdy naskytne široký prostor pro rozhodování o tom, jakou taktiku uplatnění nároku či obrany ve sporu zvolí a jaké procesní kroky na její podporu učiní.⁴³ Tato volnost uvážení některé advokáty svádí k uplatňování zájmů klienta doslova „za každou cenu“, byť by tím mělo dojít k násilnému ohýbání institutů a jejich zneužívání proti smyslu civilního soudního řízení jako takového. V některých případech je zneužití procesních práv

⁴³ TARUFFO, Michele. Abuse of procedural rights: comparative standards of procedural fairness. In TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999, s. 20.

advokáty tolik sofistikované, že ve všech ohledech navenek působí jako legitimní, poctivý výkon klientových práv. Pravou zneužívající povahu těchto úkonů soudce často odhalí až *ex post*, jakmile získá ucelenější pohled na zájmy obou stran sporu a po vykonání většího počtu zneužívajících úkonů, které ve svém souhrnu směřují k totožnému cíli. Až tehdy totiž bude dána zjevnost zneužívající povahy těchto úkonů.

Advokátům zákon sice ukládá, aby ve prospěch klienta důsledně využívali veškeré zákonné prostředky, vázání ale nejsou pokyny klienta činěnými v rozporu s právním nebo stavovským předpisem, profesními normami regulujícími výkon advokacie a principy čestného výkonu poskytované právní pomoci. Pokyn klienta k provedení úkonu, který svou povahou vykazuje znaky zneužití procesní úpravy, tak pro advokáta není závazným. Ani sám advokát by vlastní iniciativou neměl klienta k realizaci zneužívajících úkonů v civilním řízení vybízet, neboť sám sebe potenciálně ohrožuje kárným postihem.

Ad. 2. – **předmět zneužití**

Druhá klíčová otázka, jíž je třeba si klást při identifikaci obsahu pojmu zneužití procesních práv, spočívá v určení, co je oním předmětem zneužití. První, co nám na mysli vyvstane, je, že předmětem zneužití jsou určitá subjektivní procesní oprávnění, která osobám přiznává příslušný procesní předpis. Takové pojetí je pro české civilní řízení tradiční. Hlavním předmětem zneužití jsou totiž vskutku konkrétní subjektivní procesní práva.⁴⁴

Předmětem zneužití se ovšem kromě procesními předpisy přiznaných práv mohou stát poněkud překvapivě i povinnosti.⁴⁵ Představit si konkrétní příklady, při nichž dochází ke zneužití procesních povinností, může být v porovnání se zneužitím procesních práv o poznání komplikovanější. Je proto příhodné na tomto místě uvést alespoň několik málo případů. Jeden z nich ve svém příspěvku zmiňuje Bohumil Dvořák. Spočívá ve zneužití povinnosti tvrzení v tom směru, že účastník řízení, aniž by tak činil vzhledem k nezbytnosti objasnění skutkového stavu věci, přednáší taková tvrzení, jimiž poškozují druhou stranu v očích soudu nebo veřejnosti.⁴⁶ Obdobně tato situace může nastat též ve vztahu k důkazní povinnosti, kdy účastník označí za důkaz takovou listinu, která fakticky neslouží k prokázání

⁴⁴ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 244.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Tamtéž.

jakéhokoliv tvrzení, avšak do spisu je založena pouze s nepoctivou pohnutkou zdiskreditovat protistranu. Ačkoliv by k takovým tvrzením či důkazům neměl soud přihlížet, vědomost o jejich existenci jej při rozhodování (byť jen nepřímo) může nepochybně ovlivnit.

Povinnosti v civilním sporném řízení nevznikají výhradně účastníkům, ale též osobám na řízení zúčastněným. Svědek je tak kupříkladu povinen vypovědět při své svědecké výpovědi pravdu a nic nezamlčovat. Dostaví-li se na předvolání soudu k jednání a svou svědeckou výpověď účelově a nepravdivě omezí na prosté tvrzení, že si skutečnosti, na něž je soudem či účastníky dotazován, nepamatuje, čímž hodlá docílit újmy v podobě důkazní nouze u jedné ze strany sporu, lze jeho jednání považovat za zneužití procesní povinnosti. K obdobnému zneužití povinnosti může dojít u osoby, jíž soud uloží, aby předložila listinu potřebnou k důkazu, avšak povinná osoba klamně uvede, že listinou nedisponuje.

Bohumil Dvořák následně rozvádí, že zahraniční procesualistika k pojetí předmětu zneužití přistupuje odlišně, více extenzivně. Neomezuje se totiž na pouhé zneužívání procesních práv či povinností, ale za předmět zneužití označuje řízení jako takové. Za příklad dává čtenáři sousední Rakousko či Spojené království. Uvedené země vnímají soudní řízení jako určitou sociální instituci, projevující se mimoprocenými účinky, jejichž vyvolání může být prospěšné právě původci zneužití (např. zahájením soudního řízení vyvine aktér zneužití na žalovaného zvýšený psychický tlak). Podle Bohumila Dvořáka však v české právní vědě není pro zkoumání nenormativních účinků řízení místo, a proto nepovažuje za vhodné v českém prostředí civilního procesu konstrukci zákazu zneužití samotného řízení vůbec zakládat.⁴⁷

Ačkoliv Bohumil Dvořák zastává názor, že předmětem zneužití v českém civilním procesu nemůže být řízení jako takové, některé prameny nás mohou vést k odlišnému závěru. Zneužití procesu či řízení totiž nevztahují k mimoprávním účinkům, nýbrž ke zneužití práva na soudní ochranu (resp. práva na přístup k soudu). Zneužití civilního procesu sporného pojí primárně se šikanózními, fiktivními a kverulantskými návrhy. Prostřednictvím takových žalob uplatňuje žalobce zjevně neopodstatněně a tedy i bezúspěšně určitý smyšlený nárok, na jehož

⁴⁷ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 244.

projednání nemá sebemenší právní či skutkový zájem.⁴⁸ Veden je čistě zlomyslnou snahou poškodit žalovaného, popř. paralyzovat (ochromit) soudní systém záplavou vyfabulovaných nároků. Takové zneužívající dispoziční úkony žalobců, které iniciují pouze „spor o spor“, se nevyhýbají ani českému soudnictví. Naopak pro něj představují nemalou svízeň, jak upozorňuje Soudcovská unie ve svém stanovisku k navrhovanému věcnému záměru nové úpravy civilního procesu, když doslova uvádí, že šikanózní návrhy jsou chronickým problémem českého civilního soudnictví.⁴⁹ Zneužití práva na žalobu se ve svém obsáhlém příspěvku věnoval také Petr Zima. Uvádí, že zákaz zneužití práva je sice institutem, který omezuje žalobní právo garantované ústavami a mezinárodními smlouvami, omezení však současně shledává nevyhnutelným, neboť „brání nadměrnému zatěžování soudního systému v případech, kdy jde na první pohled o zbytečné uplatňování práva či se jedná o zjevné účelové postupy zneužívající institut civilní žaloby.“⁵⁰

O zneužití práva na soudní ochranu hovoří také NSS v řadě svých aktuálních usnesení a NS v usnesení sp. zn. 28 Cdo 666/2020 ze dne 31. 3. 2020, o nichž bude v práci dále pojednáno. Zneužívající dispoziční úkony přitom nevyvolávají pouze účinky mimoprávní, ale zasahují bezprostředně do účelu civilního procesu, zatěžují českou soudní soustavu a zneužívají ji k cílům na míle vzdáleným od jejího pravého poslání. Rovněž nutí protistranu vynakládat prostředky na svou procesní obranu a způsobují jí mnohdy i další závažné negativní újmy. O tom ostatně svědčí také následující příklad, který k tématu předkládá Roman Fiala.

Příklad

Prodávající hodlá na základě kupní smlouvy prodat kupujícímu nemovitost, kterou zdědil po svých rodičích. Z kupní ceny, kterou za nemovitost získá, chce uhradit své dluhy. O tomto záměru se dozví příbuzní, kteří mu již léta způsobují nepřijemnosti. Vědomi si jeho tíživé finanční situace podají určovací žalobu, v níž se jen naoko domáhají určení svého smyšleného, neexistujícího vlastnického práva k nemovitosti, která se má stát předmětem plánované koupě. Podáním žalobního návrhu docílí toho, že příslušný katastr

⁴⁸ ROSZCZYNIALSKA, Katarzyna, Gajda. Abuse of Procedural Rights in Polish and European Civil Procedure Law and the Notion of Private and Public Interest. *Access to Justice in Eastern Europe*, 2019, č. 2, s. 56.

⁴⁹ Stanovisko Soudcovské unie ČR k navrhovanému věcnému záměru nové úpravy civilního procesního práva ze dne 29. 6. 2018 [online].

⁵⁰ ZIMA, Petr. Zneužití práva na žalobu. *Právní rozhledy*, 2023, č. 9, s. 326.

nemovitostí zapíše na základě oznámení soudu o zahájení řízení u nemovité věci tzv. poznámku o podané žalobě. Jejím vyznačením katastr nemovitostí avizuje veřejnosti, že bude-li soudem vydáno rozhodnutí, které podané žalobě vyhoví, vymaže všechny zápisy, vůči nimž poznámka přímo působí (tj. zápisy o knihovním vlastníkovi), a provede jejich změnu ve prospěch úspěšného žalobce. Nemovitost se tak pro jejího vlastníka stává fakticky neprodejnou a ocitá se v patové situaci. Několik let bude vést se svými příbuznými nesmyslný soudní spor, v němž na svou obranu vynaloží nemalé náklady. Ty pouze prohloubí jeho ekonomické problémy, které nemohl s ohledem na zneužití práva na soudní ochranu ze strany svých příbuzných vyřešit prodejem nemovitosti.⁵¹

Z důvodů shora uvedených lze usuzovat, že též v české procesualistice by koncept zákazu zneužití samotného řízení neměl být pojímán jako doktrína *a priori* vlastní pouze některým zahraničním právním řádům. Odkázáno může být taktéž na komparatistickou studii od Michela Taruffa, prezidenta mezinárodní asociace pro právo procesní, dle níž ke zneužití soudního řízení jako takového dochází globálně a vyskytuje se v každém procesním systému. Přestože se obecné definice pojmu zneužití soudního řízení mohou do určité míry v závislosti na právním řádu lišit, mají pokaždé společný alespoň základ, a to zneužití soudní ochrany.⁵² Michel Taruffo rovněž dodává, že zneužití práva na soudní ochranu by nemělo být nikdy simplifikovaně spojováno výhradně s procesními úkony žalobce. Za symetrický protějšek zneužívajícího úkonu, jímž žalobce iniciuje v prvním stupni fiktivní řízení, považuje situaci, v níž tentokrát žalovaný podá proti rozhodnutí soudu nedůvodný či zjevně neopodstatněný opravný prostředek. Tím naopak žalovaný vyvolá nutnost vedení druhého kola soudního řízení, a to před soudem vyšší instance.⁵³

⁵¹ GINTER, Jindřich. Soudy zaplavují záměrné obstrukce advokátů, právo často odnese čas. *Novinky.cz* [online]. Šikanózním určovacím žalobám se ve svém usnesení sp. zn. 28 Cdo 2385/2007 ze dne 18. 7. 2007 věnoval rovněž NS, který ve vztahu k obraně proti zneužití práva na soudní ochranu judikoval následující: „šikanózní výkon práva projevuující se podáním žaloby o určení vlastnického práva má ve výjimečných případech za následek absenci naléhavého právního zájmu na požadovaném určení. (...) Požadavek na takovéto určení zpravidla nelze považovat za zneužití práva, nejsou-li zjištěny mimořádné okolnosti svědčící pro takový závěr.“

⁵² TARUFFO, Michele. Abuse of procedural rights: comparative standards of procedural fairness. In TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999, s. 15.

⁵³ Tamtéž, s. 16.

Ad. 3. – předpoklady zneužití

Třetí a současně poslední zásadní otázka, na níž je dle Bohumila Dvořáka třeba při vymezení pojmu zneužití procesního práva nalézt odpověď, směřuje k premisám zneužití. Táže se, při naplnění jakých podmínek dojde ke zneužití procesních norem a v čem tkví závadnost takového jednání. První část otázky procesní věda zodpovídá tím způsobem, že pro kvalifikaci procesního úkonu jako zneužívajícího jednání je určující jeho rozpor se stanoveným účelem civilního řízení. V podrobnostech ohledně výkladu o účelu civilního sporného procesu lze odkázat na první kapitolu práce. Zde lze pouze v krátkosti připomenout, že civilní proces má zajišťovat spravedlivou ochranu soukromých práv a oprávněných zájmů účastníků.

Účelem soudního řízení má být poměřována především právnost základních dispozičních úkonů účastníků, mezi nimiž zaujímá své místo např. podání žaloby nebo opravných prostředků. Posouzena má být míra naplnění zájmu na právní ochraně, resp. míra způsobené újmy, neboť uvedené kategorie tvoří legitimační premisy právnosti dispozičních úkonů.⁵⁴ Legitimační kritéria nenaplní šikanózní žaloba, dle níž se řízení před soudem zahajuje bez jakéhokoliv právního nebo skutkového důvodu. *In sensu lato* tak literatura pod termínem zneužití procesního práva rozumí nejen zneužití procesních práv a povinností, ale taktéž samotné zneužití práva na vedení civilního řízení.⁵⁵

Pakliže není právní úkon rozporný s účelem řízení, nelze z toho ještě automaticky usuzovat na jeho souladnost s procesními normami. Úkon může totiž být závadným z pohledu účelu implikovaného právní normě (*ratio legis*), o níž se opírá.⁵⁶ Konkrétně se následně jedná o situaci, kdy jsou procesní normy použity v rozporu s jejich účelem. Zneužití procesního práva pak z podstaty věci zakládá tenzi čili pnutí mezi formálně správnou aplikací práva, tj. dodržováním práva (*lex*)

⁵⁴ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 245.

⁵⁵ ROSZCZYNIANSKA, Katarzyna, Gajda. Abuse of Procedural Rights in Polish and European Civil Procedure Law and the Notion of Private and Public Interest. *Access to Justice in Eastern Europe*, 2019, č. 2, s. 56-57.

⁵⁶ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 245.

a účelem, za nímž byla daná norma vytvořena, označovaném také jako duch zákona (*ius*).⁵⁷

Dle německého právního teoretika Rudolfa von Jheringa platí, že: „*účel je tvůrcem veškerého práva, neexistuje žádná právní věta, která by za svůj původ nevděčila nějakému účelu, tj. některému praktickému motivu.*“⁵⁸ Účel právní normy může být dle Filipa Malzera chápán dvojitým způsobem. Jednak může jít o účel, přisuzovaný danému ustanovení historickým zákonodárcem, jednak o účel, jenž s normou pojí informovaný adresát. V prvním případě je právní norma podrobena subjektivně teleologickému výkladu, v druhém objektivně teleologickému (resp. objektivně recentnímu výkladu).⁵⁹ Upřednostněn by přitom měl být vždy recentně objektivní výkladový cíl. K subjektivnímu historickému výkladovému cíli má být totiž přihlíženo podpůrně jedině tehdy, není-li v rozporu s výsledky objektivně teleologického výkladového cíle.⁶⁰

O důležitosti aplikace výkladu podle účelu právní normy názorně svědčí rovněž jeden ze starších nálezů ÚS, v němž bylo konstatováno, že: „*mechanická aplikace abstrahující, resp. neuvědomující si, a to buď úmyslně nebo v důsledku nevdělanosti, smysl a účel právní normy, činí z práva nástroj odcizení a absurdity.*“⁶¹ Primárně by tak soud rozhodující v určitém sporu měl usilovat o dosažení cíle, jímž má být „*nalezení práva správného, tj. takového, které bude odpovídat svému účelu a úkolu a které bude mít takové vlastnosti, pro které bude moci být akceptováno v maximální míře.*“⁶²

K definování pojmu zneužití práva za využití argumentace účelem normy přistupuje i Michael Potacs, vídeňský profesor právní teorie a metodologie. Podle jeho příspěvku představuje zneužití práva situaci, v níž spolu vzájemně soupeří dvě interpretační kritéria, jimiž jsou výklad jazykový, podpořený sémantikou znění

⁵⁷ ROSCZYŃIALSKA, Katarzyna, Gajda. Abuse of Procedural Rights in Polish and European Civil Procedure Law and the Notion of Private and Public Interest. *Access to Justice in Eastern Europe*, 2019, č. 2, s. 54.

⁵⁸ JHERING, Rudolf von. *Der Zweck im Recht*. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1893, s. VIII.

⁵⁹ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Praha: C.H. Beck, 2011, s. 161-162.

⁶⁰ Tamtéž, s. 201-202. Shodně rovněž stanovisko NSS sociálně-správního kolegia sp. zn. sp. zn. S 3401/2004 ze dne 2. 2. 2005, publikované pod č. 498/2005 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, podle něhož platí: „*historický výklad z důvodu principu právní jistoty není přípustný, jestliže jak jazykový, tak i objektivně teleologický výklad směřují k jasnému, nepochybnému závěru, tvořícímu tzv. hranici lex lata, kterou není možno prolomit jinými výkladovými metodami, zejména metodou historického výkladu.*“

⁶¹ Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1998.

⁶² TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Praha: Auditorium, 2010, s. 27.

právní normy, a výklad teleologický, který do popředí staví účel vykládané normy. Rozpoznat v určitém aktu zneužití práva značí upřednostnění účelu, a to na úkor samotné dikce normy za současného odmítnutí formalistického přístupu. Tento způsob interpretace je možné označit za tzv. teleologickou redukci,⁶³ která se silně dotýká principu právní jistoty, jelikož z povahy věci přímo směřuje proti obecnému přesvědčení „co je psáno, to je dáno“.⁶⁴

Bohumil Dvořák dále upozorňuje, že procesní normy jsou vybudovány na určitých procesních principech. Přestože tuto svou úvahu zevrubněji nerozvíjí, z příkladu, který ve své publikaci uvádí, lze usoudit, že těmito principy má na mysli kvalitativní požadavky kladené na způsob poskytování soudní ochrany, v souhrnu označované jako právo na spravedlivý proces. Aby v soudním řízení bylo dosaženo spravedlivého projednání věci, musí být tyto zmíněné procesní principy a zásady respektovány, a to bez ohledu na formulaci konkrétní pozitivní právní úpravy.⁶⁵ Zneužívající jednání by proto nemělo obstát ani ve světle shora jmenovaných principů a zásad, což však v praxi nemusí být snadné zabezpečit. Původce zneužití se totiž paradoxně v souvislosti se svým zneužívajícím procesním úkonem často dovolává právě ochrany těchto základních principů (např. účastník navrhuje opakovaně odročení jednání ve svých podáních argumentuje tím, že trvá na svém právu, aby věc byla soudem projednána v jeho přítomnosti, aby se k předmětu sporu mohl náležitě vyjádřit).

Formálně se proto v důsledku výše uvedeného dostávají do kolize dva nebo více procesních principů. V návaznosti na to nastupuje povinnost soudu přistoupit k aplikaci takových mechanismů, při jejichž využití dojde s ohledem na vzájemnou proporcionalitu konkurenčních principů k jejich adekvátnímu poměření. Jinak řečeno, soud musí rozhodnout o tom, jaký z procesních principů v konkrétním případě má převážet. K tomu lze využít standardní test proporcionality v podobě uplatňované ÚS. V případě kolize dvou právních principů totiž nelze přistoupit k úplné derogaci jednoho z nich, ale toliko k jejich vzájemnému vyvažování

⁶³ POTACS, Michael. Zneužití práva v ústavním státě. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 146.

⁶⁴ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Praha: C.H. Beck, 2011, s. 253.

⁶⁵ MACOUR, Josef. Civilní proces a právo na soudní ochranu. *Právní rozhledy*, 1996, č. 2, s. 44.

(poměrování). Principy se totiž mají uplatnit do té míry, která je slučitelná s ostatními kolidujícími principy.⁶⁶

Úpravou procesního práva prozařují v neposlední řadě také obecné právní principy, nabývající jak psané, tak nepsané podoby. Kodifikace právních principů je obsažena převážně v hmotném právu.⁶⁷ Těmito obecně platnými hodnotovými korektivy mohou v procesním právu být poctivost čili objektivní dobrá víra, subjektivní dobrá víra (*bona fide*), morálka, dobré mravy nebo spravedlnost.⁶⁸ Princip zákazu zneužití práv je ostatně zahraničními teoretiky interpretován jako transpozice hmotněprávního pojmu *bona fide* do rámce procesní úpravy.⁶⁹ Zmíněné obecné právní principy mohou být nápomocné, obdobně jako účel právní normy nebo účel civilního procesu jako takového, při odstraňování sémantických nejasností zneužívané právní normy, a to v rámci objektivně teleologického výkladového cíle.⁷⁰ Umožňuje-li určitá norma více výkladových alternativ, z nichž v rámci jedné se realizují nějaké obecné právní principy, zatímco u druhé nikoliv, je podle pravidel axiologického výkladu potřebné favorizovat tu z nich, u níž k uskutečnění právních principů dochází. Tím je sledováno dosažení koheze neboli vnitřní bezrozpornosti právního řádu, spočívající v co možná nejvyšší konformitě s jeho hodnotovým pozadím.⁷¹

Mezi zneužívající procesní úkony je proto vzhledem k předešlému výkladu možné začlenit i takové, které překračují hranice výkonu práva, upevněné jeho axiologickou povahou.⁷² Obecné právní zásady se přitom většinou promítají již v samotném účelu procesní normy. V obecnosti poté platí, že rozpor mezi záměrem, s nímž je vykonáváno dané procesní právo či povinnost, a účelem vtěleným normě, o níž se tento výkon přímo opírá, indikuje též nesoulad s obecnými právními principy.

⁶⁶ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Praha: C.H. Beck, 2011, s. 60.

⁶⁷ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 246.

⁶⁸ ROSZCZYNIALSKA, Katarzyn, Gajda. Abuse of Procedural Rights in Polish and European Civil Procedure Law and the Notion of Private and Public Interest. *Access to Justice in Eastern Europe*, 2019, č. 2, s. 54.

⁶⁹ Tamtéž, s. 55.

⁷⁰ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Praha: C.H. Beck, 2011, s. 56.

⁷¹ Tamtéž, s. 172.

⁷² ALMEIDA, Joao, Alberto a Frederico Ribeiro LAMEGO. The Role of Judge against the Abuse of Procedural Rights. *Revista da Faculdade de Direito*, 2017, č. 71, s. 317.

Po zodpovězení okruhu otázek, dotýkajících se zneužívajícího subjektu, předmětu zneužití a jeho východisek, modifikoval Bohumil Dvořák v závěru své práce částečně definici zneužití procesního práva, dříve vyslovenou Petrem Lavickým. Za neurčitým pojmem zneužití procesních práv se dle Bohumila Dvořáka totiž skrývá: „*postup soudu či stran v řízení, jenž je v rozporu s účelem procesu či konkrétní procesní normy, které se dovolává, případně jde o postup, jenž se přičí zásadám, které se v řízení uplatňují, přičemž právnost takového postupu nelze odůvodnit jinak.*“⁷³

Ačkoliv při zodpovězení otázek, které si kladl ohledně zneužití procesních práv Bohumil Dvořák, si lze utvořit poměrně zřetelný obraz o obsahu tohoto pojmu, k dosažení celistvosti zbývá dodat, že o zneužívajících úkonech může být hovořeno toliko při naplnění určitých kvalitativních znaků subjektivní stránky jednání (při jistém stavu myslí původce zneužití). Z hlediska zavinění je ke zneužití práva ve většině případů potřebný úmysl. Zneužití je výsledkem záměrně nepoctivého jednání, při němž je procesní právo vědomě a cíleně nesprávně aplikováno pouze za dosažením nedovoleného účelu. Tímto zakázaným účelem může být buď maření řádného průběhu řízení, vznik újmy na straně jiného subjektu či získání vlastních neoprávněných výhod. Zneužití totiž vyžaduje nepochybný záměr jednat v rozporu s účelem aplikované normy a tím i v rozporu s právními principy, jimiž je civilní řízení ovládáno, a samotným účelem civilního procesu. Je-li nějaký procesní úkon proveden bez tohoto explicitního cíle (kauzy jeho výkonu), jinými slovy není-li jím sledováno maření řízení, vznik újmy či zisk neoprávněné výhody, o zneužívající úkon se zpravidla jednat nebude. Naproti tomu vědomost o tom, že se původce výkonu subjektivního práva nebo povinnosti daným jednáním dopouští zneužití procesního práva, nemusí být nutně dána.⁷⁴

Do množiny zneužívajících úkonů lze teoreticky řadit i nedbalostní jednání, u nichž jednajícímu subjektu muselo být nepochybně známo, že jimi zapříčiní vznik nedůvodných průtahů a zasáhne tak do základních principů řízení. Jelikož subjekt v takovém případě škodlivý následek předpokládá, může být hovořeno o vědomé nedbalosti, jež často naplní intenzitu tzv. hrubé nedbalosti. Pro ilustraci takového

⁷³ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 246.

⁷⁴ ČOLLÁK, Jaroslav. Hmotnoprávně a procesnoprávně súvislosti zákazu zneužitia práva a východiská „testu“ zneužitia práva. In NĚMETHOVÁ, Monika a kol. *Zborník z III. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické zámocké dni práva. Sekcia súkromného práva*. Banská Bystrica: Belianum, 2018, s. 125.

jednání je níže zařazen alespoň jeden konkrétní příklad z praxe. Zneužití procesního práva, posuzované at' již na základě požadavků na subjektivní stránku jednání nebo požadavků na jeho zjevnosti, však nikdy nevyplývá z náhody. Pokaždé se jedná o vědomě zneužívající akt vůle. Dostačující touto optikou tudíž nebude zavinění ve formě nedbalosti nevědomé, projevující se typicky v prostých či ospravedlnitelných chybách, omylech, u nichž ani zčásti nebude naplněn prvek nepoctivosti, který by směřoval k vědomému nabytí neoprávněné výhody, způsobení újmy nebo maření řízení.

Příklad

Advokát, jako právní zástupce žalobce, ani přes opakované urgencye soudu nereagoval „žádným relevantním způsobem“ na námítky žalovaného. Soudu nedoložil ani jakékoliv podání, jímž by splnil povinnost žalobce tvrdit rozhodující skutečnosti. Žalobce později navíc neinformoval o nařízeném jednání ani o doručení rozhodnutí ve věci samé.⁷⁵

Rozeznání konkrétního druhu zavinění, natož jeho prokazatelné doložení, bude v řadě případů pro soud nanejvýš komplikované. Jako praktičtější se proto jeví k dané problematice přistupovat za využití požadavku na tzv. zjevnost neboli jednoznačnost zneužívajícího jednání. Touto cestou se při přijímání nové právní úpravy zákazu zneužití procesních práv vydal taktéž slovenský zákonodárce. Zmíněný koncept koresponduje i s českou hmotněprávní úpravou zneužití práva, dle níž zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany (ust. § 8 o. z.).

Otázkou vyložení kritéria zjevnosti se již dříve zabýval NS. V rozsudku sp. zn. 33 Cdo 1794/2018 ze dne 26. 2. 2019 jej interpretoval jako: „očividnost navenek, kterou není třeba bez dalšího hlouběji dokazovat.“⁷⁶ Jiný senát NS k otázce definičního znaku zjevnosti ve svém usnesení sp. zn. 21 Cdo 2980/2018 ze dne 9. 10. 2018 přistoupil tím způsobem, že se jedná o určitý stupeň intenzity, který musí být dosažen při narušení daných hodnot.⁷⁷ Tyto závěry byly později korigovány rozsudkem velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia NS sp. zn. 31 ICdo 36/2020 ze dne 10. 6. 2020 (R 104/2020 civ.), podle něž výraz zjevně nevyjadřuje ani tak požadavek na určitý stupeň intenzity, nýbrž toliko

⁷⁵ Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 51/2021 ze dne 13. 9. 2021 (Bulletin advokacie 1-2/2022, s. 82).

⁷⁶ Rozsudek NS sp. zn. 33 Cdo 1794/2018 ze dne 26. 2. 2019.

⁷⁷ Usnesení NS sp. zn. 21 Cdo 2980/2018 ze dne 9. 10. 2018.

zdůrazňuje že nežádoucí jednání musí být zřejmé, jednoznačné a nepochybné.⁷⁸ Vzhledem k okolnostem dané věci proto musí být zcela evidentní, že došlo ke zneužití práva (nesmí existovat ani minimální objektivní pochybnosti).⁷⁹

NS v rozhodnutí sp. zn. 31 ICdo 36/2020 ze dne 10. 6. 2020 (R 104/2020 civ.) uvádí též podstatné východisko, podle něhož v pochybnostech, jde-li o výkon práva či jeho zneužití, je namístě závěr, že nejde o zneužití práva, avšak o jeho výkon.⁸⁰ Petr Zima si v této souvislosti poté klade otázku, zda tato zjevnost musí být dána *prima facie* již při vykonání zneužívajícího úkonu.⁸¹ Obecně lze přitom s odkazem na další výklad obsažený v této práci konstatovat, že tato zjevnost bude z počátku dána často spíše pro druhou stranu sporu. Pro soud, který by proti zneužívajícím úkonům měl primárně zakročit, může být rozeznatelná se značným zpožděním, často ve fázi, kdy v řízení dochází již k dlouhodobému a opakovanému zneužití a nelze tak mít pochyb o jednoznačnosti nepoctivého záměru.

Problematika zjevnosti zneužití samotného práva na soudní ochranu poté nejvíce rezonuje v aktuální rozhodovací praxi NSS, který k ní uvádí, že rozhodující pro kvalifikaci podání návrhu na zahájení řízení (popř. analogicky také podání opravného prostředku, jímž je iniciováno řízení před soudem druhé instance), jakožto zjevně zneužívajícího procesního úkonu, je především „*početnost, sériovost a stereotypnost vedených sporů, spojená s opakováním obdobných či zcela identických argumentů.*“⁸² Daný závěr NSS přijal ve vztahu k případu, v němž žalobce podal na české soudce okolo 400 identických žalob, které byly postupně odmítány, na což žalobce reagoval podáním bezmála 400 opravných prostředků. Blíže se práce skutkové a právní stránce tohoto případu věnuje v části zaměřené na zneužití procesního práva v kontextu rozhodovací praxe soudů.

Poslední aspekt, který v teoretickém vymezení obsahu zneužití procesních práv zůstává opomíjen, je hlubší rozbor objektivní stránky zneužívajícího jednání. V rámci zneužívajícího jednání, jakožto určitého projevu vůle ve vnějším světě, se takřka automaticky pracuje s východiskem, dle něž je k realizaci zneužívajícího jednání nezbytné aktivní konání. Při maření civilního řízení však může subjekt zůstat buď zcela či částečně nečinný, tzn. záměrně neposkytovat v řízení potřebnou

⁷⁸ Rozsudek NS sp. zn. 31 ICdo 36/2020 ze dne 10. 6. 2020 (R 104/2020 civ.).

⁷⁹ ZIMA, Petr. Zneužití práva na žalobu. *Právní rozhledy*, 2023, č. 9, s. 328.

⁸⁰ Rozsudek NS sp. zn. 31 ICdo 36/2020 ze dne 10. 6. 2020 (R 104/2020 civ.).

⁸¹ ZIMA, Petr. Zneužití práva na žalobu. *Právní rozhledy*, 2023, č. 9, s. 328.

⁸² Usnesení NSS sp. zn. 8 As 97/2023-17 ze dne 28. 6. 2023.

součinnost, a přesto takovýmto jednáním může naplnit podmínky zneužívajícího jednání.

Konkrétním příkladem může být situace, kdy žalovaný neuposlechne výzvy soudu a písemně se nevyjádří k uplatňovanému nároku (popř. se vyjádří jen pro forma čili zcela vágně a bezpředmětně). K obdobné situaci může dojít taktéž, pokud je účastník vyzván soudem v průběhu jednání, aby doplnil svá tvrzení a ten tak ve stanovené lhůtě vědomě a záměrně neučiní. Soud může rovněž procesní straně, již netíží důkazní břemeno, za určitých okolností uložit tzv. vysvětlovací povinnost, kterou má být překlenut nezaviněný informační deficit protistrany. I za této situace je pasivita strany zatížená vysvětlovací povinností způsobilá naplnit znaky zneužití procesní povinnosti. Zmínit je možné též pasivitu účastníků při doručování zásilek soudu v podobě nevyzvednutí uložené zásilky nebo opakované návrhy účastníků řízení na osvobození od placení soudních poplatků, aniž by nastaly nové okolnosti umožňující soudu takové osvobození přiznat. Soudy se také musí často vypořádat s žádostmi, v nichž účastník nedoloží své majetkové a sociální poměry, což neučiní ani k následné výzvě soudu.

Přistoupí-li práce k uzavření výkladu předpokladů zneužití, lze se oklikou vrátit k teoriím přijímaným definicím zneužití procesního práva. Čtenář byl již dříve v této práci seznámen s definicemi pocházejícími od Petra Lavického a Bohumila Dvořáka. Pro úplnost a porovnání je možné doplnit definici, jíž dal vzniknout slovenský advokát a odborný asistent Právnické fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košicích, Jaroslav Čollák. Podle ní zneužití práva v dimenzi civilního procesu konkrétně znamená „*zneužití subjektivního práva procesněprávního charakteru účastníkem soudního řízení, v oblasti soudního procesu bez ohledu na kvalitativní charakteristiky a typ soudního procesu.*“⁸³ Jaroslav Čollák se vymezuje též k institutu zákazu zneužití procesněprávních norem. Ten vnímá jako samostatný mechanismus umožňující korigovat ničím nelimitovaný výkon procesních práv, které by původce zneužití dostaly do pozice získané na základě procesní situace, v níž je spatřován společenský, právní, sociologický, ekonomický nebo jiný rozpor, vadu čili jistou formu poruchy mezi touto pozicí a účelem zákona, popř. samotnými nosnými idejemi demokratického pořádku právního státu.⁸⁴

⁸³ ČOLLÁK, Jaroslav. Procesnoprávne zneužitie práva: vlastnosti, aplikácia a následky v civilnom súdnom procese (1. časť). *Justičná revue*, 2020, č. 11, s. 1307.

⁸⁴ Tamtéž, s. 1300 a 1305.

V rámci uzavření této části, týkající se teoretického vymezení zneužití procesního práva a zákazu zneužívajících úkonů, je vhodné uvést, že nelze přijmout dogmatický přístup k jakékoli definici. Jak správně poznamenal Petr Lavický: *"jakákoliv snaha vměstnat obsah zákazu zneužití do exaktní definice je krajně škodlivá, neboť může ohrozit samotnou funkci tohoto institutu. Má-li zákaz zneužití pružně reagovat na nejrůznější případy škodlivého jednání, musí si zachovat povahu neurčitého pojmu."*⁸⁵

2.1.2 Zneužití procesního práva v zákoně a komentářové literatuře

Úvodem je z hlediska právní komparistiky vhodné zmínit, že žádný právní systém není vůči zneužití procesních práv zcela lhostejný. V mezinárodním měřítku je situace kolem zneužití procesních práv sice značně složitá, v každém právním řádu nicméně existuje alespoň tendence věřit, že soudní řízení má být vždy vedeno v duchu a při dodržení zásad spravedlnosti, obecných standardů subjektivní dobré víry a poctivosti. Ačkoliv v mnohých zemích konkrétní psaná pravidla, jež by přímo cílila na zabránění či sankcionování zneužívajících aktů, chybí, k vyplnění této mezery bývají využívány alespoň obecné klauzule dobré víry nebo hodnotová argumentace latentně působícími právními zásadami.⁸⁶

V porovnání s jinými národními systémy práva je v českém právním řádu zákaz zneužití procesního práva poměrně neobvykle obsažen přímo v základním předpisu regulujícím průběh civilního sporného řízení, a to již po dobu téměř šedesáti let. Zákaz byl od prvního dne účinnosti o. s. ř. zákonodárci vtělen do generální klauzule § 2 o. s. ř. Podle jeho znění měly soudy dohlížet na to, aby *„nedocházelo k porušování zájmů společnosti ani práv občanů a aby práv nebylo zneužíváno na úkor společnosti nebo jednotlivce."*⁸⁷ Komentáře zpracované autorskými kolektivy k o. s. ř. od roku 1964 do roku 1992, kdy v účinnost vstoupila první novelizace, dotýkající se zákazu zneužití procesních práv, nevěnují zákazu zneužití procesní práv a jeho výkladu prakticky jakoukoliv pozornost. V obecnosti lze říci, že jen stroze odkazují buď k souhrnné důvodové zprávě, vyhotovené ke všem úvodním ustanovením, nebo nanejvýše na čtyřech výkladových rádcích

⁸⁵ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 8.

⁸⁶ TARUFFO, Michele. Abuse of procedural rights: comparative standards of procedural fairness. In TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999, s. 4-6.

⁸⁷ Ust. § 2 o. s. ř., ve znění platném a účinném od 1. 4. 1964 do 31. 12. 1991.

zdůrazňující preventivní a výchovnou funkci civilního řízení, stejně jako jejich působení na tehdejší socialistickou společnost.

Blíže se interpretaci zákazu zneužití procesních práv věnuje ve sledovaném období jen komentář zpracovaný autorským kolektivem pod vedením Vladislava Handla a Josefa Rubeše z roku 1985. V komentáři je požadavku na naplnění zásady zdržení se zneužití práva přisuzována značná důležitost. Postulát zabránění zneužívání procesních práv na úkor společnosti či jednotlivce totiž staví do pozice jednoho z hlavních cílů občanského soudního řízení, o jehož naplňování mají soudy bez výjimky usilovat. Normu obsaženou v § 2 o. s. ř. považují za reflexi čl. VII zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník⁸⁸ do roviny procesního práva. Autoři v zákazu spatřují kromě jiného i prozařování úpravy čl. 17 a čl. 38 ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústavy Československé socialistické republiky, do procesního práva. Na významu nabývá ust. § 2 o. s. ř. dle autorského kolektivu zvláště v případech nedostatečně podrobné právní úpravy, která může subjekty vybízet k uplatňování práva v rozporu s obecně platným principem *neminem leadere*, tedy příkazem chovat se tak, aby vlastním jednáním nepoškozovaly jiné osoby, jejich práva a oprávněné zájmy.⁸⁹

Znění ust. § 2 o. s. ř. do dnešních dnů doznalo celkem tří změn. Pokud jde ovšem o procesněprávní zákaz zneužití práva, jsou z tohoto hlediska důležité pouze dvě z nich. První novelizace v účinnost vstoupila roku 1992. Soudy podle ní měly zaměřovat svou činnost na to, aby „*nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů fyzických a právnických osob a aby práv nebylo zneužíváno na úkor těchto osob.*“⁹⁰

Komentářová literatura vydaná k o. s. ř. v období let 1992–2014 se výkladu institutu zákazu zneužití procesních práv prakticky nevěnuje. Zdroje z počátku tohoto období se vyjadřují výlučně jen k preventivní funkci soudní ochrany, již má být docíleno dodržením zákonného postupu v řízení a přijetím rozhodnutí respektujícího meze právního řádu.⁹¹ Až od roku 2009 se v komentářích začala

⁸⁸ Čl. VII zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, stanovoval: „*Nikdo nesmí zneužívat svých práv proti zájmům společnosti nebo spoluobčanů a nikdo se nesmí na úkor společnosti nebo spoluobčanů obohacovat.*“ Uvedený článek byl v zákoně obsažen pouze v období od 1. 4. 1964 do 31. 12. 1991, následně byl vypuštěn.

⁸⁹ HANDL, Vlastimil a Josef RUBEŠ. *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: Panorama, 1985, s. 35.

⁹⁰ Ust. § 2 o. s. ř., ve znění platném a účinném od 1. 1. 1992 do 31. 12. 2013.

⁹¹ BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír a Zdeněk KRČMÁŘ. *Občanský soudní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 4. Dále taktéž DAVID, Ludvík, IŠTVÁNEK, František, JAVŮRKOVÁ, Naděžda, KASÍKOVÁ, Martina a Petr LAVICKÝ. *Občanský soudní řád*.

objevovat věcná interpretace zaměřená ryze na zákaz zneužití procesních práv, a to zásluhou usnesení NS sp. zn. 29 Nd 201/2008 ze dne 15. 7. 2008 (R 2/2009 civ.). Uvedené sbírkové rozhodnutí se zabíralo konkrétně zneužitím institutu návrhu na delegaci vhodnou ze strany účastníků ke způsobení nežádoucích průtahů řízení. V přímé návaznosti na jmenované rozhodnutí v komentářích k ust. § 2 o. s. ř. poprvé zaznívá zásadní teze, na níž je institut procesněprávního zneužití práva vystavěn. Podle ní platí, že „soud nepřipustí, aby některý z účastníků využíval některého z procesních institutů v rozporu s jeho účelem.“⁹²

Poslední novelizace, provedená zákonem č. 293/2013 Sb., souvisela s přijetím rekonstrukce občanského hmotného práva, k níž došlo v roce 2014. Tehdy byla přijata dosud poslední podoba předmětného ustanovení, ukládající soudům povinnost dohlížet nad tím, aby v občanském soudním řízení „nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů a aby práva nebyla zneužívána.“⁹³ Při příležitosti této novelizace bylo do textu o. s. ř. doplněno také ust. § 6 o. s. ř. Jeho vložení se však v kontextu celého právního předpisu jeví jako nadbytečné, duplicitní, neboť požadavek, aby veškerá ustanovení, dopadající na civilní soudní řízení, byla vykládána a používána způsobem, jímž nebude docházet k jejich zneužití, je již od počátku obsažen v ust. § 2 o. s. ř.⁹⁴

Proti stanovisku o duplicitě úpravy se vymezuje Jaromír Jirsa. Podle něj § 2 o. s. ř. upravuje zákaz zneužití práva hmotného a ust. § 6 o. s. ř. následně zákaz zneužití práva procesního, a to jako reakci legislativy na vzestup nežádoucího trendu zneužívání civilního procesu.⁹⁵ Do kontrastu k tomuto závěru lze ovšem postavit rozhodnutí ÚS, dle něhož se zákaz zneužití práv do roviny procesního práva pomítá právě textací ust. § 2 o. s. ř.⁹⁶ K tomu se ostatně kloní i tato práce, která v předmětných dvou ustanoveních nespatřuje odlišnosti, ale pouze zdvojenou úpravu. Uvedený postoj lze podpořit taktéž poukazem na Věcný záměr civilního

Komentář. 1. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 6. Shodně i DRÁPAL, Ljubomír a Jaroslav BUREŠ. *Občanský soudní řád. Komentář. 1. díl.* Praha: C.H. Beck, 2009, s. 6.

⁹² DRÁPAL, Ljubomír a Jaroslav BUREŠ. *Občanský soudní řád. Komentář. 1. díl.* Praha: C.H. Beck, 2009, s. 7. Shodně i SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. 2. vydání.* Praha: C.H. Beck, 2017, s. 3.

⁹³ Ust. § 2 o. s. ř., ve znění platném a účinném od 1. 1. 2014.

⁹⁴ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 32.

⁹⁵ JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář podle stavu k 1. 4. 2014. Kniha I.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 41.

⁹⁶ Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 193/17 ze dne 10. 4. 2018.

řádu soudního, zpracovaný kolektivem významných českých procesualistů, který hovoří o „*dvojitém zákazu zneužití práva*“.⁹⁷

V české komentářové literatuře, počínaje rokem 2014, se procesněprávním zákazem zneužití práv zaobírá zevrubněji jen Petr Lavický, který jej klasifikuje jako typický projev principu poctivosti ve sféře civilního práva, řazeného z hlediska dualismu práva k veřejnoprávní regulaci.⁹⁸ Jeho stat' obsahuje též charakteristiku zneužití procesního práva, za nějž považuje: „*jednání procesní strany, které je v rozporu s účelem procesní normy či procesního institutu, a jímž se procesní strana pro sebe snaží dosáhnout výhody nepředpokládané procesním právem nebo zmařit řádný postup řízení.*“⁹⁹ Uvedené vymezení přebírá Petr Lavický ze své původní práce, publikované v roce 2012 v odborném periodiku Právní fórum. Později se tato specifikace stala vodítkem také pro výkladovou praxi českých soudů, která jí prakticky beze změny dodnes přebírá.

V komentáři Petra Lavického je rozebrána i mnohdy přehlížená otázka zavinění původce zneužití práva. Autor se v tomto směru vymezuje vůči judikatuře NS, dle níž je ke zneužití práva potřebné naplnění dvou pojmových prvků – rozpor s účelem právní normy a přímý úmysl způsobit újmu. Požadavek na existenci rozporu zneužívajícího jednání s účelem právní normy Petr Lavický jakkoliv nerozporuje, ohledně předpokladu úmyslu, směřujícího ke vzniku újmy, však není s NS zajedno. Zdůrazňuje, že pojetí, které při vymezení zneužití práva soudní instance zaujala, je příliš úzké, neboť prakticky klade rovnítko mezi pojmy zneužití práva a procesní šikana, pro níž je signifikantní právě zmíněný přímý úmysl. Množina případů, které lze podřadit pod pojem zneužití práva, však procesní šikanou rozhodně nekončí. Petr Lavický proto nepovažuje za žádoucí přijímat takto omezené pojetí. Navrhuje tudíž, aby předpoklady vedoucí k závěru o zneužití procesního práva byly korigovány v tom směru, že postačí rozpor s účelem procesní normy či institutu a s tím provázaná snaha o získání procesní výhody, kterou procesní právo v daném případě nepředpokládalo, nebo snaha o maření řádného průběhu řízení.¹⁰⁰

⁹⁷ DOBROVOLNÁ, Eva, DVOŘÁK, Bohumil, LAVICKÝ, Petr, PULKRÁBEK, Zdeněk a Alena WINTEROVÁ. *Věcný záměr civilního řádu soudního*. 2. znění. 2020, s. 67.

⁹⁸ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 7.

⁹⁹ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 8.

¹⁰⁰ Tamtéž.

Další komentáře z tohoto období, které vznikly pod vedením Jaroslava Jirsy a Karla Svobody, se k dané problematice vymezují o poznání strozeji. V publikaci od Jaroslava Jirsy je zdůrazňována především důležitost role soudu v dohledu nad nezneužíváním procesního předpisu a nepřípustnost asistence soudu u zneužívajících úkonů účastníků.¹⁰¹ Dle Jaroslava Jirsy o. s. ř. poctivým účastníkům poskytuje veskrze dostačující nástroje k zajištění vlastní obrany proti zneužívajícím jednáním protistrany, při vycítění zneužití práva má rozhodující roli sehrát soudce, do jehož pravomocí spadá taktéž udělení adekvátních sankcí. Za nejčastější projev zneužití procesního práva Jaroslav Jirsa označuje realizaci jednoho z esenciálních procesních práv, a to práva tvrdit rozhodné skutečnosti a na podporu těchto tvrzení navrhnout příslušné důkazy.¹⁰²

Nejnovějším počinem ve sféře výkladové literatury je publikace Karla Svobody. Ani tato však v porovnání s prací Petra Lavického nepřináší o zákazu zneužití procesního práva prakticky jakékoliv nové poznatky. Omezuje se totiž na konstatování, že soud nesmí připustit, aby se kterýkoliv z účastníků civilního řízení dovolával uplatnění některého z institutů v rozporu s jeho účelem, což v komentáři Ljubomíra Drápala zaznívá již o celých patnáct let dříve. V komentáři kromě toho lze nalézt jen krátký výčet procesních návrhů, které se již dříve účastníci pokusili v určitém směru zneužít k některému z reprobovaných účelů.¹⁰³

V právních řádech blízkých ČR neexistuje příliš příkladů zakotvení institutu zákazu zneužití práva do procesních kodexů. Ve skutečnosti lze odkázat jen na slovenskou jurisdikci, která je vzhledem ke stejnému historickému základu v lecčem totožná s tou českou. Po zániku federace se ve Slovenské republice civilní soudní řízení řídilo i nadále novelizovanou podobou zákona č. 99/1963 Zb., občiansky súdny poriadok, přijatou v roce 1963, tedy ještě za trvání společného státu, Národním shromážděním Československé socialistické republiky. Stejně jako v ČR tudíž byly slovenské soudy pověřeny dohlížet na to, aby nedocházelo k porušování práv, jakož i právem chráněných zájmů fyzických a právnických osob, a aby se práva na úkor těchto osob nezneužívala. Díkce ustanovení nedoznala změny až do roku 2014.

¹⁰¹ JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1. 2. 2016. Kniha I. 2.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 32.

¹⁰² Tamtéž, s. 42.

¹⁰³ SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. *Občanský soudní řád: komentář.* 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2021, s. 4.

S účinností od poloviny roku 2016 se ve slovenském občanském soudním řízení uplatňuje nový zákon č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok, jehož součástí je kromě jiného též čl. 5. V něm je obsažena zásada zákazu zneužití procesních práv. Přijaté znění tohoto článku lze přitom považovat za nejvíce propracované kodifikované pojetí zásady zákazu zneužití práv v procesní rovině a následků spojených s jejím porušením, a to nejen v okruhu zemí právně blízkých naší republice. Zmiňovaný čl. 5 zákona č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok stanoví, že *„zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany. Soud může v rozsahu stanoveném v tomto zákoně odmítnout a sankcionovat procesní úkony, které celkem zjevně slouží ke zneužití práva nebo svévolnému a bezúspěšnému uplatňování nebo bránění práva, nebo vedou k nedůvodným průtahům v řízení.“*

Důvodová zpráva k zákonu č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok, kodifikaci principu označuje za procesní ekvivalent zákazu zneužití subjektivních práv, který je latentně přítomný napříč všemi evropskými právními řády. Soudu ustanovení otevírá prostor pro odmítnutí těch procesních úkonů, které vykazují znaky zjevného zneužití práva. Kromě této generální klauzule čl. 5 vkládá do rukou soudu rovněž oprávnění k takovým úkonům nepřihlížet nebo je sankcionovat.¹⁰⁴ Komentářová literatura k ustanovení uvádí, že se jeho prostřednictvím slovenské civilní právo *„programově přihlásilo k demokratickým pravidlům slušnosti při výkonu subjektivních práv procesní povahy.“*¹⁰⁵

2.1.3 Zneužití procesního práva ve světle rozhodovací praxe soudů

Zneužití práva se řadí k relativně početné skupině tzv. neurčitých právních pojmů, postrádajících v právní normě zřetelně vyjádřenou definici. Je tomu tak proto, že zneužívající úkony mohou nabývat rozličné, nepredikovatelné podoby, odvislé od osoby, která je vykonává, závislé na jejích pohnutkách, sledovaném cíli a skutkovém stavu věci. Soudu musí být v takových případech nutně ponechána možnost pružně reagovat na specifické okolnosti případu. Obsah pojmu zneužití procesního práva je proto dotvářen zejména kazuisticky jednotlivými soudními rozhodnutími.

Pro začátek lze zmínit rozhodnutí pléna ÚS, podle nějž zákaz zneužití práva má být pokládán za jeden z elementárních principů fungování práva, jehož původ

¹⁰⁴ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok, část B (speciální část) k čl. 5, vydaná v Bratislavě dne 17. 12. 2014.

¹⁰⁵ ŠTEVČEK, Marek a kol. *Civilný sporový poriadok: komentár*. 2. vydanie. Praha: C.H. Beck, 2022, s. 43.

se odvozuje přímo od samotné existence právního státu.¹⁰⁶ Ve své judikatuře ÚS jednoznačně potvrzuje, že ke zneužití práva nedochází pouze v právu hmotném, ale také v právu procesním. V něm se jeví nezbytným podrobit jednotlivé procesní úkony účastníků přezkumu z hlediska jejich souladu s účelem procesní normy či aplikovaného procesního institutu.¹⁰⁷ V procesním právu může být za zneužití práva podle ÚS považováno „*jednání procesní strany, které je v rozporu s účelem procesní normy či procesního institutu a jímž se procesní strana snaží pro sebe dosáhnout výhody nepředpokládané procesním právem nebo mařit řádný postup řízení.*“¹⁰⁸ Tuto definici ÚS do svého rozhodnutí převzal z práce Petra Lavického stejně jako NS v řadě svých rozsudků či usnesení. Za povšimnutí stojí konkrétně rozhodnutí sp. zn. 22 Nd 159/2016 ze dne 15. 6. 2016, v němž NS rozlišuje mezi dvěma podobami zneužití procesního práva. První z nich je vedena snahou obstatat si výhodu nepředvídanou procesním právem, pro druhou je naopak typické úsilí mařit řádný postup v civilním řízení. V usnesení NS dále judikoval, že zneužívající procesní úkony, u nichž zákon nestanoví jiné řešení, mají být soudem posouzeny jako nepřipustné a ve shodě s ust. § 41 odst. 3 o. s. ř. k nim *ex offio* nemá být přihlíženo.¹⁰⁹ Jiné rozhodnutí NS sp. zn. 22 Cdo 2135/2016 ze dne 15. 6. 2016 za zákaz zneužití práva považuje „*výkon práva v rozporu s jeho účelem, kdy je právo vykonáno, ačkoliv nositel tohoto práva nemá žádný skutečný nebo jen nepatrný zájem na jeho výkonu, resp. se projevující jako rozpor mezi užitkem oprávněného, k němuž výkon práva skutečně směřuje, a užitkem oprávněného, pro nějž je právo poskytnuto.*“¹¹⁰

Česká justice se kromě úkonů, zaměřených na osobování si neoprávněných výhod či orientovaných na vyvolání průtahů řízení, musí vypořádat ještě s dalším způsobem zneužití civilního procesu, jímž je tzv. procesní šikana. Pro tento druh zneužití je charakteristický úmysl směřující ke vzniku újmy.¹¹¹ Šikanózní výkon práva musí být zásadně prokázán. Důkazní břemeno tíží poškozenou stranu.¹¹² Škodlivost šikanózních úkonů se přitom dle ÚS neomezuje „*pouze na ostatní účastníky, kteří jsou nuceni v souvislosti s vedením řízení vynakládat prostředky na svou procesní obranu, případně snášet další negativní důsledky s řízením spojené,*

¹⁰⁶ Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 25/12 ze dne 17. 4. 2013.

¹⁰⁷ Nález ÚS sp. zn. III. ÚS 3359/21 ze dne 8. 2. 2022.

¹⁰⁸ Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 988/12 ze dne 25. 7. 2012.

¹⁰⁹ Usnesení NS sp. zn. 22 Nd 159/2016 ze dne 15. 6. 2016.

¹¹⁰ Rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 2135/2016 ze dne 15. 6. 2016.

¹¹¹ Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 988/12 ze dne 25. 7. 2012.

¹¹² Nález ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 195/2012 ze dne 16. 8. 2012.

ale spočívá také v tom, že zbytečně zatěžuje soudní soustavu a „zneužívá“ ji k cílům, které neodpovídají jejímu pravému poslání, tzn. poskytování ochrany právům v souladu s čl. 90 Ústavy.“¹¹³ Rozeznají-li proto obecné soudy v procesních úkonech zneužití práva, musejí dostát dle ÚS své základní povinnosti a postupovat tak, aby při dodržení zákonných mantinelů co možná nejvíce minimalizovaly negativní důsledky spojené se zneužívajícím návrhem,¹¹⁴ a to nejen u případů procesní šikany, ale obecně v celém spektru zneužívajících jednání.

Rozhodovací praxe českých soudů kromě zneužití procesních práv hovoří taktéž o zneužití civilního procesu jako celku čili práva na soudní ochranu, a to nejen před civilním soudem. Aktuálně se touto problematikou zabývá zejména NSS. Poněkud bizarní ukázkou zjevného zneužití práva na soudní ochranu, jakož i snahy o přehlcení soudní soustavy, totiž předvedl žalobce s vysokoškolským právnickým vzděláním, který u MS v Praze v průběhu dubna 2023 podal asi 400 identických podání, které označil jako žaloby směřující proti nezákonnému zásahu. Na žalované straně vystupují soudci OS a KS napříč celou ČR. Soudci totiž měli podle žalobce svým rozhodováním zasáhnout do žalobcových osobnostních práv, v důsledku čehož se mu zhoršil zdravotní stav a domáhá se tak přiznání náhrady nemajetkové újmy. MS v Praze stovky těchto žalob odmítl, načež žalobce v reakci na to svou kverulantskou aktivitu ještě zesílil. Podal proti těmto usnesením bezmála 400 kasačních stížností.¹¹⁵ Spojené stížnosti nyní po desítkách zamítá NSS, který se v tomto kontextu obsáhle vyjádřil k problematice zneužití procesu: „je zjevné, že podání stěžovatele má povahu zneužití práva na přístup k soudu, kdy hromadně podávanými prefabrikovanými „žalobami“ s identickým obsahem, které neobsahují žádné konkrétní okolnosti týkající se stěžovatele, „vyrábí“ stovky soudních řízení, která pak dále zmnožuje podáváním opravných prostředků. Stěžovateli tak zjevně jde pouze o samoučelné zvýšení zatížení soudů a obtěžování „žalovaných“ soudců. Takové jednání stěžovatele nemůže požívat žádné právní ochrany.“¹¹⁶

K otázce zneužití civilního procesu se také vyjadřuje konkrétně usnesení NS sp. zn. 28 Cdo 666/2020 ze dne 31. 3. 2020. Podle něj se zneužití práva na soudní ochranu a tím rovněž civilního procesu dopustí žalobce, který podává mnohočetné návrhy na zahájení soudního řízení, v nichž poté uplatňuje veškeré, též nepřípustné,

¹¹³ Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 3216/14 ze dne 17. 12. 2015, usnesení ÚS sp. zn. I. ÚS 2751/18 ze dne 14. 11. 2018 nebo usnesení ÚS sp. zn. II. ÚS 3209/18 ze dne 23. 10. 2018.

¹¹⁴ Usnesení ÚS sp. zn. II. ÚS 3209/18 ze dne 23. 10. 2018.

¹¹⁵ Usnesení NSS sp. zn. 8 As 97/2023-17 ze dne 28. 6. 2023.

¹¹⁶ Usnesení NSS sp. zn. 4 As 228/2023-7 ze dne 29. 6. 2023.

opravné prostředky, a to aniž by své dispoziční úkony blíže odůvodňoval tak, aby soudu umožnil jejich věcný přezkum.¹¹⁷ Otázkou zůstává, zda se vskutku musí jednat výhradně o mnohočetné návrhy, které budou spíše orientovány na maření řízení a paralyzování justice, a pro zneužití práva na soudní ochranu nebude postačující podání byť jediné, typicky šikanózní žaloby. Takový žalobce totiž nebude veden záměrem domoci se svých práv. Jeho jednání bude jen litigiózní (sudičské) a bude činěno se záměrem uškodit protistraně, protože bude na místě důvodně pochybovat o naplnění legitimačních předpokladů, o nichž ve vztahu k zneužívajícím úkonům hovoří Bohumil Dvořák.¹¹⁸

Bude-li dočasně pomínuto ohraničení tématu této práce rámcem civilního procesu, lze zakotvení zákazu zneužití soudního řízení k vlastním nepoctivým pohnutkám nelézt na evropské úrovni také v Úmluvě.¹¹⁹ Ta upravuje zákaz zneužití práva na podání stížnosti jako individuálního opravného prostředku, jímž se zahajuje řízení před ESLP. Pakliže soud v podání stěžovatele rozpozná jednání, které je „zjevně v rozporu s účelem práva individuální stížnosti zakotveného Úmluvou a brání řádnému fungování ESLP nebo řádnému postupu v řízení před ním," může výjimečně, ve zcela zjevných a dostatečně odůvodněných případech, takovou stížnost procesně odmítnout a nepřístupit tedy ani k jejímu věcnému projednání.¹²⁰ Zneužití práva na podání stížnosti je tak v obecnosti ESLP široce definováno jako „škodlivý výkon práva k jiným účelům, než pro které bylo určeno.“¹²¹

Zneužití práva na podání stížnosti u ESLP naplňují typicky vícečetné, zlomyslné a zjevně neopodstatněné stížnosti. Ty mohou zahrnovat jak opakované, obsahově totožné stížnosti, u nichž soud dříve shledal důvod nepřijatelnosti, nebo stížnosti, které nemají sebemenší reálný účel a jsou vyfabulované kverulantským stěžovatelem.¹²² Aby bylo docíleno požadavku na právní jistotu a předvídatelnost rozhodnutí, publikoval ESLP průvodce podmínkami přijatelnosti stížnosti. V něm jsou systematicky vyjmenovány a přiblíženy veškeré případy, které v očích ESLP vrhají stín pochybností na to, zda stěžovatel nezneužil svých práv. Kromě toho

¹¹⁷ Usnesení NS sp. zn. 28 Cdo 666/2020 ze dne 31. 3. 2020.

¹¹⁸ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 245.

¹¹⁹ Konkrétně se jedná o čl. 35 odst. 3 písm. a) Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod.

¹²⁰ Rozsudek ESLP ze dne 19. 1. 2010, *Bock proti Německu*, č. 22051/07.

¹²¹ Praktický průvodce podmínkami přijatelnosti, vydaný kanceláří ESLP, ve znění aktualizovaném ke dni 1. 8. 2021, s. 49.

¹²² Tamtéž.

obsahují i návodný postup, jenž by měla v případech zneužití práva na podání stížnosti realizovat žalovaná vláda.

V civilním sporném řízení jsou přiměřeně aplikovatelné též některé další závěry NSS. Mezi ně lze zahrnout i usnesení rozšířeného senátu NSS sp. zn. 1 As 70/2008 ze dne 27. 5. 2010, v němž soud *obiter dictum* uvádí, že zákaz zneužití práva je v jistém ohledu nezbytné považovat za poslední prostředek nápravy, tedy opatření takzvaně *ultima ratio*. Soudní mocí by měl být uplatňován nanejvýš restriktivně za současného poměrování s jinými důležitými právními principy, obzvláště pak s principem právní jistoty.¹²³ Právě s ním se totiž aplikace zákazu zneužití procesních práv může nejčastěji dostávat do kolize, při níž na řadu přichází nevyhnutelně poměrování ve střetu stojících principů. NS v této souvislosti např. uvádí, byť v kontextu zneužití hmotného práva, že aplikace ustanovení o zneužití práva „představuje určité nouzové řešení pro případy, že by formální právo (tedy výkon subjektivního práva formálně v souladu s objektivním právem) vedlo k materiálně zřejmé krivdě.“¹²⁴

Ze správního soudnictví je použitelné i vymezení institutu zákazu zneužití práv, který dle rozsudku NSS sp. zn. 1 Afs 107/2004 ze dne 10. 11. 2005 představuje „materiální korektiv formálního pojmání práva, prostřednictvím něhož se do právního řádu vnáší hledisko ekvity (spravedlnosti).“¹²⁵ Rozsudek obsahuje nejenom vymezení zákazu zneužití práv, zdůrazňuje také, proč je důležité, aby tento institut byl součástí našeho právního systému. Upozorňuje na skutečnost, že zákon je obecný a nemůže předvídat veškeré myslitelné situace nastávající v praxi. Proto se může stát, že některé úkony, jenž se navenek zdají být v souladu se zákonem, jsou ve skutečnosti nespravedlivé a poškozují nejen práva a oprávněné zájmy jednotlivce, ale i celé společnosti. Takové jednání je poté potřebné kvalifikovat coby zneužití práva, které musí být postižitelné určitým zákazem.¹²⁶

Zákaz zneužití práva je třeba pojímat jako výjimku z pravidla a aplikovat jej uvážlivě, pokaždé v závislosti na konkrétní situaci. Stanovení přesných pravidel aplikace tohoto zákazu není žádoucí, neboť zákaz zneužití práva musí zůstat dostatečně neurčitý a tím současně pružný, aby umožňoval reagovat na co nejširší spektrum situací, které zákonodárce při tvorbě norem nepředvídal. Zneužití práva

¹²³ Usnesení NSS sp. zn. 1 As 70/2008 ze dne 27. 5. 2010.

¹²⁴ Usnesení NS sp. zn. 26 Cdo 626/2018 ze dne 1. 6. 2018.

¹²⁵ Rozsudek NSS sp. zn. 1 Afs 107/2004 ze dne 10. 11. 2005.

¹²⁶ Tamtéž.

není a nikdy nebude možné zcela předejít. Myslitelné z tohoto důvodu proto není ani kazuistickým způsobem označit veškeré v úvahu připadající typy zneužití.¹²⁷

V českém právním řádu, jak již bylo zmíněno výše, je procesněprávní zákaz zneužití práva zakotven přímo v ustanoveních o. s. ř. Tato zásada by však byla obecně platnou, tedy přímo použitelnou, stejně jako ve zbývajících národních právních řádech členských států EU, i pokud by výslovně kodifikována nebyla. Zásada zákazu zneužití práva totiž platí ve vnitrostátních řádech latentně vzhledem ke svému obecnému charakteru, příznačnému pro obecné zásady unijního práva, aplikované bez zřetele k existenci národní normy zajišťující jejich provedení.¹²⁸

Za klíčový pro tuto koncepci je považován rozsudek SDEU ve věci *Halifax* z roku 2006, podle nějž a jemu předcházejících rozhodnutí (např. ve věci *Kefalas*, *Recueil* či *Diamantis*) se postupně vyvinula ustálená judikatorní praxe stanovující, že se „procesní subjekty před soudy nemohou podvodně nebo zneužívajícím způsobem dovolávat práva Společenství.“¹²⁹ Třebaže se rozhodnutí zabírala jen zneužitím práva hmotného, partikulárně dopadají i na procesněprávní úkony. Identifikuje-li totiž soud v řízení zneužití práva hmotného, neměl by jeho původce dosáhnout ochrany ani v rovině práva procesního, v níž se nedobrovolně plněná hmotná práva obvykle realizují. Navíc lze mít důvodně za to, že není-li unijním právem tolerováno zneužití norem hmotněprávních, nebude jím při zvážení požadavku hodnotové bezrozpornosti akceptováno ani zneužití procesních norem, zejména jsou-li nositeli konkrétních projevů Úmluvou garantovaného práva na spravedlivý proces.

2.1.4 Shrnutí

Provede-li práce shrnutí poznatků, jež o institutu zneužití procesních práv, jakož i jeho obsahovém vymezení, shromáždila za využití jednotlivých zdrojů, lze konstatovat, že o **zneužití procesního práva** je hovořeno při naplnění následujících předpokladů:

¹²⁷ ŠUSTOVÁ, Jana. Abuses iuris v civilním procesu aneb umí české soudy čelit zneužívání procesu?. *Právní rozhledy*, 2015, č. 12, s. 450.

¹²⁸ Rozsudek SDEU ze dne 22. 11. 2018, *Edward Cussens a další proti T. G. Brosnananovi*, C-251/16.

¹²⁹ Rozsudek SDEU ze dne 6. 4. 2006, *Agip Petroli SpA proti Capitaneria di porto di Siracusa, Capitaneria di porto di Siracusa – Sezione staccata di Santa Panagia, Ministero delle Infrastrutture e dei Trasporti*, C-456/04.

1. zneužívající subjekt vykoná své subjektivní procesní právo či povinnost, popř. se záměrně zdrží jejich výkonu, a jeho jednání má oporu v platném právu;
2. výkon subjektivního procesního práva či povinnosti je rozporný s účelem implikovaným aplikované normě, účelem civilního procesu, principy práva na spravedlivý proces nebo obecnými právními zásadami;
3. subjekt, který v řízení vykonává subjektivní procesní právo či povinnost záměrně usiluje buď o způsobení újmy jiného subjektu, dosažení vlastních neoprávněných výhod nebo maření řádného postupu řízení;
4. je dána zjevnost takového procesněprávního zneužití.

Zákaz procesněprávního zneužití práva následně představuje nástroj, pomyslný materiální korektiv formalistického pojetí a výkladu procesních předpisů občanského práva, jenž právní řád nabízí justici k obraně proti cíleným zneužitím procesních práv, eventuálně povinností. Prostřednictvím procesněprávního zákazu zneužití práva do civilního řízení prostupují také morální hlediska spravedlnosti, slušnosti, subjektivní dobré víry a poctivosti.

Závěrem této části je možné pro lepší pochopení zařadit i několik příkladů, v nichž se účastníci řízení dopouští zneužití procesních práv, kdy na tyto případy již rozhodnutími soudů bylo reagováno právě aplikací zákazu zneužití procesního práva.

Příklad

Žalobce, který je sám aktivním advokátem, se nechá v civilním soudním řízení, konkrétně v jednom palmárním sporu, vedeném proti bývalému klientovi při vymáhání pohledávky z titulu odměny za vykonané úkony právní pomoci, zastoupit svým známým, advokátem. Pro řízení si jej zvolí nikoliv proto, aby mu poskytl kvalifikovanou právní pomoc, případně, aby jej advokát zastoupil kvůli jeho časové vytíženosti či odlišné právní specializaci, ale výhradně se záměrem protistraně – žalovanému, bývalému klientovi, u nějž předpokládá neúspěch ve věci, způsobit majetkovou újmu. Újma protistrany má přitom spočívat v povinnosti nahradit náklady řízení vynaložené v souvislosti s právním zastoupením žalobce.¹³⁰

¹³⁰ Rámcem zneužití práva na zastoupení advokátem je dán např. usnesením ÚS sp. zn. II. ÚS 1727/14 ze dne 30. 9. 2014, spolu s usnesením KS v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 610/20001 ze dne 18. 10. 2001.

Příklad

Dlužník udržoval věřitele v přesvědčení, že svůj dluh dobrovolně uhradí. Jeho cílem však nebylo získat čas pro opatření potřebných finančních prostředků. Věřitele chtěl pouze odradit od podání žaloby, důsledkem čehož by došlo ke stavění končící promlčecí lhůty. V důsledku nemravného jednání dlužníka zahájil žalobce řízení až po uplynutí promlčecí lhůty. Dlužník z procesní pozice žalovaného nato v řízení okamžitě vznesl námitku promlčení.¹³¹

Příklad

Soud prvního stupně zamítl žalobu a žalovanému přiznal právo na náhradu nákladů nalézacího řízení. Žalobce podal proti rozhodnutí soudu odvolání. Z průběhu odvolacího řízení žalobce vytušil, že nadřízený soud napadené rozhodnutí v plném rozsahu potvrdí. Žalobce proto dříve, než mohlo dojít k pravomocnému skončení věci, postoupil třetí osobě svoji soudně vymáhanou pohledávku. Soudu v návaznosti na to navrhl provedení singulární sukcese. Postupník, který vstoupil v řízení do práva a povinností původního žalobce, však dle nepoctivého záměru žalobce plní v řízení toliko roli bílého koně, neboť na rozdíl od původního žalobce není solventní. Pohledávka žalovaného z přisudku se proto důsledkem nepoctivého jednání žalobce stala prakticky nedobytnou.¹³²

2.2 Procesní obstrukce

Jakékoliv poznatky, které by se věnovaly teoretickému ukotvení procesních obstrukcí, lze ve srovnání s teoretickými koncepty o zneužití procesních práv nalézt sporadicky, ne-li vůbec. Samotný termín procesních obstrukcí totiž vykrytalizoval až v praxi důsledkem postupného zpřesňování obsahu zákazu zneužití procesních práv, a to jako označení pro jednu skupinu typových případů zneužívajících úkonů. Pro obstrukce je proto signifikantní, že na ně lze vztáhnout veškeré závěry platné v obecnosti pro zneužití procesních práv. Následující výklad proto bude zaměřen

¹³¹ Zneužití procesního práva ze strany žalovaného v podobě vznesení námitky promlčení se zabýval NS v usnesení sp. zn. 28 Cdo 1283/2019 ze dne 28. 8. 2019. Problematiky se dotýkají též nálezy ÚS sp. zn. I. ÚS 643/04 ze dne 6. 9. 2005 či sp. zn. III. ÚS 468/11 ze dne 2. 9. 2012.

¹³² Ke zneužití institutu procesního nástupnictví neúspěšným žalobcem existuje relativně bohatá judikatura NS, mezi níž se řadí např. usnesení sp. zn. 32 Cdo 981/2012 ze dne 25. 4. 2012, usnesení sp. zn. 28 Cdo 1380/2014 ze dne 10. 6. 2014, usnesení sp. zn. 30 Cdo 5519/2017 ze dne 13. 11. 2019, usnesení sp. zn. 23 Cdo 786/2018 ze dne 18. 4. 2018 nebo usnesení sp. zn. 32 Cdo 2851/2019 ze dne 29. 10. 2019.

pouze na vyjasnění, co jednotlivé zdroje pod pojmem procesních obstrukcí ve vztahu k civilnímu procesu rozumí.

2.2.1 Teoretické vymezení za využití odborné literatury

Slovo obstrukce je v běžném jazykovém úzu užíváno k označení záměrného překažení nebo maření určitého jednání. Na prvním místě jej výkladové slovníky vztahují k obstrukčním jednáním v politice. Využíváno je taktéž v medicínské praxi, kde *de lege artis* značí zneprůchodnění dutého orgánu.¹³³ Přímo ve spojení se soudním procesem není pojem obstrukcí ve slovníkové literatuře na žádném místě zmiňován. V právním rámci je termín užíván obvykle s přízviskem procesní. O procesních obstrukcích poté v právní literatuře pojednávají nejčastěji odborné články, věnované správnímu, konkrétně přestupkovému řízení.¹³⁴

Explicitní definici procesních obstrukcí se nám v právní literatuře nalézt nepodaří. Z analýzy zdrojů, které o termínu pojednávají, ovšem vyplývá, že v právním žargonu je tento výraz užíván pokaždé pro označení procesních úkonů, orientovaných na maření řádného postupu v řízení neboli na vyvolání nežádoucích průtahů. Obstrukce jsou tak namířeny proti zajištění dostatečně rychlé a účinné ochrany ohroženým či porušeným právům a oprávněným zájmům třetích osob. Mohou tak zasahovat do práva na projednání a rozhodnutí věci v přiměřené lhůtě. Přiměřená délka řízení je přitom dle konstantní judikatury ÚS „*neoddělitelnou součástí měřítek celkové spravedlivosti řízení, neboť platí, že pozdě nalezená spravedlnost jako by nebyla nalezena.*“¹³⁵ Obstrukce, které se nepodaří eliminovat, se proto mohou negativním způsobem odrážet i na důvěře občana ve stát, v jeho soudní aparát a právní řád, důsledkem čehož je ohrožena též víra ve fungování legitimního demokratického právního státu.¹³⁶

Obstrukce účastníků v civilním řízení má za úkol udržet pokud možno pod kontrolou soudce rozhodující v určité věci, jemuž o. s. ř. nabízí relativně široké spektrum nástrojů, vynucujících procesní disciplínu. Jak upozorňuje též Jaromír Jirsa, soud se nikdy nesmí dostat do pozice, v níž by pro obstrukce účastníků

¹³³ PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Praha: Academia, 1997, s. 537.

¹³⁴ Odkázat lze příkladmo na následující dva odborné články – POTĚŠIL, Lukáš, HEJČ, David, SKULOVÁ, Soňa, SCHEUER, Jan, IBRMAJEROVÁ, Klára. Obstrukce v řízení o dopravních přestupcích. *Právní rozhledy*. Nakladatelství C.H. Beck, 2019, č. 11, s. 393-397 nebo POTĚŠIL, Lukáš a David HEJČ. Oblasti obstrukcí (nejen) v řízení o dopravních přestupcích. *Právní rozhledy*. Nakladatelství C.H. Beck, 2020, č. 1, s. 17-19.

¹³⁵ Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 1784/17 ze dne 13. 9. 2017.

¹³⁶ Nález ÚS sp. zn. III. ÚS 1094/09 ze dne 23. 9. 2009, nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 1784/17 ze dne 13. 9. 2017.

nemohl dospět k rozhodnutí ve věci. Jinak by postupoval v rozporu s čl. 38 odst. 2 Listiny a ust. § 2 o. s. ř.¹³⁷

Právo proto s ohledem na shromážděné poznatky pod pojmem procesních obstrukcí rozeznává významy, které jsou pojmu přisuzovány taktéž v každodenním jazyce. Zbývá pouze dodat, že lingvistický požadavek na záměrnost obstrukcí je v právu naplněn v podobě kritéria zjevnosti zneužití, popř. podpůrně zavinění, nabývajícího formy úmyslu či nanejvýš vědomé nedbalosti. Nedbalost nevědomá k označení jednání za procesní obstrukce, i kdyby v konečném důsledku zapříčinila nežádoucí průtahy řízení, nebude z povahy věci dostačující, neboť u ní absentuje právě rozhodný atribut záměrnosti.

2.2.2 Zakotvení pojmu dle rozhodovací praxe soudů

V českém právním řádu není pojem procesních obstrukcí na žádném místě *de lege lata* obsažen. S výrazem však pracuje v praxi celá řada civilních rozhodnutí, které poskytují jeho obsahu poměrně přesné zarámování. Lze jej nalézt obsažený jak v rozhodnutích soudů prvních stupňů, tak v judikatorní praxi VS či NS. Některá rozhodnutí NS si dokonce našla cestu do Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Pro české soudy tak pojem procesních obstrukcí není nikterak cizí. Užíván je jednotně v souladu s jeho jazykovým významem pro označení jednání, jímž se subjekt snaží docílit bezdůvodného protahování občanského soudního řízení. Jde o záměrné chování, které má za cíl zdržet nebo brzdit řádný průběh řízení. Soudy svou pozornost zcela logicky zaměřují na nejfrekventovanější skupinu obstrukcí, jejímiž původci jsou účastníci a jejich právní zástupci. Rozhodnutí zaměřená na obstrukce dalších subjektů, které se zneužití práva dle procesní nauky mohou též dopustit, doposud schází. Průtahy v řízení mohou být z teoretického hlediska způsobovány jak aktivním konáním, tak i procesní pasivitou, spočívající v záměrně chybějící spolupráci s ostatními procesními subjekty.

K procesním obstrukcím se neuchylují toliko subjekty civilního soudního řízení. S obstrukčním jednáním se musí ve svých rozhodnutích vypořádávat i jiné, než civilní soudy. I jejich judikatura přitom může být při vymezení obsahu obstrukcí přínosná a může představovat cenný zdroj informací o průkopnických postupech, jimiž se osoby více či méně promyšleně pokoušejí natahovat soudní řízení či řízení před správními orgány. K tématu obstrukčních jednání utvořily bohatou judikaturu,

¹³⁷ JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1. 3. 2019. Kniha I. 3.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 40.

z níž lze za účelem nalezení obecné definice procesních obstrukcí v lecčem vycházet, v první řadě správní soudy. Ty o obstrukcích hovoří jako o procesní taktice či předem promyšleném postupu, který má za cíl komplikovat a protahovat řízení.¹³⁸ Obstrukční praktiky jsou jakožto cílené průtahy, jimiž účastníci *mala fide* získávají čas a oddalují skončení věci, vnímány i v trestním či daňovém řízení.¹³⁹

Obstrukcemi se čas od času zabývá ve svých rozhodnutích též ÚS. Jako příklad, kdy ze strany ÚS byl v civilním řízení posuzován postup obecných soudů z hlediska možného ústavního pochybení vůči právu na spravedlivý proces, lze jmenovat v poslední době přijaté usnesení sp. zn. I. ÚS 3587/22 ze dne 17. 1. 2023. V řízení, předcházejícím vydání tohoto rozhodnutí, stěžovatel namítal, že postup OS, kterým nepřerušil řízení v návaznosti na uplatněnou námitku podjatosti a dále nevyhověl jeho žádosti o odročení jednání a pokračoval v jednání v nepřítomnosti účastníka s odůvodněním, že procesní úkony stěžovatele jsou jen procesními obstrukcemi, vedl k porušení práva na projednání věci v přítomnosti účastníků a na kontradiktornost řízení. V postupu OS, jímž bylo proti těmto obstrukcím zakročeno, ÚS nakonec neshledal žádné známky pochybení.¹⁴⁰

V dalším rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 3084/18 ze dne 26. 6. 2019 se ÚS zabýval znovu obstrukčními námitkami podjatosti a dále tvrzeným pochybením NS, který neshledal důvod pro předložení předběžné otázky SDEU, neboť měl za to, že se stěžovatel ve skutečnosti nedomáhá ani tak výkladu unijního práva, ale pokračuje ve snaze činit procesní obstrukce. Pro snazší představu, jakých citelných průtahů mohl stěžovatel v řízení docílit, lze uvést skutečnost, že v roce 2021 (dle poslední dostupné výroční zprávy) se průměrná délka řízení o předběžné otázce před SDEU pohybovala okolo 16,6 měsíců.¹⁴¹ ÚS rovněž v tomto případě shledal, že „řetězení námitek podjatosti“ nasvědčuje zneužití procesních práv a je toliko obstrukčním projevem, který nevede k ničemu jinému, než k odkládání rozhodnutí v meritu věci. Ohledně nepředložení předběžné otázky SDEU se omezil na konstatování, že NS

¹³⁸ Viz rozsudek NSS sp. zn. 9 As 31/2017 ze dne 3. 10. 2017 a dále rozsudek NSS sp. zn. 8 As 55/2015 ze dne 24. 7. 2015.

¹³⁹ K obstrukcím v trestním řízení viz NETT, Alexander. Obstrukce v trestní řízení. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2013, č. 2, s. 27–39. Ohledně daňového řízení lze poté odkázat na následující stať – KOHAJDA, Michael. Zákaz zneužití práva v daňovém právu a judikatuře České republiky. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 183-195.

¹⁴⁰ Usnesení ÚS sp. zn. I. ÚS 3587/22 ze dne 17. 1. 2023.

¹⁴¹ SDEU, ředitelství komunikace, oddělení pro publikace a elektronická média. *Výroční zpráva 2021. Soudní činnost: přehled činnosti Soudního dvora a Tribunálu Evropské unie*. Lucemburk, 2022, s. 19.

v daném řízení aplikoval podústavní právo zcela adekvátním způsobem. Stížnost byla ÚS nakonec odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.¹⁴²

S pojmem procesních obstrukcí je pracováno též v rozhodnutích ESLP. Objevuje se ve věcech, jejichž předmětem je posuzování přiměřenosti délky soudního procesu, jako jedné ze složek práva na spravedlivý proces, dlužno však podotknout, že v porovnání s vnitrostátní judikaturou s poměrně nízkou frekvencí. S výrazem obstrukce je operováno kupříkladu v rozsudku přijatém ve věci Erdem proti Německu (stížnost č. 38321/97) ze dne 5. 7. 2001. V něm německá vláda uvádí, že k délce trestního řízení přispělo kromě dalších faktorů obzvláště obstrukční jednání obhájců obžalovaných. Ti měli opakovaně urážet soud, podat na 154 žádostí o vyloučení soudců, 174 návrhů na provedení důkazů a přehnaně dlouho vyslýchat svědky. Právě v těchto procesních úkonech německá vláda spatřovala nezpochybnitelné obstrukční taktiky.¹⁴³

Z hlediska obsahového vymezení pojmu obstrukcí je k tomuto termínu obdobně přístupováno i v rozsudku ve věci Pedovič proti ČR (stížnost č. 27145/03) ze dne 18. 7. 2006. Zde stěžovatel za obstrukční jednání shledává zadání nového, ve věci celkem třetího znaleckého posudku, který v jeho očích nebyl pro rozhodnutí ve věci jakkoliv potřebný a řízení zatěžoval a neadekvátně prodlužoval.¹⁴⁴

2.2.3 Shrnutí

Shrne-li práce shora uvedené, termín procesních obstrukcí si na základě běžného jazykového úzu vytvořila rozhodovací praxe soudů pro označení takových procesních jednání, jimiž osoby usilují o vznik nedůvodných překážek, bránících řádnému postupu v řízení. V přímém důsledku obstrukčních praktik vznikají nedůvodné průtahy řízení, vedoucí k odkladu rozhodnutí ve věci. Jinak řečeno, jde o svévolné taktiky znemožňující výkon spravedlnosti a narušující procedurální postupy justičního systému, jejichž cílem je ještě více protahovat už tak vleklá řízení, a to mnohdy o celá léta. O obstrukcích lze proto hovořit jako o určitých svévolných překážkách efektivního fungování soudnictví. Z hlediska systémového začlenění jsou procesní obstrukce poté pojímány jako jeden z druhů zneužívajících právních úkonů.

Pokusí-li se práce o formulaci jednotlivých bodů, při jejichž kumulativním naplnění může být určité jednání kvalifikováno jako procesní obstrukce, dospěje

¹⁴² Usnesení ÚS sp. zn. I. ÚS 3084/18 ze dne 26. 6. 2019.

¹⁴³ Rozsudek ESLP ze dne 5. 7. 2001, *Erdem proti Německu*, č. 38321/97.

¹⁴⁴ Rozsudek ESLP ze dne 18. 7. 2006, *Pedovič proti ČR*, č. 27145/03.

k závěru, že první dva body, společně se čtvrtým (posledním) bodem tak, jak byly uvedeny ve výkladu pojmových znaků zneužívajících úkonů, zůstávají beze změny, neboť tyto jsou bez rozdílu vlastní všem typům zneužití procesního práva. Třetí podmínka je poté charakteristická jen procesním obstrukcím a její naplnění odlišuje obstrukční praktiky od jiných kategorií zneužití procesní úpravy. Definiční atributy procesních obstrukcí jsou tedy následující:

- 1. zneužívající subjekt vykoná své subjektivní procesní právo či povinnost, popř. se záměrně zdrží jejich výkonu, a jeho jednání má oporu v platném právu;**
- 2. výkon subjektivního procesního práva či povinnosti je rozporný s účelem implikovaným aplikované normě, účelem civilního procesu, principy práva na spravedlivý proces nebo obecnými právními zásadami;**
- 3. procesní jednání, popř. procesní pasivita, jsou vyvíjeny v záměru mařit řádný postup soudního řízení, tzn. docílit vzniku průtahů a přímo tak zasahovat do práva na bezprůtahové projednání věci;**
- 4. je dána zjevnost takového procesněprávního zneužití.**

Kromě zneužití výkonu procesního práva či povinnosti mohou procesní obstrukce pocházet (shodně jako u jiných druhů zneužití práva)¹⁴⁵ z **faktického jednání** procesních subjektů či jiných osob zúčastněných na řízení. Faktická činnost je totiž také způsobilá zasáhnout do účelu civilního procesu, principů práva na spravedlivý proces či obecných právních zásad, pokouší-li se jí osoba zabránit řádnému průběhu řízení. Příkladem mohou být poměrně běžné obstrukce při doručování soudních obsílek v podobě jejich nepřebírání, vyhýbání se osobní účasti při nařízeném jednání, záměrné přehlížení výzev soudu apod. Obstrukční faktické jednání je zpravidla spojeno s úmyslnou nečinností, pasivitou osoby, u níž je aktivní součinnost potřebná pro rozhodnutí ve věci.

Práce se bude nadále zaměřovat spíše na procesní obstrukce vyvolané procesními úkony. Ty svůj pravý záměr mařit řádný průběh řízení zastírají za legitimní výkon práva a tak na důležitosti nabývá právě aplikace procesněprávního zákazu zneužití práv. U faktických obstrukcí pochybnosti o tom, zda se jimi osoba

¹⁴⁵ Příkladem faktického zneužívajícího jednání, jímž se účastník snaží způsobit újmu protistraně může být situace, kdy se účastník záměrně nedostaví na předvolání ke svému výslechu. Soudu přitom nezašle omluvu v očekávání, že se protistrana zastoupená právním zástupcem k tomuto jednání dostaví. Soud za účelem provedení výslechu jednání opakovaně odročuje, než rozhodne o tom, že důkaz touto účastnickou výpovědí nepřipustí. Předvolaný účastník zmařenými jednáními na straně protistrany docílí nutnosti vynaložení zvýšených výdajů na náklady právního zastoupení a tím i vzniku nedůvodné újmy.

skutečně pokouší docílit průtahů, povětšinou nevznikají. Proti takovému nedostatku součinnosti proto mnohdy vystupuje paušálně již samotná právní úprava. Obstrukcím při doručování zabraňuje institut náhradního doručení u písemností adresovaných do vlastních rukou příjemce (§ 49 odst. 4 o. s. ř.) nebo doručení vhozením do schránky adresáta, popř. vyvěšením na úřední desce u jiných soudních obsílek (§ 50 o. s. ř.). Neochotě dostavit se k soudnímu roku lze čelit za využití institutů jako je jednání v nepřítomnosti účastníků (§ 101 odst. 3 o. s. ř.), vyhlášení rozsudku pro zmeškání (§ 153b o. s. ř.) či předvedením nespolupracující osoby (§ 52 o. s. ř.). V reakci na pasivitu účastníka, který nereaguje na výzvy soudu, jimiž má splnit svou povinnost tvrdit veškeré rozhodné skutečnosti, umožňuje procesní úprava soudu využít tzv. kvalifikované výzvy dle ust. § 114b o. s. ř. a v návaznosti na nevyjádření účastníka vyhlásit rozsudek pro uznání (ust. § 153a o. s. ř.).

2.3 Vztah mezi obstrukcemi a zneužitím procesního práva

V práci bylo přistoupeno k definování pojmu procesních obstrukcí, k jejich odlišení od úkonů, které by mohly jako procesní obstrukce zdánlivě působit, stejně jako k vymezení širšího rámce zneužití civilního procesního práva. Na tomto místě proto zbývá souhrnně vymezit toliko vzájemný vztah mezi procesními obstrukcemi, zneužívajícím jednáním a zákazem těchto zneužívajících právních úkonů. Ten lze zjednodušeně interpretovat dvěma výroky:

- 1. každá procesní obstrukce je zneužitím procesního práva a jako taková spadá pod zákaz činit takové zneužívající jednání;**
- 2. každé zneužití procesní úpravy není vždy procesní obstrukcí, na všechna jednání, vykazující znaky zneužití procesního práva, nicméně bez rozdílu dopadá procesněprávní zákaz zneužití práva.**

Obstrukce, vyznačující se snahou o maření řádného postupu v soudním řízení, jsou pouze jedním z možných druhů zneužívajících jednání, s nimiž mohou být subjekty zúčastněné na civilním sporném řízení konfrontovány. Kromě nich se k množině zneužívajících úkonů řadí též ty, jimiž se osoby snaží docílit určité výhody, nepředvídané procesním právem. Právě na tyto dva druhy zneužití procesního práva pamatuje ve svém usnesení sp. zn. 22 Nd 159/2016 ze dne 15. 6. 2016 také NS. Pro úplnost by však bylo vhodné doplnit, že za zneužití procesních práv je třeba s ohledem na předešlý výklad pokládat též případy tzv. procesní šikany. Ty přímo sledují vznik újmy protistrany, která nemusí být nutně podmíněna ziskem neoprávněné výhody na straně původce zneužití či vznikem průtahů řízení.

Kategorizace na tři samotné poddruhy zneužití procesního práva – **procesní obstrukce**, **profitabilní úkony** a **procesní šikana** – sleduje hlavní zamýšlený následek, k němuž zneužívající jednání směřuje. U procesních obstrukcí jím je snaha mařit řádný průběh řízení, docílit jeho průtahů a odkladu meritorního vyřízení věci. U úkonů profitabilních spočívá v získání procesní výhody, kterou právní úprava s daným úkonem nespojuje. Konečně u procesní šikany je tímto následkem dosažení újmy protistrany.¹⁴⁶

Sekundárním či jinak řečeno doprovodným jevem však mohou být rovněž následky, které se primárně pojí s jiným typem zneužívajícího úkonu. Procesní obstrukce proto mohou být doprovázeny současně vznikem újmy protistrany nebo naopak úkony orientované na dosažení určité výhody jsou způsobilé druhotně zapříčinit nežádoucí průtahy řízení. Hranice mezi kategoriemi zneužití procesního práva je z tohoto důvodu poměrně tenká a mezi jednotlivým druhy zneužití může docházet ke vzájemnému prolínání.

¹⁴⁶ Rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 2135/2016 ze dne 15. 6. 2016.

3 Role soudce při rozhodování o procesních obstrukcích

V evropské civilní procesualistice byla v 19. století všeobecně přijímána představa, podle níž procesní kodexy upravují civilní řízení tak, aby samo o sobě (bez vnějších zásahů) fungovalo jakožto dokonalý automat, bezchybně organizovaný mechanismus. Osobám vystupujícím v civilním řízení neměla být ponechána možnost jakékoliv volby. Taková koncepce však nebyla v moderní procesní nauce udržitelná a ostatně ani nikdy nepředstavovala věrný obraz reality.¹⁴⁷

V poslední době je stále častěji v teoriích o civilním procesu otevřeně připouštěno, že ne všichni účastníci, právní zástupci a další zúčastněné osoby, v řízení striktně dodržují stanovená pravidla.¹⁴⁸ Procesní práva a povinnosti totiž uplatňují s nižší či vyšší mírou diskrece, s rozličnými záměry, které se více či méně mohou ocitnout v rozporu s účelem dané normy, účelem civilního procesu, principy práva na spravedlivý proces či obecnými právními zásadami. Zjištěný nesoulad s účelem procesní normy přitom mnohdy implikuje i zásah do účelu civilního procesu, některého z principů práva na spravedlivý proces nebo obecných právních principů. Soudu se tím otevřel prostor pro složitější, mnohotvárnější a vícevrstvé posuzování jednotlivých procesních úkonů a jejich následků, které nadále nemohou být hodnoceny výhradně perspektivou jejich zákonnosti, ale rovněž standardy spravedlnosti, správnosti, dobré víry a poctivosti.¹⁴⁹

K tomu, aby veřejná státní moc, reprezentovaná justičním systémem, byla při svém rozhodování schopna v procesněprávních úkonech dostatečně akcentovat rovněž přijímané standardy spravedlnosti, vložil zákonodárce do jejich rukou korigující, regulativní nástroj v podobě již dříve zmiňovaného zákazu zneužití procesního práva (ust. § 2 a ust. § 6 o. s. ř.). Ten soudcům napomáhá v plnění jejich tradiční role, která má spočívat v dohledu nad dodržováním spravedlnosti procesu a jeho zákonného průběhu. Reprezentuje materiální korektiv formálního pojetí práva a do civilního procesu vnáší tolik potřebné hledisko ekvity.¹⁵⁰ O této charakteristice zákazu zneužití procesního práva pojednává i rozsudek NS sp. zn.

¹⁴⁷ TARUFFO, Michele. Abuse of procedural rights: comparative standards of procedural fairness. In TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999, s. 9-10.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 10.

¹⁵⁰ Rozsudek NSS sp. zn. 1 AfS 107/2004 ze dne 10. 11. 2005.

22 Cdo 2135/2016 ze dne 15. 6. 2016, podle něž je: „*zákaz zneužití práva institutem ztělesňujícím korigující funkci principu poctivosti. Slouží k tomu, aby pomocí něj byla odepřena právní ochrana takovému výkonu práva, který sice formálně odpovídá zákonu či obsahu existujícího právního vztahu, avšak jenž je vzhledem k okolnostem případu nepřijatelný.*“¹⁵¹

Dle odborného příspěvku Jaroslava Čolláka procesněprávní zákaz zneužití práva „*poskytuje rozhodujícímu soudu nástroj, který umožňuje najít puklinu i v případech, kdy tento úkon jako puzzle zapadá do skládačky – obrazu s názvem soudní proces. Kousek puzzle však vytváří něco nelogické, puklina neguje celek.*“¹⁵² Uvedené přirovnání soudního procesu ke skládačce, složené z drobných dílků, představujících jednotlivé procesní úkony, je přitom v kontextu tématu zneužití procesních práv vskutku přiléhavé. Soudce totiž povětšinou nebude schopen rozeznat pravou povahu zneužívajícího úkonu okamžitě po jeho vykonání, ale až s určitým časovým odstupem, jakmile získá o probíhajícím řízení celistvý obraz.

Skrytý záměr původce zneužití se často vyjeví až v pozdější fázi řízení, kdy soudce provádí rekapitulaci učiněných úkonů, je již dostatečně obeznámen s uplatněnými nároky a tvrzeními jednotlivých stran sporu a dokáže tak dovodit, s jakými pohnutkami byly v řízení činěny jednotlivé kroky. V této fázi do sebe mnohdy jednotlivé úkony (dílký skládačky) najednou zapadnou a je z nich seznatelná případná obstrukční taktika. Jako vzorový příklad může posloužit níže popsáný skutkový stav, nedávno řešený v incidenčním sporu vedeném před KS v Brně, který dokládá, jak se účastníci řízení mohou pokoušet obstruovat po celou dobu řízení, aby oddálili či zcela znemožnili vydání rozhodnutí ve věci ze strany soudu. Zpočátku se soudu jednotlivé úkony nejeví jakkoliv nepoctivými, jejich zneužívající povaha se odhalí až v celkovém souhrnu, jakmile se schyluje ke konečnému rozhodnutí.

Příklad

Žalobce se v incidenčním sporu, zahájeném v roce 2017, domáhal určení, že jeho pohledávka, popřena insolvenčním správcem co do pravosti a pořadí, je po právu. Od okamžiku zahájení řízení postupně docházelo k vícečetnému postupování přihlášené pohledávky na další a další subjekty. Tento postup vedl k opakovanému odročování

¹⁵¹ Rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 2135/2016 ze dne 15. 6. 2016.

¹⁵² ČOLLÁK, Jaroslav. Procesnoprávne zneužitie práva: vlastnosti, aplikácia a následky v civilnom súdnom procese (2. časť). *Justičná revue*, 2020, č. 12, s. 1484.

nařízených jednání, neboť soudce, rozhodující v incidenčním sporu musel vždy vyčkat rozhodnutí insolvenčního soudce o změně subjektu na straně věřitele. Řízení bylo opětovně odročováno taktéž z důvodu žádostí na straně nových věřitelů. Z počátku soud tomuto četnému postupování pohledávky nepřikládal jakékoliv negativní konotace. K posunu ve věci došlo až koncem roku 2021, kdy za účasti jednoho z nových věřitelů proběhlo první jednání ve věci, soud účastníkům sdělil svůj předběžný právní názor na věc, z něhož vyplynulo, že žaloba by mohla být soudem zamítnuta, uskutečnilo se dokazování a řízení bylo zkoncentrováno. Jednání bylo za účelem vyslechnutí svědka odročeno, přičemž soud účastníkům signalizoval, že má v úmyslu při dalším jednání ve věci meritorně rozhodnout. Odročené jednání se konalo v červnu roku 2022. Dostavil se k němu předvolaný svědek a právní zástupce žalobce – insolvenčního věřitele, který bezprostředně po začátku jednání informoval soud, že se těsně před jednáním dozvěděl, že jeho klient postoupil pohledávku, o níž je veden spor, na nový subjekt. O vstupu tohoto subjektu do řízení ale doposud nebylo rozhodnuto. Soud při respektování zásady hospodárnosti řízení provedl výslech předvolaného svědka a řízení odročil na 13. 9. 2022. Den před tímto odročeným jednáním (tj. dne 12. 9. 2022) bylo soudu oznámeno, že na straně subjektu, na nějž byla sporná pohledávka postoupena před jednáním z června roku 2022, došlo ke změně právního zastoupení. S poukazem na převzetí právního zastoupení těsně před jednáním byl soud požádán opět o odročení jednání. Žádosti nebylo vyhověno a jednání se proto konalo v nařízeném termínu. Advokát žalobce (věřitele) po zahájení tohoto jednání tentokrát sdělil soudu, že je informován o tom, že podáním ze dne 12. 9. 2022, které bylo insolvenčnímu soudu do datové schránky doručeno v pozdních večerních hodinách, do řízení vstoupili na straně žalobce dva vedlejší účastníci. Žalobce soudu předal krátkou cestou oba tyto návrhy. S návrhy nebyl (a ani nemohl být) soud obeznámen (v insolvenčním rejstříku byly zveřejněny až po začátku jednání). Podáním prvního vedlejšího účastníka byla navíc vnesena námitka věcné nepříslušnosti soudu a návrh, aby KS v Brně předložil

k posouzení otázku své věcné příslušnosti VS v Olomouci. V kontextu uvedeného bylo navrhováno zrušení jednání nařízeného na den 13. 9. 2022. V podání druhého vedlejšího účastníka byla obsažena námitka proti vstupu prvního vedlejšího účastníka a žádost o odročení jednání nařízeného na den 13. 9. 2022 za účelem seznámení se spisem a zpracováním vyjádření k věci. Jelikož právní zástupce žalobce těmito listinnými podáními obou vedlejších účastníků disponoval dříve, než byly vůbec zveřejněny soudem v insolvenčním rejstříku a druhý vedlejší účastník namítl nepřípustnost vstupu prvního vedlejšího účastníka do řízení, o němž dne 12. 9. 2022 nemohl vědět, pokud spolu vedlejší účastníci a žalobce nekooperovali, seznal KS v Brně, že zde existuje spolupráce žalobce a vedlejších účastníků, je účelová a je vedena pouze snahou dosáhnout odročení jednání nařízeného na den 13. 9. 2022, když soud toto jednání neodročil na základě žádosti žalobce ze dne 12. 9. 2022.¹⁵³

V pochybnostech o poctivosti procesních aktů nastupuje na řadu soudcovské uvážení, které dle Zdeňka Khüna nabývá na významu ve chvíli, kdy je třeba rozhodnout složitý případ aplikace práva,¹⁵⁴ jímž je bezesporu též aplikace zákazu zneužití práva. Posouzení, zda v daném případě půjde o zneužití procesního práva, není totiž ani tak otázkou skutkovou, jako otázkou právní.¹⁵⁵ Nabízí se přitom odkázat na rozhodnutí ÚS SR sp. zn. III. ÚS 357/2016 ze dne 7. 6. 2016, v němž bylo judikováno následující: „Zneužití práva nemůže být předmětem dokazování jako právní institut. Skutkový stav, který je výsledkem dokazování, až následně po svém ustálení může být právně vyhodnocený tak, že skutková podstata zneužití práva byla naplněna. Závěr o naplnění skutkové podstaty zneužití práva je výsledkem právního hodnocení ustáleného skutkového stavu.“¹⁵⁶

¹⁵³ Popsaný skutkový stav zcela vychází z rozsudku KS v Brně sp. zn. 70 (28) ICm 322/2017 ze dne 20. 9. 2022. Soud v tomto případě jako zneužití procesního práva ve formě procesních obstrukcí vyhodnotil návrhy žalobce ze dne 12. 9. 2022 a oba návrhy vedlejších účastníků datované téhož dne. Dovodil, že účelem těchto obstrukcí bylo dosáhnout odročení jednání, při kterém by bylo ve věci rozhodnuto. K návrhům tak nepřihlížel a ve věci rozhodl rozsudkem. Proti rozhodnutí bylo podáno odvolání, o němž měl rozhodovat VS v Olomouci. Dříve, než soud druhého stupně mohl přezkoumat napadené rozhodnutí však došlo ke zpětvzetí žaloby.

¹⁵⁴ KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002, s. 230.

¹⁵⁵ ČOLLÁK, Jaroslav. Procesnoprávne zneužitie práva: vlastnosti, aplikácia a následky v civilnom súdnom procese (1. časť). *Justičná revue*, 2020, č. 11, s. 1305.

¹⁵⁶ Usnesení ÚS SR sp. zn. III. ÚS 357/2016 ze dne 7. 6. 2016.

Soud tudíž při identifikaci zneužití procesního práva a aplikaci zákazu procesněprávního zneužití plní nezastupitelnou úlohu. Ve zdánlivě dovoleném jednání musí rozpoznat záměr usilující o dosažení nedovoleného výsledku. Podle Jaroslava Čolláka by soud měl být při svých úvahách veden teoretickoprávními, odbornými východisky, pravidly hmotného a procesního práva, vnitřním obsahem zneužití práva, jakož i významem celého právního pořádku a jeho systematickým, logickým, strukturálním a účelovým uspořádáním.¹⁵⁷ Jedině při aplikaci těchto východisek je totiž možné nalézt „*správné právo, tj. takové, které bude odpovídat svému účelu a úkolu a které bude mít takové vlastnosti, pro které bude moci být akceptováno v maximální možné míře.*“¹⁵⁸

Ačkoliv při svém výkladu aplikovaných procesních norem upravujících jednotlivá práva či povinnosti, které se staly předmětem zneužití, bude soud vedle teleologického výkladu využívat též výklad jazykový (tzv. prvotní přiblížení se k aplikované právní normě), systematický, logický, historický nebo komparativní, nejvyšší váhu musí při objasnění a ujasnění si smyslu a účelu aplikované právní normy přisoudit vždy objektivně teleologické výkladové metodě. Jak NSS dodává ve svém rozsudku ve věci sp. zn. 8 Afs 41/2013 ze dne 18. 4. 2014: „*zneužití práva nelze ztotožňovat s „pouhým“ nesplněním podmínek vyžadovaných právní normou. Zneužití práva nastává v případě, kdy jsou formálně splněny veškeré podmínky vyžadované právním řádem pro určité jednání, ale materiální výsledek tohoto jednání je v rozporu se smyslem a účelem právní úpravy. Protiprávnost takového jednání tedy spočívá v rozporu s materiální podstatou určité právní úpravy, nikoli v konkrétním porušení textu zákona.*“¹⁵⁹

Mnohdy si ovšem soud nevystačí jen s restriktivním (zuzujícím) výkladem práva, který se uskutečňuje v sémanticky neurčité části pojmu, ale bude muset přistoupit k aplikaci práva nemající oporu přímo v textu zákona. Tehdy právní teoretici hovoří o dotváření práva v místech uzavřených mezer, a to formou nalézání práva *contra verba legis*. K tomu je využívána již dříve zmiňovaná teleologická redukce, za jejíž pomoci se z jazykově nesporného významu příslušného ustanovení (tzv. z jádra pojmu) vylučují významy (skutkové stavy), dle dikce normy zdánlivě sice spadající pod jádro pojmu, u nichž však smysl a účel normy jejich zařazení pod

¹⁵⁷ ČOLLÁK, Jaroslav. Procesnoprávne zneužitie práva: vlastnosti, aplikácia a následky v civilnom súdnom procese (1. časť). *Justičná revue*, 2020, č. 11, s. 1303.

¹⁵⁸ TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Praha: Auditorium, 2010, s. 27.

¹⁵⁹ Rozsudek NSS sp. zn. 8 Afs 41/2013 ze dne 18. 4. 2014.

rozsah pojmu vylučuje. Tím je vyloučena také aplikace normy na daný skutkový stav.¹⁶⁰

Soud si nejdříve určitý skutkový základ, spočívající ve výkonu (popř. zdržení se výkonu) subjektivního procesního práva či povinnosti, podřadí pod konkrétní procesní právní normu. Je-li právní norma významově neurčitá (vykazuje sémantickou nejasnost), provede její interpretaci. Důraz klade na objektivně teleologický výklad sledující skutečný účel právní normy. Zhodnotí, jestli je skutkový základ v rozporu s účelem implikovaným konkrétní procesní normě, účelem civilního procesu, principy práva na spravedlivý proces či obecnými právními zásadami. Dále soud určí, zdali je procesní jednání naprosto zjevné a nejsou dány sebemenší pochybnosti o tom, že záměrně směřuje ke způsobení újmy jiného subjektu, dosažení vlastních neoprávněných výhod nebo k maření řádného postupu v soudním řízení.

Obdobně soud postupuje i za předpokladu, že právní norma není významově neurčitá, ovšem podřazení skutkového děje pod její rámec je nepřípustné s poukazem na jeho rozpor s účelem normy, civilního řízení či obecnými právními principy. Na rozdíl od první varianty taková argumentace soudu však bude nést již zásadní prvky teleologické redukce, příznačné pro dotváření práva. Toto rozlišení se nicméně neprojeví v následcích vysloveného zákazu zneužití procesních práv, jelikož ani takový skutkový základ nevyvolá zamýšlené právní konsekvence. V porovnání s výkladem práva se jím pouze citelněji zasahuje do právní jistoty stran sporu.

Z výše uvedeného je zřejmé, že soudce bude muset při aplikaci institutu zákazu zneužití práva klást patřičný důraz na kvalitní odůvodnění. Ve svém rozhodnutí musí srozumitelně obsáhnout veškeré myšlenkové pochody, které jej vedly k jeho přijetí. Odůvodnění nebude sloužit pouze účastníkům řízení a jejich právním zástupcům k tomu, aby zvážili otázku podání adekvátně formulovaného opravného prostředku, ale rovněž nadřízenému soudu, pro nějž musí být rozhodnutí dostatečně odůvodněné, aby bylo přezkoumatelné.

Za předpokladu, že soudce vezme přítomnost veškerých pojmových znaků zneužívajícího jednání za prokázanou, musí přistoupit k aplikaci zákazu zneužití procesních práv a tím odepřít zneužívajícímu úkonu předpokládané, nepoctivé

¹⁶⁰ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Praha: C.H. Beck, 2011, s. 252.

právní následky. Není totiž na jeho volné úvaze, zda k aplikaci procesněprávního zákazu zneužití práva přistoupí či nikoliv, neboť je k ní povinen přistoupit z úřední povinnosti (*ex officio*). Soudce své uvážení uplatní při aplikaci a výkladu zákazu zneužití na posuzovaný skutkový stav. Nejdříve se přitom musí vždy vyrovnat s neurčitou povahou právního pojmu zákazu procesněprávního zneužití práva. Jeho rozsah (obsah) totiž není vymezen ani právním řádem ani jeho samotným jazykovým významem. Uvážení, zda tak situace (skutkový děj) patří skutečně do rozsahu neurčitého pojmu, je zákonodárcem ponecháno na moci soudní, která tak v tomto směru plní nezastupitelnou úlohu.

Jakkoli platí, že soud je tím procesním subjektem, jenž má být v první řadě schopen identifikovat obstrukční taktiky účastníků a adekvátně na ně reagovat, existují případy, u nichž nelze reálně soudu dávat za vinu, že v běžně vyhlížejících procesních úkonech zneužívající jednání neodhalil. K tomu, aby se soudu vyjevil pravý obstrukční záměr, totiž obvykle nepostačí vykonání jediného nepoctivého úkonu. Zjevnost zneužití je často dána až *ex post* v návaznosti na další procesní kroky či okolnosti případu. Soudu se v konečném důsledku jednotlivé střípky, tvořící ve svém souhrnu ucelený obraz dokládající zneužití práva, poskládají zpravidla až s větším časovým odstupem, než je tomu u druhé strany sporu, jež je zneužitím přímo zasažena. Je proto zřejmé, že účastníci a jejich právní zástupci by v takových případech neměli spoléhat výlučně na aktivitu soudu a stavět se do role nečinného pozorovatele sporu. Sami nesou odpovědnost za výsledek řízení, pročez by proti zneužívajícím úkonům protistrany měli vehementně vystupovat a poukazovat na překročení zákonných limitů. Jedině při této součinnosti může soud povětšinou zavčasu zneužití práva rozpoznat a odepřít mu ochranu dříve, nežli vyvolá zamýšlené nežádoucí účinky.

4 Procesní prostředky k zamezení obstrukcí

K procesním obstrukcím se v civilním procesu zpravidla uchylují účastníci a jejich právní zástupci (nejčastěji advokáti). Úkolem soudu je takové zneužití práva rozpoznat a zakročit proti němu dříve, než původce zneužití dosáhne svého cíle a řízení zatíží nežádoucími průtahy. Účelové průtahy totiž mohou být poškozující nejen pro druhou stranu sporu, ale taktéž pro stát, u něž nastupuje odpovědnost za to, že nezajistil řádné fungování justice.

Nejdříve by tak měl pokusům o procesní obstrukce učinit přítrž soudce rozhodující v dané věci, a to nejlépe ještě předtím, nežli v řízení průtahy skutečně nastanou. Pro soudce ovšem není vždy ve zdánlivě běžně vyhlížejících procesních úkonech snadné rozpoznat zneužívající taktiku. Ta může být, zvláště v počáteční fázi řízení, snáze odhalitelná pro druhou stranu sporu, která je v případě o poznání více zainteresována a osobně se jí budou dotýkat účinky zneužívajícího úkonu.

Strana, k jejíž újmě jsou procesní obstrukce činěny, nemusí jejich vzniku pouze nečinně přihlížet a spoléhat na reakci soudu, která může přijít (a zpravidla také přichází) až jako reakce na zcela zjevné a dlouhodobé zneužívání procesního práva. Poškozená strana je sama či v zastoupení svého zmocněnce oprávněna namítat porušení zákazu procesněprávního zneužití práva, vznášet návrhy na jeho zamezení, a to ještě před vznikem průtahů. Při pozdějším získání vědomosti o obstrukční taktice jednoho z účastníků, v důsledku níž je řízení již poznamenáno průtahy, se protistraně nabízejí další speciální prostředky obrany, o nichž bude dále taktéž pojednáno. V neposlední řadě samy procesní předpisy disponují množstvím institutů regulujících průběh civilního procesu, jimiž je možné předejít vzniku procesních obstrukcí.

4.1 Procesní prostředky na straně soudu

Pakliže soudce v určitém úkonu odhalí pravou podstatu procesní obstrukce, musí na takové jednání *ex officio* reagovat, stejně jako u kteréhokoliv jiného případu nepoctivého procesního jednání, a odeprít mu výhody, které jsou s ním běžně spojovány. Sankce za porušení zákazu zneužití práva mohou nabývat několika podob. Volba konkrétní podoby se poté odvíjí od konkrétního zneužívajícího chování

a úvahy rozhodujícího soudce.¹⁶¹ Zdejší literatura obvykle rozeznává tři druhy možných následků, jež jsou následující:

1. **soud k procesnímu úkonu nebude jako k nepřipustnému přihlížet;**¹⁶²
2. **soud zneužívající procesní návrh zamítne (návrhu nebude vyhověno);**
3. **soud v návaznosti na povahu procesních obstrukcí uloží za zneužívající jednání sankci v podobě pořádkové pokuty.**¹⁶³

Dle shora uvedeného je tudíž konkrétní druh přijatého opatření odvislý primárně od podoby zneužívajícího úkonu. Pokud se týká prvního z uvedených opatření, je potřebné upozornit na skutečnost, že akademická obec není dosud jednotná v otázce, zda je možné nepřihlížet k šikanózním žalobám. Názory na tuto záležitost zatím oscilují mezi oběma krajními polohami. První možnost nepřihlížení k návrhu na zahájení řízení připouští, druhá zcela vylučuje. První názorový proud zastává např. David Petr, podle nějž v případech, kdy „*soud dospěje k názoru, že jediným účelem (pozn. žaloby) je zjevně šikana (...), je možné k takové žalobě teleologickým výkladem podle § 2 o. s. ř. vůbec nepřihlížet.*“¹⁶⁴

Opačný, převládající postoj, reprezentuje Petr Zima, podle nějž se soud naopak musí s každou jednou žalobou (byť šikanózní) vždy vypořádat a naložit s ní některým ze způsobů předvídaným procesními předpisy. Hypoteticky dle Petra Zimy do úvahy přichází jen zamítnutí návrhu či zastavení řízení.¹⁶⁵ Uvažovat je navíc možné též o odmítnutí návrhu, a to při nedostatku jeho náležitostí. Obdobně se k předmětné problematice staví též starší příspěvek Jany Šustové, která dodává, že opačný přístup by nutně vedl k nepřipustnému odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*).¹⁶⁶ S tímto názorem se ztotožňuje i tato práce a poukazuje na zásadní argument v jeho prospěch, a to, že by v případě nepřihlížení k návrhu na zahájení řízení nemohl být zajištěn ani přezkum takového postupu soudu, když by formálně neexistovalo jakékoliv rozhodnutí ve věci.

¹⁶¹ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 9-10.

¹⁶² Soud se v takovém případě vedle porušení zákazu zneužití procesního práva odvolá na znění ust. § 41a odst. 3 o. s. ř. a ke zneužívajícímu úkonu nebude jako k nepřipustnému přihlížet.

¹⁶³ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 246. Shodně též LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 10, popř. taktéž JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1. 3. 2019. Kniha I.* 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 42.

¹⁶⁴ PETR, David. Institut zneužití práva v českém právu. *Komorní listy*, 2009, č. 1, s. 16.

¹⁶⁵ ZIMA, Petr. Zneužití práva na žalobu. *Právní rozhledy*, 2023, č. 9, s. 331.

¹⁶⁶ ŠUSTOVÁ, Jana. Abuses iuris v civilním procesu aneb umí české soudy čelit zneužívání procesu?. *Právní rozhledy*, 2015, č. 12, s. 450.

Zahraniční literatura v řadě případů k výše prezentovanému výčtu doplňuje sankci v podobě **rozhodnutí soudu o nákladech řízení**, v němž bude reflektována úplná nebo částečná odchylka od obecných pravidel přijímaných pro běžné rozdělení nákladů.¹⁶⁷ V o. s. ř. by se jednalo o aplikaci ust. § 150. Podle něj nemusí soud, jsou-li pro to důvody hodné zvláštního zřetele, výjimečně zcela nebo zčásti přiznat náhradu nákladů řízení procesně úspěšné straně. Jako sankční institut je dále využitelná též separace nákladů řízení upravená v ust. § 147 o. s. ř. V důsledku aplikace této normy může soud k úhradě nákladů, jež vznikly zaviněným chováním některého z účastníků řízení (zmaření nařízeného jednání, dokazování), zavázat právě toho z účastníků, který přivodil vznik dané nežádoucí procesní situace.¹⁶⁸

V návaznosti na sankční uspořádání náhrady nákladů řízení je nicméně připomínáno, že účinnost tohoto postihu by neměla být příliš přeceňována, jelikož k náhradě nákladů řízení bývá povětšinou zavázána neúspěšná strana sporu, která současně bývá často oním původcem zneužití. Sankční funkci je tudíž rozhodnutí o nákladech řízení způsobilé plnit jen, pokud je v řízení úspěšný účastník, který je též zneužívající osobou.¹⁶⁹

V některých procesních kodexech zemí EU je možné zaznamenat jako další druh sankce tzv. **peněžitě pokuty či penále**, které v jistém smyslu představují obdobu naší pořádkové pokuty. Dle platné úpravy jsou ovšem ukládány speciálně účastníkům, kteří zneužívají práva na odvolání nebo se pokoušejí v odvolacím řízení vyvolat průtahy.¹⁷⁰ Poukázat můžeme na francouzský občanský řád, podle nějž může soud nepoctivému odvolateli uložit občanskoprávní pokutu až do výše 10.000 EUR. Úhradou této pokuty není jakkoliv dotčen případný nárok protistrany na náhradu škody.¹⁷¹ V komparační studii Michela Taruffa, zaměřené na srovnání světových standardů ochrany proti zneužití procesních práv, jsou tyto pokuty (oproti dříve zmíněné možnosti soudu modifikovat přiznanou náhradu nákladů

¹⁶⁷ ROSZCZYNIALSKA, Katarzyna, Gajda. Abuse of Procedural Rights in Polish and European Civil Procedure Law and the Notion of Private and Public Interest. *Access to Justice in Eastern Europe*, 2019, č. 2, s. 63. Shodně rovněž TARUFFO, Michele. Abuse of procedural rights: comparative standards of procedural fairness. In TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999, s. 23.

¹⁶⁸ JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1. 3. 2019. Kniha I. 3.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 42.

¹⁶⁹ TARUFFO, Michele. Abuse of procedural rights: comparative standards of procedural fairness. In TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999, s. 23.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 24.

¹⁷¹ Čl. 559 Code de procédure civile, ve znění účinném ode 6. 5. 2017.

řízení) hodnoceny jako relativně účinný prostředek prevence před zneužívajícími úkony subjektů civilního procesu.¹⁷²

Určitou zajímavostí je sankce v podobě uložení **náhrady promarněných nákladů** (tzv. *wasted costs order*). Přestože tento druh sankce není v současnosti vlastní právním systémům kontinentálního práva a využívá se jen ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska, vyznačuje se jistou zvláštností, pro níž by neměla být na tomto místě opomenuta. Sankce totiž nepostihuje klasicky účastníka, ale osobu advokáta či jiného právního zástupce, a to za předpokladu, že soud dospěje k závěru, že v řízení promarnil náklady protistrany či náklady svého klienta (např. právě v důsledku zneužití procesního práva). V návaznosti na takové zjištění může soud náhradu promarněných nákladů uložit přímo advokátovi, jenž je s ohledem na své znalosti právního systému (na rozdíl od účastníka, kterého v řízení zastupuje) obvykle tím pravým původcem zneužití.¹⁷³

4.2 Procesní prostředky na straně účastníků

Účastník, jak je obecně známo, není nadán pravomocí ukládat druhé straně sporu za její obstrukční praktiky jakékoliv sankce. Tato pravomoc autoritativně (vrchnostensky) rozhodovat o právech či povinnostech stran sporu přísluší jedině zákonnému soudci. Nezakročí-li proti nepoctivým úkonům sám soudní aparát, který má primárně na nezneužívání procesních norem dohlížet a reagovat, může se dodržování imperativního zákazu zneužití procesních práv domáhat sám dotčený účastník, který spolu se soudem do značné míry nese břímě odpovědnosti za výsledek řízení.

Poctivý účastník se může obrátit na soud s podáním, v němž bude tvrdit, že se protistrana uchýlila k procesním obstrukcím a žádat, aby soud takovému úkonu jako nepoctivému odepřel právní ochranu, než nastanou jeho účinky spočívající v průtazích řízení. Soud k tomuto účelu disponuje prostředky, které by dle zákona mohl za účelem vymáhání procesněprávního zákazu zneužití práva aplikovat při své dohledové činnosti, pokud by sám ve výkonu určitého procesního práva, popř. povinnosti rozpoznal účelové zneužití práva. Těmito prostředky jsou nepřihlížení k procesnímu úkonu, zamítnutí návrhu, uložení pořádkové pokuty, popř. rozhodnutí o sankčním uspořádání povinnosti hradit náklady soudního řízení.

¹⁷² TARUFFO, Michele. Abuse of procedural rights: comparative standards of procedural fairness. In TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999, s. 24.

¹⁷³ Tamtéž.

Jaromír Jirsa ve svém komentáři k výkladu o zneužití civilního procesu uvádí vzor písemného podání či přednesu v jednací síni, jímž může účastník soude na potřebu zabránit procesním obstrukcím protistrany upozornit: „*Vážený soude, druhá strana nejenže nespĺnila před podáním žaloby nic, k čemu se zavázala, nadto jsme v průběhu řízení svědky toho, že snad žádný její úkon nespĺňuje k realizaci práva na spravedlivý proces, ale právě naopak – k porušení tohoto práva na mé straně, neboť ty a ty konkrétní kroky vypovídají o snaze oddálit konečné rozhodnutí a vyhnout se plnění zákonné povinnosti a spravedlnosti.*“¹⁷⁴

Dříve uváděné prostředky mají plnit spíše funkci preventivní, jejich aplikace tak má nastoupit ideálně ještě předtím, nežli dojde ke vzniku průtahů. Pokud soud ve věci postupuje již s průtahy, upravuje právní řád zvláštní prostředky, jejichž využitím se může poškozený účastník bránit obstrukčním úkonům protistrany, úkonům jiných subjektů zúčastněných na řízení, ale též omisivnímu či liknavému přístupu samotného soudu. První z řady těchto institutů je **stížnost na průtahy** podávaná k rukám předsedy (pověřeného místopředsedy) příslušného soudu dle ust. § 164 odst. 1 SSZ. Orgány státní správy soudů se musí zaobírat každou jednou neanonymní stížností na průtahy, prošetřit ji a nejpozději do jednoho měsíce vyrozumět stěžovatele o způsobu jejího vyřízení. Při shledání důvodnosti stížnosti je třeba stěžovatele zpravit o tom, jaká nápravná opatření byla učiněna k odstranění zjištěných závad řízení.¹⁷⁵

SSZ účastníkům řízení jako prostředek nápravy proti existujícím průtahům řízení dále nabízí tzv. **návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu** (ust. § 174a). Tento institut byl do zákona vložen až novelou přijatou pod č. 192/2003 Sb., účinnou od 1. 7. 2004, jíž měl být v souladu s judikaturou ESLP do české právní úpravy zahrnut prostředek ochrany proti nedůvodným průtahům, u něhož nebude vyřízení a prošetření způsobu tohoto vyřízení činěno pouze ve správní linii, jako je tomu u stížnosti na průtahy řízení.¹⁷⁶

Podání návrhu na určení lhůty není (jako tomu bylo dříve) podmíněno podáním stížnosti na průtahy, jedná se o zcela samostatnou formu ochrany, jíž se účastník může domáhat, aby soud nejbližší vyššího stupně uložil soudu, u něž řízení zatížené průtahy probíhá, provedení konkrétního procesního úkonu (v případě

¹⁷⁴ JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1. 3. 2019. Kniha I. 3.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 42.

¹⁷⁵ Ust. § 173 odst. 1 a odst. 3 SSZ, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁶ GRYGAR, Jiří. *Zákon o soudech a soudcích.* Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 466.

procesních obstrukcí se bude jednat často o nařízení jednání ve věci). Návrh se dle platné úpravy podává u soudu, v jehož činnosti jsou průtahy namítány. Ten návrhu buď vyhoví a požadovaný procesní úkon provede ve lhůtě třiceti dnů ode dne doručení návrhu, či návrh do pěti pracovních dnů od doručení postoupí se svým vyjádřením nadřízenému soudu (v případě, že podle něj návrhu nelze vyhovět). Nadřízený soud má na jeho vyřízení dvacet pracovních dní ode dne, kdy mu byla věc předložena, nebo kdy byl návrh řádně opraven, popř. doplněn.¹⁷⁷

V rovině ústavních práv se účastník může průtahovému projednání věci v krajním případě bránit za využití **ústavní stížnosti**. V takovém případě bude v řízení před ÚS tvrzen zásah do stěžovatelova základního práva na projednání věci bez zbytečných průtahů (čl. 38 odst. 2 Listiny), které je jednou z esenciálních součástí práva na spravedlivý proces. Po vyčerpání vnitrostátních prostředků ochrany připadá v úvahu nejzazší prostředek ochrany v podobě **stížnosti k ESLP**, v níž se bude stěžovatel odvolávat tentokrát na čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

Pro úplnost je třeba do úvahy vzít též méně častou situaci, kdy původcem zneužití nebude druhá strana sporu, ale instituce soudu. V takovém případě, kromě již dříve jmenovaných procesních prostředků (stížnost na průtahy řízení, návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu, ústavní stížnost či stížnost k ESLP), účastník disponuje i právem podat příslušný **opravný prostředek**, neboť soud svým jednáním řízení zatížil vadou.¹⁷⁸ Tento závěr podporuje i Bohumil Dvořák, který uvádí, že nesprávný postup soudu má být napraven buď prostřednictvím instančního postupu při posouzení důvodnosti opravných prostředků, nebo za využití **žalob na náhradu újmy způsobené nesprávným úředním postupem**.¹⁷⁹

4.3 Prostředky vycházející z institutů v procesním předpisu

V některých příspěvcích o zneužití práva v civilním procesu se lze dočíst, že náš právní řád není schopen porušování zákazu zneužití práva zabránit, kvůli čemuž tíha této role dopadá pouze na českou soudní soustavu. Příkladem autorů Věcného záměru civilního řádu soudního je v tomto kontextu uváděno následující: „*největším nedostatkem platné právní úpravy je skutečnost, že otevírá stranám*

¹⁷⁷ Ust. § 174a odst. 1, odst. 2 a odst. 3 SSZ, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷⁸ DOBROVOLNÁ, Eva, DVOŘÁK, Bohumil, LAVICKÝ, Petr, PULKRÁBEK, Zdeněk a Alena WINTEROVÁ. *Věcný záměr civilního řádu soudního*. 2. znění. 2020, s. 67.

¹⁷⁹ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 247.

široký prostor ke zneužívajícím procesním jednáním.“¹⁸⁰ Ačkoliv se notnou měrou o zamezení procesních obstrukcí zasluhuje opravdu justice, nelze opomíjet zcela ani legislativní přínosy. Pomine-li práce uzákonění generální klauzule zapovídající zneužívající úkony, obsahuje o. s. ř. řadu institutů, které samy svým nastavením alespoň zčásti napomáhají předcházet újmě některého z účastníků nebo vzniku nedůvodných průtahů řízení.

Některé instituty vyvolávají předvídané následky samy o sobě, tzv. *ex lege*. U jiných musí k přivození následků přistoupit navíc určitý úkon soudu. Při jejich představení bude vycházeno ze systematiky, tedy uspořádání procesních norem v o. s. ř. Práce nemá ambici poskytnout souhrnný výčet všech procesních institutů, které svou zákonnou dispozicí mohou vzniku obstrukcí předcházet, upozorňuje však na ty nejzásadnější z nich. V civilním procesu sporném lze poukázat příkladmo na následující instituty:

- **námítka podjatosti, rozhodování o její důvodnosti** (ust. § 15a odst. 2 o. s. ř., § 15b odst. 2, odst. 3 o. s. ř.);
- **nepřípustnost změny žaloby** (ust. § 95 odst. 1, odst. 2 o. s. ř.);
- **vyločení vzájemného návrhu** (ust. § 97 odst. 2 o. s. ř.);
- **nedostatek předložení plné moci** (ust. § 105 odst. 2 o. s. ř.);
- **rozhodování o místní příslušnosti soudu** (ust. § 105 o. s. ř.);
- **koncentrace řízení** (ust. § 114, § 118b o. s. ř.);
- **nepřípustnost odvolání proti procesním rozhodnutím** (ust. § 202 o. s. ř.).

Ad. námítka podjatosti a rozhodování o její důvodnosti

Jednou z nedílných součástí práva na spravedlivý proces je požadavek, aby věc byla projednána a rozhodnuta nestranným soudem. Pouze a jedině nestranný soud je způsobilý vždy a všem poskytnout skutečnou spravedlnost.¹⁸¹ Účastníkům je proto v o. s. ř. založeno právo vyjadřovat se k osobám soudcům, přísedícím a vznášet proti nim námítku podjatosti. Tato námítka se v civilním procesu přitom stává poměrně častým předmětem zneužití. Účastníky bývá vznášena účelově (bez jakéhokoliv reálného základu), a to s cílem uměle prodlužovat řízení.

Na využívání této nekalé obstrukční praktiky aktuálně upozorňují rovněž někteří advokáti. Jeden z nich pak ve svém příspěvku pro média výstižně shrnul

¹⁸⁰ DVOŘÁK, Bohumil. Zneužití práva v civilním procesu. In TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016, s. 222.

¹⁸¹ Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 7/02 ze dne ze dne 18. 6. 2002.

celou podstatu zneužití námitky následovně: „*když jeden soud rozhodne, že daný soud může již danou věc soudit, protože mu to opravdu místně přísluší, podají advokáti zase mnohdy námitku podjatosti soudce, byť vědí, že ani nemůže být uznána, protože je vyfabulovaná. (...) Spis se musí zase orazítkovat, zabalit a poslat znovu k posouzení. A než tohle všechno proběhne, máme rázem za sebou třeba i dva roky, a to se ještě ani spor samotný soudit nezačal.*“¹⁸²

Předejít zcela riziku zneužití námitky podjatosti není při respektování zásad spravedlivého procesu dobře myslitelné. Riziko je ale alespoň částečně redukováno cestou stanovení lhůty, v níž je přípustné tuto námitku vznášet. Obecně by námitka podjatosti měla být účastníkem uplatněna nejpozději při prvním jednání, jehož se účastní soudce, který má být z projednání věci vyloučen (ust. § 15a odst. 2 o. s. ř.). S pozdějším vznesením námitky totiž vzrůstá úměrně také míra nebezpečí její vykonstruovanosti a snahy účastníků učinit z ní *contra legem* nástroj ke zvrácení dosavadního průběhu řízení.

Nevěděl-li účastník při prvním jednání o důvodu vyloučení soudce nebo pokud tato příčina vyloučení vznikla až později, lze námitku podjatosti uplatnit do 15 dnů poté, co se účastník o takové skutečnosti dozvěděl (ust. § 15a odst. 2 o. s. ř.). Aby dodatečná lhůta nemohla účastníkům sloužit coby nástroj překažení vydání meritorního rozhodnutí, platí, že námitka nevyvolá právní účinky, je-li vznesena před nebo v průběhu jednání, při němž soud o předmětu sporu rozhodl. V takovém případě nemusí soud věc předkládat svému nadřízenému soudu, vyjma případů, v nichž námitku podjatosti shledá důvodnou (ust. § 15b odst. 2 o. s. ř.).

Povinnost předkládat spis nadřízenému soudu po vznesení námitky podjatosti nemá soud také tehdy, když účastník v námitce podjatosti uvedl stejné okolnosti, o jejichž nedůvodnosti bylo již dříve rozhodnuto nadřízeným soudem (popř. jiným senátem NS), nebo je-li námitka zjevně opožděná (ust. § 15b odst. 3 o. s. ř.). Samotná úprava proto přinejmenším částečně zabraňuje obstrukčnímu zneužívání námitky podjatosti a tím přispívá k projednání a rozhodnutí sporu bez zbytečných průtahů. Kromě toho zabraňuje zahlcení a zablokování soudů vyšších instancí nápadem zjevně neopodstatněných námitek.

¹⁸² GINTER, Jindřich. Soudy zaplavují záměrné obstrukce advokátů, právo často odnese čas. *Novinky.cz* [online].

Ad. nepřipustnost změny žaloby

Žalobce je v řízení tzv. pánem sporu (*dominus litis*). Svou žalobou jako základním dispozičním úkonem určuje především okruh účastníků a předmět řízení. Podaný návrh může žalobce měnit kdykoliv za řízení, dokud není vyhlášeno rozhodnutí, jímž dané řízení končí. Není proto vyloučeno, že návrh na zahájení řízení dozná v průběhu sporu i několika změn. Tyto návrhy přitom nemusí vždy reagovat pouze na relevantní procesněprávní či hmotněprávní změnu situace. Mohou sloužit také jako účelový nástroj k prodlužování řízení. Ve snaze zamezit takovým obstrukcím zákon stanoví, že o změně návrhu musí rozhodnout soud vždy usnesením, přičemž nemohou-li dosavadní výsledky řízení tvořit podklad pro řízení o novém návrhu, soud změnu nepřipustí.

Ad. vyloučení vzájemného návrhu

Vzájemnou žalobou může žalovaný uplatňovat vůči žalobci svá práva se záměrem, aby o nich při dodržení zásad procesní ekonomie bylo rozhodnuto společně v jediném řízení. Nepoctivý žalovaný ovšem nemusí vzájemný návrh pojímat právě v souladu se smyslem zákona, ale jako zneužívající úkon bránící řádnému postupu řízení. Žalovaný v řízení uplatní naprosto vyfabulovaný nárok, který opírá o skutková tvrzení, zcela se míjející s předmětem sporu vymezeným žalobou. Vědomě řízení zahltí smrští skutkových tvrzení a složitými právními konstrukcemi, a to ve snaze učinit spor nepřehledným a oddálit tak uspokojení vzneseného nároku žalobce. Aby obstrukční vzájemné návrhy žalovaných nemohly průběh řízení paralyzovat, přísluší soudu oprávnění rozhodnout o vyloučení vzájemného návrhu k samostatnému řízení.

Ad. nedostatek předložení plné moci

Každý účastník má právo, aby byl v řízení zastoupen zmocněncem, který před soudem vystupuje jeho jménem. Takové zastoupení musí být soudu doloženo plnou mocí. Není-li tato plná moc předložena, je soud povinen podle ust. § 104 odst. 2 o. s. ř. učinit vhodná opatření, aby nedostatek odstranil. Nebývá přitom výjimkou, že účastníci soudu zcela záměrně předkládají vadné plné moci s cílem udržet řízení ve fázi přípravy, tedy zamezit nařízení jednání. U žalobců tak bude činěno z povahy věci spíše sporadicky. Výjimkou budou šikanózní návrhy, ve vztahu k nimž nemají zájem na jejich hladkém projednání a rozhodnutí. Častější využití tato forma procesní obstrukce nicméně nachází u žalovaných.

Ad. rozhodování o místní příslušnosti soudu

Místní příslušnost soudu je jednou z tzv. podmínek řízení. Soud ji zkoumá jak ze své úřední povinnosti, tak k námitce některého z účastníků. Tím je v naprosté většině případů žalovaný. V porovnání s námitkou věcné nepřislušnosti, jíž je soudce povinen zkoumat kdykoliv za řízení, tedy dokonce v řízení před dovolací instancí, může námitku místní nepřislušnosti účastník vznášet jen po omezený čas. Nebylo-li ve věci provedeno přípravné řízení, je tímto rozhodným okamžikem, k němuž se posuzuje včasnost námitky, první úkon příslušející danému účastníku řízení (ust. § 105 odst. 1 o. s. ř.).

Již v samotném stanovení lhůt k podání námitky místní nepřislušnosti lze rozeznat snahu zákonodárce o redukcí rizika nedůvodných obstrukčních námitek. Motivace potenciálně neúspěšných žalovaných k činění procesních obstrukcí totiž s postupujícím řízením může sílit, čímž může úměrně vzrůstat i jejich odhodlání zabránit vynesení konečného rozhodnutí, nabytí jeho právní moci, potažmo později nabytí vykonatelnosti.

Ad. koncentrace řízení

V soudcovském komentáři Jaromíra Jirsy k o. s. ř. se lze dočíst následující: „*snad nejčastějším projevem zneužívání procesního práva je realizace základních procesních práv tvrdit rozhodné skutečnosti a navrhovat důkazy, která však nevede k naplnění práva na spravedlivý proces, ale k oddálení konečného rozhodnutí nebo alespoň k "rozmělnění" řízení do nekonečného řetězce nekoncentrovaných úkonů.*“¹⁸³ Uvedené kategorii procesních obstrukcí se rozhodl zákonodárce institucionálně čelit právě souhrnnou novelou o. s. ř., přijatou zákonem č. 7/2009 Sb., účinným od 1. 7. 2009, jímž byla do civilního sporného procesu zavedena koncentrace řízení (ust. § 114c a § 118b o. s. ř.).¹⁸⁴ Jejím účelem je zajistit potřebnou procesní aktivitu účastníků řízení a současně omezit případné snahy o vleklá řízení tak, aby soud mohl pokud možno dostát své zákonné povinnosti a rozhodnout věc při prvním nařízeném jednání (ust. § 114a odst. 1 o. s. ř.).

Ad. nepřipustnost odvolání proti procesním rozhodnutím

Aby účastníkům řízení a jejich právním zástupcům nebyl *a priori* poskytnut prostor pro bezbřehé napadání každého dílčího procesního rozhodnutí, není proti

¹⁸³ JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1. 3. 2019. Kniha I. 3.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 42.

¹⁸⁴ Tamtéž.

mnohým usnesením, která v konečném důsledku nemají podstatný vliv na podobu meritorního rozhodnutí ve věci, přípustné odvolání. V případě těchto rozhodnutí je upřednostněn spíše zájem na rychlém a tedy hospodárném vedení řízení, jež by umožněním instančního přezkumu nebylo možné garantovat.

Taxativní výčet usnesení, proti nimž je z těchto důvodů odvolání vyloučeno, je obsažen v ust. § 202 odst. 1 o. s. ř. Ve vztahu k procesním obstrukcím daná úprava nabývá na významu obzvláště u těchto usnesení:

- usnesení, kterými byl účastník řízení vyzván, aby doplnil, popř. opravil své neúplné, nesrozumitelné či neurčité podání (ust. § 202 odst. 1 písm. b) o. s. ř.);
- usnesení, jimiž byla nebo nebyla připuštěna změna návrhu (ust. § 202 odst. 1 písm. d) o. s. ř.);
- usnesení, kterými bylo rozhodnuto o svědečném nebo o nárocích podle § 139 odst. 3 o. s. ř. (ust. § 202 odst. 1 písm. e) o. s. ř.);
- usnesení, jimiž byl zamítnut návrh na přerušování řízení podle § 109 o. s. ř. či podle § 110 o. s. ř. (ust. § 202 odst. 1 písm. g) o. s. ř.);
- usnesení, kterými byl žalovaný vyzván, aby se ve věci písemně vyjádřil v souladu s ust. § 114b o. s. ř. (ust. § 202 odst. 1 písm. h) o. s. ř.);
- usnesení, jimiž byla účastníkovi uložena povinnost složit zálohu na náklady důkazu (ust. § 202 odst. 1 písm. k) o. s. ř.).

Dalším druhem usnesení, proti kterým není odvolání zákonem připuštěno, jsou usnesení, jimiž se upravuje vedení řízení (ust. § 202 odst. 1 písm. a) o. s. ř.). Mezi ta se příkladmo řadí usnesení soudu o nedůvodné námitce podjatosti vznesené v průběhu soudního jednání (ust. § 15b odst. 1 o. s. ř.), usnesení o vyloučení věci k samostatnému projednání a rozhodnutí (ust. § 112 o. s. ř.), usnesení, jímž je zamítán návrh na provedení účastníkem navrženého důkazu (ust. § 120 odst. 1 o. s. ř.), usnesení o nařízení předvedení určité osoby (ust. § 52 odst. 1 o. s. ř.), usnesení o jednání v nepřítomnosti účastníka (ust. § 101 odst. 3 o. s. ř.) či usnesení o nařízení jednání (ust. § 115 odst. 1 o. s. ř.).

5 Následky procesních obstrukcí

Integrálním následkem procesních obstrukcí v civilním procesu je **porušení záповědi procesněprávního zneužití práva**. V návaznosti na úspěšnost procesních obstrukcí může v řízení poté dojít k dalším právně významným následkům, mezi něž jsou řazeny tzv. **průtahy v řízení**, tedy jev, kdy soudní aparát ve věci nekoná v zákonem stanovené nebo přiměřené době. V rámci řetězení následků se tak průtahy zpravidla stanou příčinou **porušení práva na přiměřenou délku soudního řízení**.¹⁸⁵ Následující část práce se tedy zaměří na nejvýznamnější konsekvence spojené s těmito hlavními následky procesních obstrukcí ve sféře konkrétních aktérů.

5.1 Zákaz zneužití procesního práva a navazující postihy

Prvním následkem, který se pojí s každým jednáním, vykazujícím znaky zneužití práva, tedy rovněž specificky s obstrukcemi, je porušení zákazu zneužití procesního práva (ust. § 2 a ust. § 6 o. s. ř.). Jelikož je nežádoucí, aby v řízeních k porušení tohoto zákazu docházelo, pojí právo s tímto následkem některé postihy, jejichž prostřednictvím se snaží působit na aktéry zneužití, a to jak po stránce preventivní, tak represivní. Cílem postihů je tedy odradit od potenciálních porušení procesních pravidel a zajistit, aby původci zneužívajících úkonů pocítili škodlivost svého jednání. Primárně tyto sankce doléhají na účastníky řízení. Zcela vyloučen není ale ani postih právních zmocněnců obstruujících účastníků či soudce, mají-li obstrukce původ přímo v jejich jednání.

5.1.1 Účastník řízení

Dopustí-li se procesních obstrukcí účastník řízení, je úlohou soudu, aby zajistil, že nenastanou právní následky, které by se s právním úkonem běžně ze zákona pojily. Toho lze dosáhnout buď nepřihlížením ke zneužívajícímu úkonu nebo jeho zamítnutím. Vyloučena není zcela ani kumulace některého z těchto postihů s uložením pořádkové pokuty, ač k tomu soudy není prakticky příliš přistupováno. *De lege ferenda* se nabízí úvaha, zda by navíc vedle nepřiznání ochrany zneužívajícímu úkonu nebylo při sledování prevenční funkce účelné za procesní obstrukce účastníkům ukládat též pořádkové pokuty. V případě neuložení pořádkové pokuty je totiž obstruující účastník po finanční stránce potrestán za

¹⁸⁵ Stanovisko NS sp. zn. Cpjn 206/2010 ze dne 13. 4. 2011, publikované pod č. 58/2011 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

obstrukce nanejvýš ve formě soudní modifikace nákladů řízení, což nemusí být vždy dostačující. Státní rozpočet by navíc získal příjem, který alespoň zčásti může posloužit na úhradu nemajetkové újmy, kterou stát vyplácí poškozeným účastníkům za nepřiměřenou délku řízení, kromě jiného v případech, kdy justice nebyla schopna dostatečně důrazně a zavčasu (ideálně ještě před vznikem průtahů) zakročit proti nepoctivým obstrukcím účastníků. V neposlední řadě by tím byl vyslán jasný signál, že justice nehodlá jakékoliv zneužívání práva akceptovat a proti navyšující se snaze prosazovat procesní obstrukce bude ze své autority důsledně zakročovat.

Při současné právní úpravě soudy nepřistupují k ukládání pořádkových pokut pro hrubé ztěžování postupu řízení, za něž by obstrukce účastníků mohly být považovány, neboť proti usnesení o uložení pořádkové pokuty je přípustné odvolání a pokud účastník řízení, jemuž byla pokuta uložena, odvolání podá, může paradoxně dojít následně k dalším průtahům v řízení tím, že spis bude po podání řádného opravného prostředku předložen k rozhodnutí soudu vyšší instance.¹⁸⁶ I v tomto kontextu se nabízí zamýšlení nad formulací nové procesní normy tak, aby o odvolání proti uložení sankce, již má být zabráněno procesním obstrukcím, bylo rozhodováno až po skončení řízení ve věci. Zajištěno by tím teoreticky mohlo být, že rozhodování o opravném prostředku nezatíží dalšími průtahy samotné řízení a fakticky tak nenahraje obstruujícímu účastníku řízení.

5.1.2 Advokát jako právní zástupce účastníka řízení

Práce dříve zdůrazňovala, že diskuse o zneužití práva spáchaného některou z procesních stran sporu jsou náchylné k simplifikaci, tj. přijímání zjednodušeného závěru, podle něž je původcem zneužití vždy účastník řízení, ačkoliv je v řízení zastoupen právním zástupcem. Takové názory přitom vychází z předpokladu, že účastník jako klient uděluje advokátovi pokyn k vykonání konkrétního úkonu, který advokát následně učiní v jeho zastoupení. Obecně se tak hovoří o straně sporu, již jsou přičítány konkrétní úkony, aniž by přitom docházelo k rozlišování mezi osobou klienta, advokáta a naopak. Tím se snadno pomine fakt, že účastník povětšinou sám není natolik znalý práva, aby byl schopen právní úpravu obcházet nebo zneužívat k vlastním cílům. Opak nicméně platí pro advokáty, kteří jako zástupci účastníků v civilním řízení sporném vystupují bezesporu nejčastěji, neboť právě oni stojí

¹⁸⁶ Někteří soudci svému nadřízenému soudu ve snaze zabránit vzniku průtahů nezasílají v případě odvolání směřujících do procesních rozhodnutí, která nemohou mít zpravidla podstatnější vliv pro chod řízení, celý spis, ale pouze kopie listin potřebných k rozhodnutí o důvodnosti tohoto odvolání. Odvolací soud nicméně nemusí takovýto postup vždy akceptovat.

nejednou za zrodem a konečně i realizací myšlenky zneužít konkrétního procesního institutu v zájmu svého klienta.

Zcela nelze pominout ale ani skutečnost, že advokát nemusí nutně jednat výhradně v souladu se zájmy svého klienta, ač mu to ukládá jak zákon, tak příslušné stavovské předpisy. I kdyby účastník neměl zájem na oddálení projednání věci v jejím meritu, neznamená to, že právní zástupce bude za účastníka automaticky činit veškeré procesní kroky, které povedou k brzkému projednání a rozhodnutí věci. Advokát, který nad zájmy svého klienta staví osobní prospěch, může totiž kalkulovat s vyšší odměnou za počet hodin či úkonů poskytnuté právní služby. Jednoduše pak sám nemá zájem na rychlém skončení soudního sporu. Obdobně je tomu rovněž v případech, při nichž advokát, který se ocitl např. ve svízelné životní situaci, upozadí své povinnosti vůči klientovi a důsledkem své vědomé nedbalosti neučiní potřebné úkony pro to, aby řízení před soudem probíhalo bez nedůvodných průtahů.

Ať je motivace nebo důvod k obstrukcím advokáta jakýkoliv, nemění to čehokoliv na tom, že paušálně stanovená nepřípustnost zneužívajících úkonů je platná pro všechny subjekty bez rozdílu. Povinnost přistupovat k civilnímu řízení, výkonu procesních práv a povinností poctivě tudíž není ukládána jen stranám sporu, ale také jejich zástupcům. Doktrinální zdroje připomínají, že z principu poctivosti lze vůči právním zástupcům stran sporu dovozovat povinnost pravdivosti a úplnosti podání či právě zdržení se jakýchkoliv zneužívajících praktik,¹⁸⁷ s čímž ostatně korespondují i předpisy regulující výkon advokacie.

Advokát je při výkonu své profese povinen chránit a prosazovat oprávněné zájmy klienta. Zásadně se má řídit jeho pokyny, nejsou-li rozporné s právním nebo stavovským předpisem.¹⁸⁸ K výkonu advokacie má přistupovat čestně a svědomitě. V zájmu svého klienta je zásadně povinen uplatňovat veškeré dovolené zákonné prostředky.¹⁸⁹ Svým poctivým, čestným a slušným chování má advokát přispívat k důstojnosti advokátního stavu.¹⁹⁰ K tomu se zavazuje slibem složeným do rukou předsedy ČAK, v němž kromě dodržování důstojnosti advokátního stavu slibuje, že bude ctít právo a také etiku povolání advokáta.¹⁹¹

¹⁸⁷ DOBROVOLNÁ, Eva, DVOŘÁK, Bohumil, LAVICKÝ, Petr, PULKRÁBEK, Zdeněk a Alena WINTEROVÁ. *Věcný záměr civilního řádu soudního*. 2. znění. 2020, s. 66.

¹⁸⁸ Ust. § 16 odst. 1 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁹ Tamtéž, ust. § 16 odst. 2.

¹⁹⁰ Tamtéž ust. § 17 a v návaznosti na něj též čl. 4 odst. 1 etického kodexu.

¹⁹¹ Ust. § 5 odst. 1 písm. j) zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

Etický kodex následně výslovně hovoří o morálních povinnostech advokáta ve vztahu k soudnímu řízení. Kromě apelu na poctivé konání advokáta zavazuje k respektování zákonných práv ostatních účastníků, k nimž se má advokát, stejně jako k ostatním osobám zúčastněným na řízení, chovat způsobem nesnižujícím jejich důstojnost.¹⁹² Advokátům profesní etika dále zapovídá v řízení uvádět údaje či předkládat důkazní prostředky, o nichž ví, že jsou nepravdivé nebo klamavé. Zprostit se této povinnosti advokát nemůže ani poukazem na případný pokyn klienta.¹⁹³

Porušením shora označených povinností, k nimž dochází nejčastěji právě při snaze advokáta obstruovat příslušnými návrhy řádný průběh civilní řízení, nebo důsledkem jeho vědomě nedbalostního jednání, kdy svou nečinností nedostojí povinnosti řádně hájit zájmy klienta, se advokát vystavuje riziku spáchání kárného provinění a v návaznosti na to též uložení některého z kárných opatření.

Odpovědným bývají advokáti kárnými senáty shledáni zvláště za situací, kdy si počínají nedbale ve vztahu k plnění svých profesních povinností. Prvním takovým příkladem je situace, kdy advokát přestěhoval sídlo své kanceláře, aniž o této změně učinil ohlášení soudům, u nichž vedl řízení, čímž zmařil doručování.¹⁹⁴ V současnosti k takovým kárným proviněním obstrukčního charakteru však již nebude prakticky docházet, neboť advokáti jako podnikající osoby mají povinně zřizovány datové schránky, čímž se eliminuje prostor pro činění jakýchkoliv obstrukcí v oblasti doručování písemností soudu. Nadto kárný senát ČAK později rozhodl, že nepoužívá-li advokát svou datovou schránku k přijímání dokumentů od orgánů veřejné moci, jedná se o kárné provinění.¹⁹⁵

K obstrukcím souvisejícím s doručováním, které naplňují znaky kárného provinění, však může dojít vlivem porušení jiné povinnosti advokáta, a to jestliže po ukončení zastupování o této skutečnosti nevyrozumí soud, popř. bývalého klienta neinformuje o doručené soudní zásilce (např. o výzvě k odstranění vad podání nebo o povinnostech vyplývajících z doručení rozsudku).¹⁹⁶ K obdobné

¹⁹² Čl. 17 odst. 3 etického kodexu.

¹⁹³ Tamtéž, čl. 17 odst. 2.

¹⁹⁴ Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 156/00 ze dne 6. 4. 2001 (Bulletin advokacie 9/2001, s. 68).

¹⁹⁵ Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 97/2013 ze dne 17. 1. 2014 (Bulletin advokacie 3/2015, s. 64) a rozhodnutí sp. zn. K 58/2020 ze dne 25. 9. 2020 (Bulletin advokacie 11/2021, s. 77).

¹⁹⁶ Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 98/02 ze dne 14. 11. 2003 (Bulletin advokacie 5/2004, s. 73) či rozhodnutí sp. zn. K 122/2010 ze dne 21. 2. 2011 (Bulletin advokacie 10/2014, s. 66).

situaci dojde, převezme-li advokát zastoupení a soudu nezaloží do spisu plnou moc klienta, čímž způsobí, že není soudem vyrozumíván o úkonech.¹⁹⁷

Obecně nečinnost advokáta, často se projevující v podobě neinformování klienta o aktuálním stavu řízení, nenavržení dohodnutého důkazního prostředku nebo nedostavení se bez omluvy k soudnímu jednání, je shledávána jako kárné provinění.¹⁹⁸ V civilním soudním řízení je dále kárným proviněním advokáta, pokud podá tzv. blanketní odvolání, a to ani po výzvě soudu nedoplní.¹⁹⁹ Obdobně byl kárně odpovědným shledán advokát, který nepodal za klienta k výzvě soudu vyjádření.²⁰⁰ Zmínit lze také dříve uváděný příklad, kdy advokátka přes opakované urgencye soudu nereagovala za žalobkyni „žádným relevantním způsobem“ na námitky žalovaného a nedoložila soudu doplnění skutečností důležitých pro rozhodnutí ve věci.²⁰¹

Kárné senáty tedy vytvořily relativně bohatou judikaturu k obstrukčním jednáním spočívajícím v nečinnosti advokáta a neplnění jeho povinností vůči klientovi a soudu. Rozhodovací praxe zaměřená na ryze obstrukční praktiky, u nichž je nepoctivé jednání zastíráno legitimním výkonem práva, však prozatím schází. Prokázání takového neetického jednání je o poznání komplikovanější, než v případě zřejmého nedodržení zákonem či stavovskými předpisy uložených povinností. Navíc bude obtížné přičítat takové jednání výhradně advokátovi, který bude snadno namítat, že konal výhradně na žádost klienta a daný úkon neměl jakkoliv směřovat k obstrukčním účelům, ale toliko k důkladné ochraně práv a oprávněných zájmů klienta.

5.1.3 Soudce rozhodující ve věci

Kárně odpovědným je ze zákona za své konání také soudce. Ten se kárného provinění dopustí, jestliže zaviněně poruší své povinnosti, nebo bude zaviněně jednat způsobem, jímž naruší důstojnost soudcovské funkce či ohrozí důvěru široké veřejnosti v nezávislé, nestranné, odborné a spravedlivé rozhodování soudů.²⁰²

¹⁹⁷ Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 42/06 ze dne 30. 6. 2006 (Bulletin advokacie 6/2008, s. 61).

¹⁹⁸ Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 76/07 ze dne 5. 9. 2008 (Bulletin advokacie 4/2009, s. 53), rozhodnutí sp. zn. K 141/2008 ze dne 23. 1. 2009 (Bulletin advokacie 6/2009, s. 61) a rozhodnutí sp. zn. K 46/07 ze dne 21. 11. 2008 (Bulletin advokacie 11/2009, s. 64).

¹⁹⁹ Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 75/2011 ze dne 9. 9. 2011 (Bulletin advokacie 11/2013, s. 69).

²⁰⁰ Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 25/2013 ze dne 2. 6. 2015 (Bulletin advokacie 9/2016, s. 64).

²⁰¹ Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 51/2021 ze dne 13. 9. 2021 (Bulletin advokacie 1-2/2022, s. 82).

²⁰² Ust. § 87 odst. 1 SSZ, ve znění pozdějších předpisů.

K naplnění těchto formálních předpokladů kárné odpovědnosti bude teoreticky docházet i za situace, stane-li se soud sám původcem obstrukcí, při nichž bude vědomě zneužívat zákonnou procesní úpravu. Obdobně jako u advokátů bude i u soudců nanejvýš obtížné nepoctivý úmysl při konkrétním zneužití prokázat a potrestat jej. Zneužívající úkony soudu se ale v konečném důsledku většinou projevují ve vzniku snáze doložitelných průtahů řízení, za jejichž vznik jsou soudci běžně postihováni v rovině své kárné odpovědnosti.

5.2 Průtahy a nepřiměřená délka soudního řízení

Následkem, k němuž ze své podstaty směřují veškerá obstrukční jednání účastníků, je vznik nedůvodných průtahů. Úspěšné obstrukce v řízení vyvolají stav, kdy je justice obstrukčními snahami natolik paralyzována, že nedokáže po určité době učinit úkony, jež by kontinuálně směřovaly k přijetí rozhodnutí v meritu věci a tudíž k věcnému ukončení sporu. Touto nečinností soudu může být druhá, poctivě vystupující strana sporu, krácena na svých právech garantovaných Listinou. Každému totiž přísluší právo na projednání a rozhodnutí věci bez zbytečných průtahů.²⁰³ Zákon předsedovi senátu v ust. § 117 o. s. ř. proto ukládá, aby řízení vedl takovým způsobem, který umožní úplné, spravedlivé projednání věci bez zbytečných průtahů, k čemuž má oprávnění činit vhodná opatření.

Soudce musí být natolik silná osobnost, aby o využití procesních opatření, jimiž může odhaleným obstrukcím zabránit nebo alespoň zčásti eliminovat jejich zamýšlené následky, rozhodl zavčasu. V opačném případě může stanout před kárným senátem NSS a zodpovídat se za průtahy řízení způsobené vlivem procesních obstrukcí účastníků, za neschopnost jejichž korigování je odpovědný stejnou měrou, jako by byl sám strůjcem obstrukcí, k věci přistupoval nedůsledně, ledabyle nebo zůstal zcela nečinný. Stanou-li se navíc tyto průtahy příčinou nepřiměřené délky řízení, nastupuje odpovědnost samotného státu za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci důsledkem nesprávného úředního postupu soudu.

5.2.1 Kárná odpovědnost soudce za průtahy řízení

Průtahy řízení jsou jedním z nejvíce frekventovaných případů kárného provinění soudců a jsou regulérně obsahem většiny agendy kárných senátů NSS,

²⁰³ Čl. 38 odst. 2 Listiny.

kteře prozatím o zaviněných porušeních služebních povinností soudců rozhodují.²⁰⁴ K problematice pojetí průtahů vytvořily kárné senáty za dobu svého působení rozsáhlou judikaturu, jež se postupně ustálila na závěru, že průtahy naplňující skutkovou podstatu kárného provinění soudce ve smyslu ust. § 87 odst. 1 SSZ, mohou být shledány v případě, že „*uplyne doba, již ještě lze považovat za přiměřenou, tzv. referenční doba. Přesáhne-li ovšem období absence relevantního pohybu ve spisu referenční dobu, pak lze za průtahy v řízení označit celé toto období.*“²⁰⁵ Na rozdíl od nepřiměřené délky řízení, kterou nelze v obecném měřítku kalkulovat, je právní pojem referenční doby snadněji uchopitelný.²⁰⁶ Kromě případů, u nichž přímo zákon za účelem provedení úkonu stanoví pořádkovou lhůtu, je touto orientační referenční dobou u občanskoprávních věcí doba čtyř měsíců pro řízení netrvalící obvykle déle než dva roky. Starší věci mají být soudci vyřizovány přednostně, referenční doba je v jejich případě proto stanovena v délce dvou měsíců. U snadných, rutinních úkonů či rozhodnutí, které soudci mohou delegovat na pomocný justiční personál, se navíc tato referenční doba zkracuje na polovinu dříve uváděných rámcových výměř (dva měsíce, resp. jeden měsíc).²⁰⁷

Komentářová literatura k vymezení průtahů v řízení přistupuje ještě o něco komplexněji. Vedle postupu soudu, pro něž jsou charakteristické právě výrazné prodlevy mezi úkony nebo dokonce naprostá nečinnost, za průtahy označuje také neefektivní a nedostatečně koncentrovaný způsob vedení řízení, u něž pohyb ve spise nemusí z podstaty překročit ani stanovenou referenční dobu. Nebývá však výjimkou, že se v průtazích soudu střetávají ve výsledku jak zdlouhavost, tak i neúčinnost postupu.²⁰⁸ Příčinou průtahů mohou být buď procesní obstrukce na straně soudního aparátu či účastníků (popř. nějaká z jejich vzájemných kombinací), anebo faktory systémově zapříčiňující nevyhovující organizační podmínky panující u konkrétního soudu. Zatímco v prvním případě doktrína hovoří o průtazích subjektivních, ve druhém je pojmenovává průtahy objektivními. Důsledné odlišení obou typů přitom není otázkou pouhé terminologie, naopak má zcela zásadní vliv

²⁰⁴ Ve fázi prvního čtení je v Poslanecké sněmovně vládní novela zákona č. 7/2002 Sb., o řízení ve věcech soudců, státních zástupců a soudních exekutorů, připravená Ministerstvem spravedlnosti ČR (novela č. 463/0 ze dne 2. 6. 2023), dle níž by do budoucna o kárných proviněních soudců měly rozhodovat senáty VS. Předpokládána je i dvojinstančnost řízení, přičemž rozhodování o odvoláních by mělo být svěřeno do rukou kárného senátu NS.

²⁰⁵ Rozhodnutí NSS sp. zn. 11 Kss 7/2018-207 ze dne 21. 1. 2019.

²⁰⁶ Nález ÚS sp. zn. II. ÚS 1107/21 ze dne 23. 6. 2021.

²⁰⁷ Rozhodnutí NSS sp. zn. 11 Kss 7/2018-207 ze dne 21. 1. 2019.

²⁰⁸ JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1. 3. 2019. Kniha I. 3.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 38.

při posouzení odpovědnosti soudce za dané průtahy řízení. Soudce může být kárně potrestán výhradně za průtahy subjektivní, neboť u nich na rozdíl od objektivních průtahů dochází k porušení zákonných povinností soudce. Za objektivní průtahy lze poté odpovědnost přičítat jen státu jako garantovi organizace českého soudnictví.²⁰⁹

Častý výskyt kárných postihů soudců za průtahy v řízení je zapříčiněn mimo jiné tím, že si ke vzniku odpovědnosti nemusí soudce dopomoci vždy jen vlastním jednáním. Jak práce opakovaně připomíná, soudce se své zákonné odpovědnosti za bezprůtahové projednání věci nemůže zprostit ani kdyby se na vzniku průtahů podíleli třeba jen samotní účastníci řízení. Oporu tento výklad nalézá v odůvodnění nálezu ÚS sp. zn. IV. ÚS 475/03 ze dne 22. 1. 2004, podle něhož „*snaha kteréhokoli účastníka občanskoprávního řízení toto řízení nedůvodně protahovat nemůže vést k rezignaci obecného soudu na zachování principu přiměřené délky daného řízení. Naopak, nastane-li takováto situace, je zákonnou i ústavní povinností soudu reagovat na ni takovými prostředky a postupy předpokládanými procesními předpisy upravujícími občanskoprávní řízení, které jsou tuto snahu schopny eliminovat.*“²¹⁰

Je povinností soudu vypořádat se bez rozdílu se všemi postupy účastníků či osob zúčastněných na řízení tak, aby zabezpečil rychlý a účelný postup řízení. Není proto rozhodné, zda musí zakročit proti cíleným procesním obstrukcím, nebo pouze usměrnit nezáměrné úkony vykazující potenciál neúměrně zatěžovat řízení. Soud k tomu disponuje řadou instrumentů sloužících k nastolení procesní disciplíny. Navíc by soud měl účastníky za využití psychologického působení přesvědčit, že je rovněž v jejich zájmu, aby řízení proběhlo pokud možno bez jakýchkoliv průtahů a co nejefektivnějším způsobem.²¹¹ Nebude-li soudce za využití autoritativně donucujících nebo psychologických prostředků v korigování úkonů účastníků způsobujících průtahy úspěšný, bude k nim tolerantní, odpovídá za své pochybení stejnou měrou, jako by sám tyto průtahy zavinil vlastní činností. Soud tak musí zajistit ochranu účastníka poctivého před tím nepoctivým, využívajícím obstrukční praktiky k dosažení vlastních cílů, čímž se současně sám vyhne kárnému postihu.

²⁰⁹ JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1. 3. 2019. Kniha I. 3.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 40.

²¹⁰ Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 475/03 ze dne 22. 1. 2004.

²¹¹ JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1. 3. 2019. Kniha I. 3.* vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 38.

5.2.2 Odpovědnost státu za nepřiměřenou délku řízení

Východiska pro odpovědnost státu jsou nastavena poněkud širěji, nežli je tomu u kárné odpovědnosti soudce za průtahy v řízení. Stát z pozice nositele veřejné moci účastníkům řízení odpovídá nejen za subjektivní průtahy způsobené konáním soudce (tzn. za případná zneužití procesního práva stran soudu), případně, jak bylo později dovozeno, za obstruující jednání jiných účastníků. Přičítány mu jsou také průtahy objektivní povahy, vedou-li k porušení práva na přiměřenou délku soudního řízení. Takový závěr zaujal ÚS ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 600/03 ze dne 16. 1. 2004. Odkázat lze alespoň na tuto jeho klíčovou pasáž: *„pro posuzování zbytečných průtahů v řízení a nepřiměřené délky řízení není rozhodující, zda jsou případné průtahy způsobovány subjektivním faktorem stojícím na straně obecného soudu (tedy především jednáním rozhodujícího soudce) či objektivním faktorem spočívajícím v množství napadlých věcí, v právní úpravě organizace soudnictví či v nedostatečném administrativním a technickém zázemí obecných soudů. Podle ÚS je to státní moc jako celek, bez ohledu na její dělení do jednotlivých složek, která má jednotlivci garantovat ochranu jeho práv, přičemž nezbytným atributem takové ochrany je také její včasnost.“*²¹²

Nepřiměřená délka soudního řízení je jedním z hlavních předpokladů zakládajících odpovědnost státu za újmu vzniklou v souvislosti s tímto nesprávným úředním postupem. Ohledně doby projednání a rozhodnutí věci v přiměřené lhůtě přitom platí, že ji není možné ohraničit exaktním časovým rámcem (numericky), jelikož úměrnost této délky je přímo determinována v každém jednotlivém sporu charakterem projednávané věci. Hodnoceny musí být veškeré okolnosti případu, složitost věci a požadavky na dokazování. Do úvahy je třeba vzít taktéž jednání a procesní aktivitu účastníků, stejně jako chování na straně soudního aparátu.²¹³ Přiměřená délka soudního řízení je tak neurčitým právním pojmem, důsledkem čehož se v individuálních případech může i významně rozcházet.

Trvá-li řízení před soudem nepřiměřeně dlouhou dobu, je presumována „silná“, ale vyvratitelná právní domněnka, že neúměrná délka řízení u účastníků vyvolala morální (imateriální) újmu, za níž je odpovědný stát.²¹⁴ Právní regulace dotýkající se odškodnění takové újmy, která spočívá v kompenzaci stavu nejistoty, do něhož byli účastníci přímo uvrženi a dále udržováni důsledkem nedostatečně

²¹² Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 600/03 ze dne 16. 1. 2004.

²¹³ Nález ÚS sp. zn. II. ÚS 1107/21 ze dne 23. 6. 2021.

²¹⁴ Rozsudek ESLP ze dne 29. 3. 2006, *Apicella proti Itálii*, č. 64890/01.

koncentrovaně vedeného soudního řízení,²¹⁵ je obsažena v OdpŠk. Konkrétně se kompenzační nárok účastníků opírá o ust. § 13 odst. 1 OdpŠk. Zadostiučinění se dle ust. § 31a OdpŠk poskytuje v penězích, nelze-li nemajetkovou újmu nahradit jinak, tedy nejeví-li se samotné konstatování porušení práva jako dostačující. Dle judikatury NS přijímané ve světle rozhodovací praxe ESLP se však případné zadostiučinění poskytuje zpravidla v penězích.²¹⁶

Nárok na úhradu přiměřeného zadostiučinění musí být účastníky uplatněn nejprve u Ministerstva spravedlnosti ČR, jako ústředního orgánu veřejné moci. Teprve není-li žádosti ministerstvem zcela vyhověno, je možné nárok uplatnit u Obvodního soudu pro Prahu 2, který je k takovému řízení příslušný podle sídla Ministerstva spravedlnosti ČR, jakožto organizační složky jednající za stát při projednání těchto nároků, popř. v souladu se zněním ust. § 87 písm. b) o. s. ř. u soudu, v jehož obvodu došlo ke skutečnosti, která právo na náhradu škody zakládá (místní příslušnost daná na výběr). Ať již Ministerstvo spravedlnosti ČR či později soud, musejí brát v potaz kritéria vztahující se jak k povaze věci, tak k chování stran, obsažená v ust. § 31a odst. 3 OdpŠk. Z hlediska předmětu práce si bližší rozbor zaslouží zvláště hodnocení kritéria zahrnutého do ust. § 31a odst. 3 písm. c) OdpŠk, které spočívá v posuzování jednání poškozeného, domáhajícího se náhrady újmy po žalovaném státu.

Základní východisko, z něhož ESLP ve své ustálené rozhodovací praxi vychází, zní, že jednání účastníka soudního řízení je objektivním faktem, u něhož nemůže být dána přičitatelnost k tíži státu.²¹⁷ Proto zákon příslušným institucím ukládá, aby v řízení vždy posuzovaly jednání poškozeného, jeho procesní kroky, úkony, jakož i jeho celkovou aktivitu a postoj k soudnímu řízení (ust. § 31a odst. 3 písm. c) OdpŠk). Judikatura ESLP totiž pamatuje na řadu případů, v nichž sám účastník, nárokující si náhradu újmy, přispěl k prodloužení délky řízení, pročez nepřiměřená délka řízení nezakládala odpovědnost státu. Přehledně tyto případy převzaté z jednotlivých rozhodnutí ESLP zmiňuje ve své publikaci Lukáš Hadamčík. Jmenuje např. nereagování na výzvy soudu, otálení s úhradou soudního poplatku, nepřebírání doručovaných písemností, nedostavení se k nařízeným jednáním, opakované žádosti o odročení, četné změny právních zástupců, neustálé

²¹⁵ Rozsudek NS sp. zn. 30 Cdo 4336/2010 ze dne 25. 1. 2012.

²¹⁶ Stanovisko NS sp. zn. Cpjn 206/2010 ze dne 13. 4. 2011, publikované pod č. 58/2011 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek.

²¹⁷ Rozsudek ESLP ze dne 30. 10. 1991, *Wiesinger proti Rakousku*, č. 11796/85.

vznášení zjevně nedůvodných námitek proti dílčím výsledkům řízení, uvádění nových, jasně nepravdivých tvrzení, zinscenování pokusů o uzavření soudního smíru. Účastníci si totiž sami museli být při zvolení takového přístupu k řízení, který ve většině případů bude vykazovat veškeré rysy procesních obstrukcí, vědomi, že principiálně povede k prodloužení celkové délky řízení.²¹⁸ Ve světle uvedeného proto nebylo překvapující, že ESLP zaujal postoj, dle něž domáhá-li se odčinění nemajetkové újmy účastník, jenž svým jednáním objektivně nevyhověl závazku na součinnost soudu s účastníky a přispěl tím k nepřiměřené délce řízení, nelze jeho požadavku vznášenému vůči státu v zásadě vyhovět.

Úspěšný se svým nárokem vůči státu by však nemusel být ani účastník, požadující relativní satisfakci, ačkoliv nezavdal sebemenší příčinu ke vzniku nepřiměřené délky řízení. Podle závěrů ESLP, které později přejal za vlastní i NS, mohl totiž doplatit na procesní postup protistrany. Ve svém usnesení sp. zn. 30 Cdo 3487/2013 ze dne 19. 2. 2014 NS uzavřel, že „*se nerozlišuje, který z účastníků přispěl k nepřiměřené délce řízení. Stát tedy neodpovídá za nepřiměřenou délku řízení tehdy, jestliže celková doba řízení byla zapříčiněna pouze tím, že některý z účastníků využíval právními předpisy předvídaná procesní práva, jednalo-li se o návrhy, opravné prostředky či námítky zjevně nedůvodné. S takovým postupem jednoho z účastníků musí druhý účastník počítat, neboť využití procesních práv nelze omezit.*“²¹⁹ Zda by tyto závěry měly být dle NS aplikovány též na zjevně zneužívající obstrukční výkon práva není jasné. Na vyřešení zmíněné výkladové otázky ovšem příliš nesejde, neboť ÚS rozhodnutí, z něhož prezentované závěry plynuly, svým nálezem později zrušil a k věci nastolil zcela odlišný přístup.

Zrušovací náleze sp. zn. I. ÚS 1822/14 ze dne 9. 4. 2015 opřel ÚS o tuto argumentaci: „*soudy mají obecnou povinnost zajistit, aby jednání jiných osob nevedlo k porušování práv stěžovatele na přiměřenou délku řízení. Jde o součást pozitivních závazků státu ochránit osoby před porušením jejich práv ze strany třetích soukromých osob. V situaci, ve které je celková délka řízení nepřiměřená či její nepřiměřenost bezprostředně hrozí, je povinností soudů jednat se zvláštní pečlivostí a přijmout takové kroky, které lze od nich rozumně očekávat, aby nadměrné délce zabránily.*“²²⁰ ÚS tedy nepřisvědčil závěru NS (převzatému od

²¹⁸ HADAMČÍK, Lukáš. *V přiměřené lhůtě. Odčinění nemajetkové újmy způsobené nepřiměřenou délkou soudního řízení*. Praha: Leges, 2016, s. 64-66.

²¹⁹ Usnesení NS sp. zn. 30 Cdo 3487/2013 ze dne 19. 2. 2014.

²²⁰ Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 1822/14 ze dne 9. 4. 2015.

ESLP), z něž bylo nutné dovozovat, že odpovědnost státu za délku řízení není založena za situace, kdy nepřiměřená délka soudního řízení nastala důsledkem obstrukčního jednání některého z účastníků. Účastníkům se tudíž otevřela cesta k nároku na odškodnění i v případě, kdy nepřiměřená délka procesu nebyla zapříčiněna výhradně jednáním na straně soudu, ale také jednáním, pasivitou nebo dokonce obstrukcemi ze strany některého z jeho účastníků.

ÚS svým nálezem zřejmě nepřímo navázal na jedno ze svých dřívějších rozhodnutí, které bylo přijato ve věci sp. zn. IV. ÚS 475/03, dne 22. 1. 2004. V tomto nálezu byla ÚS přijata premisa, podle níž *„nespolupracují-li osoby v řízení vystupující, je na soudu, aby podnikl příslušné kroky, kterými by zamezil dalším prodlevám. Snaha kteréhokoli účastníka občanskoprávního řízení toto řízení nedůvodně protahovat nemůže vést k rezignaci obecného soudu na zachování principu přiměřené délky daného řízení. Naopak, nastane-li takováto situace, je zákonnou i ústavní povinností soudu reagovat na ni takovými prostředky a postupy předpokládanými procesními předpisy upravujícími občanskoprávní řízení, které jsou tuto snahu schopny eliminovat.“*²²¹

Ačkoliv pro veškerá shora citovaná rozhodnutí je skutečnost, zdali je nepřiměřená délka řízení vyvolána činy některého z účastníků, klíčovým faktorem pro vyhodnocení samotné přiměřenosti délky soudního řízení, jiné zdroje hovoří o terminologické nedůslednosti soudů a prosazují, že procesní aktivita stran by měla být zohledněna až při určení výše přiměřeného zadostiučinění.²²² Tento přístup podporuje také jazykový výklad ust. § 31a odst. 3 OdpŠk, dle něž je jednání poškozeného kritériem, k němuž má být slovy zákona přihlíženo ve fázi „stanovení výše přiměřeného zadostiučinění“. Prezentované konkluze soudů by v případě opaku dle mínění Lukáše Hadamčíka vedly k nepřipustnému závěru o tom, že *„pro posouzení toho, zda se stát, resp. soud, dopustil nesprávného úředního postupu spočívajícího v nepřiměřené délce řízení, bude významné, který z účastníků se odčinění újmy domáhá (zda ten, který se podílel na prodloužení délky řízení, nebo ten, který tak nečinil), což shledává nepřipustným.“*²²³ Uzavírá proto, že k jednání

²²¹ Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 475/03 ze dne 22. 1. 2004.

²²² HADAMČÍK, Lukáš. *V přiměřené lhůtě. Odčinění nemajetkové újmy způsobené nepřiměřenou délkou soudního řízení*. Praha: Leges, 2016, s. 68.

²²³ Tamtéž.

účastníků má být přihlíženo pouze ve fázi vyměření konečného odškodnění. Pro zhodnocení přiměřenosti délky řízení není tato okolnost jakkoliv relevantní.²²⁴

Aktuální směr, jímž se v posledních letech (po přijetí přelomového nálezu ÚS sp. zn. I. ÚS 1822/14 ze dne 9. 4. 2015) ubírají úvahy NS ohledně otázky chování jiných účastníků při zkoumání nároku na poskytnutí zadostiučinění za nepřiměřenou délku řízení, deklaruje nejvýstižněji odůvodnění rozsudku sp. zn. 30 Cdo 3556/2019 ze dne 26. 5. 2020. Závěry jím přijaté přitom korespondují s dříve předestřenými úvahami Lukáše Hadamčíka. NS se vydal cestou výkladu, dle něhož ÚS své závěry přijímal sice obecně ve vztahu k posuzování toho, zda je dané řízení nepřiměřeně dlouhé či nikoliv, z čehož je však za využití argumentu *ad maiori ad minus* nutné dovodit, že tím spíše musí být soudy reflektovány při rozhodování o výši poskytovaného přiměřeného zadostiučinění. K tomu dodává, že právě v této fázi se totiž stanovuje přesná hodnota individuálního odškodnění ve vztahu ke konkrétní osobě účastníka. Touto optikou lze podle NS k tíži účastníka, domáhajícího se finanční kompenzace, přičíst výlučně jeho jednání, jímž objektivně s určitou mírou pravděpodobnosti mohl přispět k založení průtahů řízení. Naopak jednání jiných účastníků lze zohlednit jedine zprostředkovaně, a to alternativně buď ve prospěch žalovaného státu v rámci hodnocení kritéria složitosti řízení, stalo-li se soudní řízení důsledkem obstrukčních taktik těchto účastníků procesně složitějším, nebo naopak v jeho neprospěch, nebyl-li soud, jako vykonavatel soudní moci, na zjevné obstrukce účastníků schopen adekvátně reagovat.²²⁵

Ať již v právním diskurzu v budoucnu k vyložení kritéria stanoveného ust. § 31a odst. 3 písm. c) OdpŠk převládne jakýkoliv přístup, z pohledu účastníků, kteří v řízení nebudou vyvíjet procesní obstrukce a hypoteticky budou později usilovat o odškodnění za nepřiměřenou délku soudního řízení, se jeví jako nevyhnutelné aktivně vystupovat vůči procesním obstrukcím protistrany, a to za využití všech prostředků, jež právní řád nabízí. Jedině tímto přístupem posílí své postavení v odškodňovacím řízení, v němž budou moci soudu doložit, že učinili veškeré kroky potřebné k předejití nebo odstranění průtahů. Budou-li účastníci řízení na zneužívající taktiky jiných účastníků upozorňovat a agilně proti nim brojit, bude postaveno na jisto, že obstrukce byly pro soud rozeznatelné. V neprospěch státu bude kladena toliko otázka, z jakého důvodu soud ze své autority nedokázal

²²⁴ HADAMČÍK, Lukáš. *V přiměřené lhůtě. Odčinění nemajetkové újmy způsobené nepřiměřenou délkou soudního řízení*. Praha: Leges, 2016, s. 68.

²²⁵ Rozsudek NS sp. zn. 30 Cdo 3556/2019 ze dne 26. 5. 2020.

zneužití procesní úpravy, ačkoliv na něj byl účastníkem zřetelně upozornován, čelit a adekvátně proti němu zakročit.

6 Procesní obstrukce pohledem judikatorní praxe

Judikatorní praxe českých civilních soudů postupně rozvíjí tezi, dle níž lze za zneužití procesního práva obecně považovat jakékoliv jednání účastníků spočívající v podávání rozsáhlých podání, obsahujících argumentaci bez sebemenší logické provázanosti s předmětem řízení.²²⁶ V předešlých letech byla posléze ze strany NS přijímána postupně rozhodnutí, která jednání, jimiž se strany zneužití procesního práva obvykle dopouští, blíže konkretizovala.

Poslední rozhodnutí se zmiňují vesměs o dlouhodobém a opakovaném podávání neurčitých, případně zcela nedůvodných žalob, jako i dalších procesních podáních, včetně opakovaně zamítavých návrhů na osvobození od soudních poplatků a ustanovení zástupce.²²⁷ Pamatují též na otázku podávání nepřipustných řádných či mimořádných opravných prostředků, účastníky blíže neodůvodněných a nerespektujících tak procesní povinnosti podmiňující věcné projednání daných podnětů. A právě na taková počínání je dosavadní rozhodovací praxí generálně nazíráno jako na obstrukční a nepoživající právní ochrany.²²⁸

Při důkladnějším hledání v databázích rozhodnutí českých soudů se nám podaří nalézt také rozsudky a usnesení, při jejichž odůvodnění se civilní soudy musely vypořádat s právními následky zneužití konkrétních institutů procesního práva. Jako příklad lze zmínit zneužití návrhu na delegaci vhodnou, námítky podjatosti soudců či procesního nástupnictví. Rozhodnutí tohoto typu je prozatím relativně omezené množství, což může být prisuzováno skutečnosti, že o těchto záležitostech zpravidla rozhodují usneseními soudy prvních stupňů a jen velmi malé procento z nich je podrobeno přezkumu dovolací instancí, od níž však právě pochází většina sjednocující judikatury. Vzhledem ke stupňující se frekvenci zneužití procesních práv a upřesňující se doktrinní praxi a judikatuře v této oblasti lze ovšem očekávat jejich navýšení.

Následující část práce představí právě tato rozhodnutí, ze kterých budou s ohledem na její zaměření vybrána především ta, u nichž zneužívající procesní úkon vykazuje veškeré znaky obstrukcí a cílí tedy primárně na vznik průtahů řízení. Výčet rozhodnutí bude doplněn také o některá rozhodnutí, jimiž soud zakročil proti

²²⁶ Usnesení NS sp. zn. 22 Nd 159/2016 ze dne 15. 6. 2016.

²²⁷ Usnesení NS sp. zn. 26 Cdo 1654/2020 ze dne 1. 7. 2020.

²²⁸ Usnesení NS sp. zn. 28 Cdo 666/2020 ze dne 31. 3. 2020.

zneužití orientovaným na způsobení újmy protistraně, u nichž v řízení, která jim předcházela, došlo v důsledku zneužití práva k nedůvodným průtahům řízení, byť k jejich vzniku primárně dané zneužití nesměřovalo (průtahy vznikly pouze jako vedlejší důsledek). V budoucnu by i takové zneužívající úkony (nemající pravou povahu procesních obstrukcí) totiž mohly mířit na způsobení průtahů řízení a stát se taktickým nástrojem obstrukcí účastníků řízení. Uváděné příklady problematiku zneužití procesní úpravy zdaleka nevyčerpávají, názorně však prezentují, s jakými rozličnými druhy systematického zneužití procesní úpravy se česká rozhodovací praxe v minulosti musela již vypořádat.

6.1 Námitka podjatosti

Vznášení námitek podjatosti se v poslední době stalo velmi populárním nástrojem obstrukčních taktik účastníků a jejich právních zástupců. Vyjma právní úpravy, která sama alespoň zčásti zneužívání námítky předchází, se tak postupně utvořila judikatura reagující na tyto snahy o komplikování řízení, která představuje důležitý nástroj při efektivním potlačování zneužívajících námitek.

Z hlediska obstrukčních námitek podjatosti je v první řadě důležité usnesení NS sp. zn. 29 NSČR 104/2017 ze dne 30. 8. 2018, v němž bylo judikováno následující: *„je-li námitka podjatosti zneužívána jako obstrukční postup (jako procesní obstrukce), pak s přihlédnutím k § 2 o. s. ř. nepožívá právní ochrany; soud v takovém případě nemá povinnost postupovat podle § 15b o. s. ř., respektive podle § 16 odst. 1 o. s. ř.“*²²⁹

Ve svém rozhodnutí NS reagoval na situaci, která vyvstala v insolvenčním řízení. V tomto řízení dlužník nejdříve vznesl námitku podjatosti soudce soudu prvního stupně a vzápětí, po předložení věci nadřízenému soudu, vznesl taktéž námitku podjatosti soudců VS v Olomouci, kteří byli dle rozvrhu práce povoláni rozhodnout o původní námitce. Věc byla vzhledem ke vzneseným námitkám podjatosti předložena k rozhodnutí NS, načež dlužník opět vznesl vůči jeho soudcům námitku podjatosti. Z okolností tak bylo evidentní, že dlužník tímto způsobem svých procesních práv nevyužívá, nýbrž je zneužívá. Na zneužití námítky podjatosti proto soud musí ve shodě s ust. § 41 odst. 3 o. s. ř. reagovat tak, že k takovému procesnímu úkonu nebude jako k nepřipustnému přihlížet. Tento

²²⁹ Usnesení NS sp. zn. 29 NSČR 104/2017 ze dne 30. 8. 2018.

závěr ostatně NS vyslovil již ve svém dřívějším usnesení sp. zn. 22 Nd 159/2016 ze dne 15. 6. 2016.²³⁰

6.2 Návrh na delegaci vhodnou

Místní příslušnost soudu lze v ojedinělých případech založit na základě delegace vhodné upravené ust. § 12 odst. 2 o. s. ř. K návrhu účastníka, jímž je ve většině případů žalovaný, tak může dojít k volbě jiného, než zákonem určeného místně příslušného soudu, jemuž bude věc přikázána z důvodu vhodnosti. Jelikož jde o výjimku z ústavně zaručené zásady, dle níž nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, je tento institut na místě aplikovat pouze, pokud by tím bylo dosaženo z komplexního pohledu hospodárnějšího, rychlejšího nebo co se týče skutkové stránky spolehlivějšího a také preciznějšího posouzení věci.²³¹

Vznes-li účastník během soudního řízení návrh na přikázání věci z důvodu vhodnosti, je třeba věc předložit k posouzení soudu, jenž je nejbližše společně nadřízený příslušnému soudu a soudu, jemuž má být věc přikázána (ust. § 12 odst. 3 o. s. ř.). Pakliže dosavadní výsledky řízení ovšem dokládají, že došlo ke zneužití tohoto institutu s cílem protahovat řízení, tato povinnost příslušnému soudu nevzniká. Tento závěr vyslovil NS ve svém usnesení sp. zn. 29 Nd 201/2008 ze dne 15. 7. 2008, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek (R 2/2009 civ.).²³²

Ve věci, na niž soud reagoval přijetím zmiňovaného rozhodnutí, byly obstrukční taktiky účastníků, v tomto případě dvou žalovaných, naprosto evidentní. První žalovaná v řízení postupně navrhovala přikázání věci KS v Brně, KS v Plzni a následně KS v Ústí nad Labem. V obstrukční taktice jí sekundovala rovněž druhá žalovaná, která vznesla návrh na delegaci KS v Hradci Králové a také KS v Českých Budějovicích. Veškeré návrhy byly nadřízenými soudy zamítnuty. V posledním případě, kdy první žalovaná požadovala již potřetí přikázání věci (tentokrát ke KS v Ústí nad Labem), se příslušný KS v Ostravě rozhodl tento její další obstrukční návrh ignorovat, nepředložil tedy věc NS a rozhodl ve věci samé.²³³ Od podání první obstrukční námítky do vydání meritorního rozhodnutí uplynul jeden rok a zhruba devět měsíců. Není přitom pochyb, že ke konečné délce trvání

²³⁰ Usnesení NS sp. zn. 29 NSČR 104/2017 ze dne 30. 8. 2018.

²³¹ DRÁPAL, Ljubomír a Jaroslav BUREŠ. *Občanský soudní řád. Komentář. 1. díl.* Praha: C.H. Beck, 2009, s. 72.

²³² Usnesení sp. zn. 29 Nd 201/2008 ze dne 15. 7. 2008 (R 2/2009 civ.).

²³³ Tamtéž.

řízení před soudem první instance přispěly velkou měrou právě opakované procesní návrhy žalovaných. Proti rozhodnutí KS v Ostravě později obě žalované podaly odvolání, načež společně i v tomto řízení bez okolků pokračovaly v osvědčených obstrukčních taktikách. Oddálit očekávané potvrzující rozhodnutí VS v Olomouci a tím i nabytí právní moci prvostupňového rozhodnutí se žalované pokoušely opět zneužitím návrhu na delegaci vhodnou. Navrhovaly, aby věc projednal a rozhodl VS v Praze. Právě tento (u první žalované v pořadí čtvrtý, u druhé žalované třetí) návrh se stal pro NS, který měl o přikázání věci rozhodnout, impulsem pro přijetí výše jmenovaného přelomového usnesení.²³⁴

6.3 Omluva neúčasti u jednání a žádost o jeho odročení

Nemůže-li se účastník řízení či jeho právní zástupce zúčastnit nařízeného jednání, přiznává ust. § 101 odst. 3 o. s. ř. těmto osobám právo žádat o jeho odročení a zamezit tím možnosti projednání, případně rozhodnutí věci v jejich nepřítomnosti. Důvod, pro jehož existenci je o odročení žádáno, musí být dostatečně konkretizován a náležitě doložen. Jedině tak může soud posoudit jeho závažnost a důvodnost.²³⁵

Nařízené jednání je totiž soud oprávněn odročit jen z důležitého důvodu, za něj je třeba považovat výhradně „*takovou okolnost (událost), která účastníku objektivně (nezávisle na jeho vůli) zabrání zúčastnit se jednání (např. zdravotní indispozice, účast u jiného jednání či služební cesta), tak i okolnost účastníkem případně způsobenou nebo jinak zaviněnou, jestliže ji lze považovat – zejména za přihlédnutí ke všem okolnostem případu a k poměrům účastníka – za důležitou.*“²³⁶ Závažnost sdělovaného důvodu by soudem měla být posuzována nanejvýš obezřetně, poněvadž rozhodnutím o jednání v nepřítomnosti účastníka (právního zástupce) může dojít k porušení práva na osobní účast při jednání a tím též k odnětí možnosti jednat před soudem.²³⁷

Úsilí o obstruování civilního řízení mohou účastníci a jejich právní zástupci ve svých žádostech o odročení jednání plánovitě skrývat za důvody, které by standardně ve smyslu ust. § 101 odst. 3 o. s. ř. měly být soudem shledány za důležité a tedy ospravedlňující rozhodnutí o odročení. Takovýmto druhem zneužití se ve svém rozhodnutí sp. zn. 21 Cdo 3358/2007 ze dne 19. 8. 2008 zabýval též NS.

²³⁴ Usnesení sp. zn. 29 Nd 201/2008 ze dne 15. 7. 2008 (R 2/2009 civ.).

²³⁵ Usnesení NS sp. zn. 25 Cdo 911/2000 ze dne 18. 7. 2000.

²³⁶ SPÁČIL, Jiří. Odročení soudního jednání a omluva účastníka nebo jeho právního zástupce. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 3, s. 13.

²³⁷ Tamtéž, s. 12.

Odůvodnění tohoto rozhodnutí nám tak poskytuje závěry obecně aplikovatelné na situace, při nichž žádost o odročení jednání není poctivým výkonem práva, ale záměrnou procesní obstrukcí. V této souvislosti je NS uváděno následující: „i když účastník řízení ve své žádosti uvádí důvod jinak způsobilý vést k závěru o odročení jednání (dalšího jednání), není soud vždy povinen takový důvod akceptovat, a to zejména tehdy, není-li využíván v souladu se smyslem a účelem ust. § 101 odst. 3 o. s. ř., ale k záměrným procesním obstrukcím, sledujícím především bezdůvodné protahování občanského soudního řízení.“²³⁸

Pro dokreslení lze uvést, že rozhodnutí reagovalo na skutkový stav, kdy o odročení jednání u OS, jenž se mělo konat dne 4. 5. 2006, nejdříve žádala dne 19. 4. 2006 právní zástupkyně žalobce, a to s odůvodněním, že odjíždí na zahraniční dovolenou, jejíž termín jí nebyl do dne podání žádosti znám, a nařízené jednání je pro jejího klienta natolik důležité, že s udělením substituce nesouhlasí. Její žádosti o odročení jednání nebylo soudem vyhověno. Na to se advokátka žalobce pokoušela stanovisko soudu zvrátit ještě podáním ze dne 28. 4. 2006, v němž tvrdila, že dovolenou zakoupila až po jednání soudu prvního stupně, na němž vzala na vědomí termín odročeného jednání, a že nemá možnost nechat se při jednání zastoupit jiným zástupcem. Ani této žádosti soud ovšem nevyhověl. Obstrukční žádost o odročení jednání poté vzešla od žalobce, který měl dne 3. 5. 2006 písemně kontaktovat advokátní kancelář své právní zástupkyně, která se tou dobou nacházela již na dovolené v zahraničí, a předložit jí doklad o pracovní neschopnosti s pokynem, aby v jeho zastoupení bylo požádáno u soudu o odročení nařízeného jednání. Žádost byla soudu doručena až v den nařízeného jednání, přičemž bylo soudem vyhodnoceno, že jde o „ryze účelový“ postup, a proto soud jednal v nepřítomnosti žalobce i jeho právní zástupkyně.²³⁹

Rozpozná-li soud v nějaké žádosti o odročení jednání znaky vypočítavého zneužívání procesního práva, měl by přistoupit k jejímu zamítnutí (popř. k ní vůbec nepřihlížet). Tím nebude připuštěno, aby žádost o odročení vyvolala předvídané právní následky a zapříčinila odklad nařízeného jednání. Rozhodnutí o takovém zamítnutí žádosti je podle Jiřího Spáčila, předsedy senátu občanskoprávního a obchodního kolegia NS, třeba posuzovat jako rozhodnutí o vedení řízení dle ust. § 202 odst. 1 písm. a) o. s. ř., proti němuž není přípustné odvolání ani dovolání a které je tedy na místě účastníkům doručovat jedině, je-li to zapotřebí pro vedení

²³⁸ Usnesení NS sp. zn. 21 Cdo 3358/2007 ze dne 19. 8. 2008.

²³⁹ Tamtéž.

řízení (§ 168 odst. 2 o. s. ř.). Dle převládající praxe proto nebývají účastníci, resp. jejich právní zástupci o zamítnutí žádosti o odročení jednání ani obvykle vyrozumíváni a je na odpovědnosti dané strany sporu, aby si sama ověřila, že jejímu návrhu nebylo vyhověno.²⁴⁰

6.4 Osvobození od soudních poplatků

Zákon přiznává účastníkům, jejichž poměry takový postup odůvodňují, v ust. § 138 o. s. ř. právo žádat soud o vydání rozhodnutí o osvobození od soudních poplatků. Jako i v případě jiných procesních institutů ani osvobození od soudních poplatků účastníci řízení vždy nežadají s naprosto poctivým záměrem. Svými neopodstatněnými a opakovanými žádostmi sledují často bezdůvodné protahování občanského soudního řízení. Těmto aktivitám žel napomáhá i současné nastavení legislativy, dle níž je možné žádosti o osvobození podávat prakticky neomezeně, a to počas celého řízení před soudem prvního stupně, soudem odvolacím, ale i v řízení před dovolací instancí.

Proti usnesení soudu, jímž nebylo návrhu účastníka na osvobození od soudních poplatků zcela vyhověno, je nadto přípustné odvolání. V případě, že účastník nezaplatí po podání návrhu na zahájení soudního řízení nebo po podání odvolání proti rozhodnutí soudu první instance soudní poplatek, je soud dle ust. § 9 odst. 1 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, povinen takového účastníka vyzvat k úhradě a stanovit mu k tomu přiměřenou lhůtu. Lhůta musí být určena alespoň v délce 15 dnů. Teprve při marném uplynutí této lhůty vzniká soudu oprávnění řízení zastavit. Dojde-li ovšem ve lhůtě, stanovené k úhradě soudního poplatku, k tomu, že účastník podá žádost o osvobození od soudních poplatků, oprávnění zastavit řízení soudu nepřísluší, a to až do okamžiku, kdy bude pravomocně rozhodnuto o žádosti účastníka řízení.²⁴¹ Takové systémové nastavení legislativy účastníky řízení často svádí k jejímu zneužití právě za účelem oddálení věcného projednání sporu, v němž jim hrozí neúspěch.

NS byl ve své rozhodovací činnosti na tuto obstrukční praktiku nucen reagovat již v roce 2015, a to prostřednictvím usnesení sp. zn. 21 Cdo 73/2015 ze dne 12. 8. 2015, jímž postavil najisto, že soudy prvních stupňů, které o žádostech

²⁴⁰ SPÁČIL, Jiří. Odročení soudního jednání a omluva účastníka nebo jeho právního zástupce. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 3, s. 18.

²⁴¹ ŠUSTOVÁ, Jana. Abuses iuris v civilním procesu aneb umí české soudy čelit zneužívání procesu?. *Právní rozhledy*, 2015, č. 12, s. 448.

o osvobození rozhodují, nemusí brát zřetel k návrhům vedeným snahou o způsobení průtahů řízení.²⁴² Závěry přijaté v daném rozhodnutí jsou následovány i pozdějšími rozhodnutími (např. usnesení NS sp. zn. 33 Cdo 1621/2016 ze dne 24. 11. 2016 a usnesení NS sp. zn. 28 Cdo 246/2020 ze dne 8. 4. 2020).

6.5 Ustanovení zástupce účastníka

S bezprostředně předcházejícím druhem procesních obstrukcí, formálně směřujícím k rozhodnutí o osvobození od soudních poplatků, se nezřídka pojí též zneužití institutu na ustanovení zástupce. Zástupce je účastníkovi totiž oprávněn předseda senátu ustanovit dle ust. § 30 odst. 1 o. s. ř., jsou-li u něj splněny veškeré předpoklady, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků (ust. § 138 o. s. ř.) a je-li to třeba k ochraně jeho zájmů. Účastník, jemuž byl tímto postupem zástupce ustanoven, může přitom opakovaně vyvíjet aktivity vedoucí ke změně tohoto zástupce ve snaze zatížit řízení nedůvodnými průtahy. Nejinak tomu bylo ve věci, na níž NS reagoval přijetím usnesení sp. zn. 30 Cdo 5412/2014 ze dne 28. 7. 2015.

Ve shora citovaném rozhodnutí přijal NS závěr, podle něhož „*u účastníka, který opakovaně zneužívá procesního institutu ustanovení zástupce k obstrukcím a průtahům řízení, není další ustanovení zástupce k ochraně jeho zájmů opodstatněné.*“²⁴³ Přijetí usnesení z hlediska skutkové stránky věci předcházelo stav, při němž soud prvního stupně žalobci postupně ustanovil celkem tři zástupce. Ke změnám právních zástupců docházelo vždy z iniciativy žalobce s poukazem na narušení důvěry. Při druhé změně byl žalobci soudem ustanoven dokonce jím zvolený advokát. Jednoznačnost obstrukčních praktik žalobce se soudu zcela vyjevila až při třetím pokusu o změnu zástupce. O zneužití práva svědčilo kromě četnosti změn v osobách právních zástupců zvláště načasování nové žádosti, neboť ta byla u soudu vznesena v průběhu jednání, při němž bylo žalobci soudem uděleno poučení dle ust. § 119a o. s. ř. a ust. § 205a o. s. ř.²⁴⁴

6.6 Námitka započtení

Jedna z novějších obstrukčních praktik žalovaných spočívá ve zneužívání institutu § 98 o. s. ř., upravujícího tzv. procesní obranu založenou na vznesení námítky započtení. K první regulaci zneužití dané úpravy přistoupil NS za využití záповědi obtížně prokazatelných aktivně započítávaných pohledávek žalovaných

²⁴² Usnesení NS sp. zn. 21 Cdo 73/2015 ze dne 12. 8. 2015.

²⁴³ Usnesení NS sp. zn. 30 Cdo 5412/2014 ze dne 28. 7. 2015.

²⁴⁴ Tamtéž.

ve svém rozsudku sp. zn. 28 Cdo 5711/2017 ze dne 1. 1. 2018. Prostřednictvím uvedeného rozhodnutí uzavřel, že „*lze-li očekávat, že by námitka započtení s ohledem na obtížnost zkoumání (dokazování) existence a výše započítávané pohledávky nepřiměřeně prodlužovala řízení o pohledávce uplatněné žalobou, je možné konstatovat nemožnost započtení pohledávky pro nejistotu a neurčitost (§ 1987 o. z.)*“.²⁴⁵

Karel Svoboda, jeden ze soudců NS, k tomuto přístupu uváděl, že pro případ jeho prosazení by v praxi sice došlo k zamýšlené redukci zjevně obstrukčních námitek, současně by vedl ale také k nejistotě, zda během civilního sporu má vůbec smysl namítat existenci jakékoliv protipohledávky. Současně poukazoval rovněž na diskutabilnost rozhodnutí z pohledu stávajících norem procesního práva. Z nich totiž dle jeho mínění neplyne, že by snad soud byl z probíhajícího řízení oprávněn abstrahovat určitou důkazně složitou, pro rozhodnutí podstatou právní skutečnost. Při zvážení těchto skutečností proto zaujal stanovisko, dle něž není přípustné, aby se soud věcnému posouzení procesní obrany žalovaného vyhnul, ať by obtížnost zkoumání této obrany byla jakkoliv vysoká. Soud by za takové situace totiž přestal být „garantem ochrany práv“.²⁴⁶

V rozhodovací praxi prvostupňových soudů se rozsudek NS sp. zn. 28 Cdo 5711/2017 ze dne 1. 1. 2018 stal relativně často aplikovaným. Některé soudy jej nicméně v rozporu se smyslem jeho přijetí využívaly bezbřezě spíše k ulehčení posouzení skutkové a právní stránky sporu, a to i za situace, kdy námitka započtení nepředstavovala ze strany žalovaného obstrukční výkon práv. S tímto přístupem se mohla setkat též sama autorka práce při zastupování žalovaného, jenž před soudem první instance v řízení o zaplacení ceny díla uplatnil k započtení proti pohledávce žalobce svou protipohledávku na úhradu smluvní pokuty za pozdní předání díla, jež vyplývala ze stejného právního vztahu (založeného smlouvou o dílo) jako žalovaná pohledávka. Žalovaný v řízení doložil veškeré důkazy svědčící o existenci i výši pohledávky. Posouzení nároku pro soud nebylo jakkoliv komplikované, neboť prodlení žalobce s předáním díla vyplývalo z protokolu o předání a převzetí díla a výše požadované smluvní pokuty byla snadno určitelná jako součin počtu dní prodlení a sazby ujednané smluvní pokuty za jeden den prodlení. Soud přesto konstatoval nemožnost započtení takové pohledávky pro její nejistotu a neurčitost,

²⁴⁵ Rozsudek NS sp. zn. 28 Cdo 5711/2017 ze dne 1. 1. 2018.

²⁴⁶ SVOBODA, Karel. Možnost prokazování tzv. obstrukční námítky započtení. *Soudní rozhledy*, 2019, č. 4, s. 112.

což se v konečném důsledku jevílo spíše jako bezdůvodné odepření spravedlnosti a zneužití práva rozhodujícím soudem.

Na závěry předmětného rozhodnutí NS sp. zn. 28 Cdo 5711/2017 ze dne 1. 1. 2018 se tak soudy neodvolávaly jen v případech obstrukčních praktik, ale jeho aplikací podstatně zasahovaly též do výkonu legitimních práv žalovaných ve zcela nepřiléhavých situacích. Žalovaní tak byli nuceni domáhat se svých práv v samostatných řízeních, při nichž jejich úspěch závisel mimo jiné na skutečnosti, zda v mezidobí, než soud shledal jejich pohledávku uplatněnou k započtení nejistou či neurčitou, nedošlo k promlčení žalobou uplatněného nároku. Současně vznikala situace, kdy bylo iniciováno nové řízení, v němž však nemohlo být pokračováno předtím, než odvolací instance rozhodla o důvodnosti odvolání žalovaného proti rozhodnutí, jímž byla záповěď námitky započtení vyslovena. Zvolené nastavení proto příliš nepřispívalo ke zvyšování právní jistoty poctivých žalovaných a svou povahou bránilo spravedlivému uspořádání vztahů mezi dotčenými stranami. Není proto příliš překvapivé, že rozhodnutí bylo řadou osob vnímáno jako ožehavé a bylo podrobováno nemalé kritice.

Se snahou NS čelit obstrukčním námitkám započtení nekorespondovaly příliš ani závěry přijaté v rozsudku sp. zn. 32 Cdo 4182/2016 ze dne 28. 8. 2018, určující, že *„učiní-li žalovaný právní úkon směřující k započtení až poté, co nastaly účinky koncentrace řízení podle § 118b odst. 1 o. s. ř., nebrání koncentrace tomu, aby soud přihlédl k existenci započtené vzájemné pohledávky, která údajně vznikla a stala se splatnou před koncentrací řízení a k označeným důkazům, i když nebyla existence této pohledávky tvrzena a důkazy k ní nebyly navrženy již před koncentrací.“*²⁴⁷ Výkladem tohoto rozhodnutí bylo proto dovozováno, že záleží jen na uvážení a taktice žalovaného, v jaké fázi civilního řízení bude námitka započtení vznesena,²⁴⁸ což byl při zvážení snahy NS redukovat míru výskytu obstrukčních námitek poměrně nekonzistentní a překvapivý závěr. Čím pozdější fáze procesu, tím zpravidla sílí snaha žalovaných o zabránění vynesení konečného rozhodnutí, a to i za cenu jakýchkoliv nečestností. Zvláště s prohlášením koncentrace žalování přichází o jednu z posledních zákonem předvídaných možností, jak ovlivnit rozhodnutí soudu, a proto námitky započtení uplatněné až po zkoncentrování řízení budou spíše náchylnější ke zneužití. Právě okamžik uplatnění námítky započtení

²⁴⁷ Rozsudek NS sp. zn. 32 Cdo 4182/2016 ze dne 28. 8. 2018.

²⁴⁸ SVOBODA, Karel. Možnost prokazování tzv. obstrukční námítky započtení. *Soudní rozhledy*, 2019, č. 4, s. 113.

totiž svědčí buď o nedůsledném (nedbalém) uplatňování práv žalovaného, nebo o účelovosti takového procesního úkonu. Práce se v tomto ohledu ztotožňuje s následujícím postojem Karla Svobody: „*jestliže žalovaný mohl vznést námitku započtení už v době, kdy ke koncentraci dochází, měl by i tuto kartu vyložit, jinak o ni má přijít.*“²⁴⁹

Jako věcně nesprávné zhodnotil závěry o nekompenzabilitě započítávaných pohledávek pro obtížné zjišťování jejich existence a výše, přijaté v rozsudku NS sp. zn. 28 Cdo 5711/2017 ze dne 1. 1. 2018, později i tříčlenný senát NS číslo 23. Dovodil, že pohledávku lze ve smyslu ust. § 1987 odst. 2 o. z. shledat nejistou nebo neurčitou jediné z hmotněprávního hlediska. Otázku smyslu a účelu nemožnosti jednostranného započtení pohledávky pro její nejistotu či neurčitost tudíž postoupil k posouzení velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia NS. Velký senát NS v návaznosti na to přijal rozsudek sp. zn. 31 Cdo 684/2020 ze dne 9. 9. 2020. Rozsudkem potvrdil některé závěry přijaté v dřívějším rozhodnutí NS sp. zn. 28 Cdo 5711/2017 ze dne 1. 1. 2018. Ztotožnil se s názorem, podle něhož je nejistou nebo neurčitou taková pohledávka, již nelze co do základu a výše lehce prokázat (zjistit), tzn. pohledávka, o níž lze mít rozumných pochyb. Dodává ovšem, že posouzení o nelikviditě pohledávky nelze učinit pouze proto, že daná pohledávka není dlužníkem uhrazena (uznána) či proto, že mezi stranami nepanuje shoda o její právní kvalifikaci. V případě nejisté či neurčité pohledávky musí být vzhledem k uvedenému dána pokaždé „*objektivní nejistota, zda pohledávka vznikla a z jakého důvodu, popř. zda je splatná, kdo je jejím věřitelem či dlužníkem, jaká je její výše apod.*“²⁵⁰

Závěry vyjádřené v rozsudku NS sp. zn. 28 Cdo 5711/2017 ze dne 1. 1. 2018 byly velkým senátem NS precizovány následně v tom směru, že složité dokazování o aktivně započítávané pohledávce, které je způsobilé prodloužit řízení a přivodit oddálení uspokojení pasivní, žalobcem uplatněné pohledávky, nelze samo o sobě pojímat coby důvod k posouzení pohledávky jako nejisté či neurčité. Míru nejistoty je potřeba posuzovat totiž relativně ve vztahu k pasivní pohledávce. Za nejistou, popř. neurčitou lze pohledávku přitom považovat zpravidla jen tehdy, je-li míra nejistoty ohledně ní vyšší, než je tomu u pasivní pohledávky. Soud musí proto zvážit, jestli žalobce proti aktivně započítávané pohledávce vznáší relevantní věcné

²⁴⁹ SVOBODA, Karel. Možnost prokazování tzv. obstrukční námitky započtení. *Soudní rozhledy*, 2019, č. 4, s. 113.

²⁵⁰ Rozsudek NS sp. zn. 31 Cdo 684/2020 ze dne 9. 9. 2020.

argumenty svědčící o spornosti aktivní pohledávky a zda zjištění (prokázání) této pohledávky vyžaduje skutečně rozsáhlejší a složitější dokazování, jímž by bylo neúměrně zatíženo řízení vedené primárně o nároku žalobce na úhradu pasivní pohledávky.²⁵¹

Další závěr velkého senátu NS, kterýžto zčásti navyšuje míru právní jistoty žalovaných při uplatnění jejich procesní obrany, poté souvisí s tím, zda aktivně započítávaná pohledávka pochází (vznikla) společně s pasivní pohledávkou žalobce z jediného (totožného) právního vztahu. Uplatní se závěr NS, podle nějž platí, že jedná-li se o pohledávky z téhož právního vztahu, odpovídá zpravidla poctivému a spravedlivému uspořádání vztahů mezi dotčenými stranami, aby o obou těchto pohledávkách bylo rozhodnuto v jediném řízení při posouzení širších souvislostí. NS k této otázce v rozsudku sp. zn. 31 Cdo 684/2020 ze dne 9. 9. 2020 konkrétně uvádí, že posuzuje-li soud aktivní pohledávku z pohledu právní nejistoty musí uvážlivě zhodnotit, je-li vzhledem k veškerým skutkovým okolnostem věci možné „považovat za spravedlivé, aby dříve, než dojde k uhrazení (resp. přiznání) pasivní pohledávky, bylo posouzeno, zda je její věřitel povinen plnit dluh z aktivní pohledávky, vzniklé ze stejného vztahu.“²⁵² Dospěje-li soud k závěru, že společné posouzení pohledávek žalobce a žalovaného je spravedlivé, není na místě žalobci poskytovat ochranu prostřednictvím ust. § 1987 odst. 2 o. z. Aktivně započítávaná pohledávka v takovém případě totiž obvykle nebude pohledávkou nejistou, resp. neurčitou.²⁵³

V citovaném rozhodnutí byla konečně věnována pozornost také zhodnocení nejasnosti aktivně započítávané pohledávky z hlediska okamžiku jejího uplatnění. Přistoupí-li žalovaný ke vznesení námítky započtení již v počáteční fázi řízení, kdy má při dokazování teprve dojít k prokázání skutečností rozhodných pro posouzení žalované pohledávky, ve většině případů nebude založen důvod pro kvalifikaci započítávané pohledávky jako nejisté či neurčité. *A contrario* platí, že námítka započtení uplatněná až při samém konci nalézacího řízení ob stojí pouze, bude-li započítávaná pohledávka naprosto nepochybná, tzn. prakticky budou vyloučeny jakékoli rozumné pochybnosti o její výši a důvodu existence. Požadavek na nepochybnost pohledávky v sobě nese též předpoklad, že za účelem zjišťování

²⁵¹ Rozsudek NS sp. zn. 31 Cdo 684/2020 ze dne 9. 9. 2020.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž.

pasivní pohledávky nebude potřebné provádět žádné složitější dokazování.²⁵⁴ Rozhodnutí by ze zmíněné perspektivy mohlo být přínosné při eliminaci obstrukční námitek započtení, tendenčně uplatňovaných stran žalovaných právě v pozdějších fázích civilního řízení. Tím by dopomohlo rovněž k naplnění počátečního záměru stojícího za přijetím prvního rozsudku NS sp. zn. 28 Cdo 5711/2017 ze dne 1. 1. 2018, který vítaným způsobem rozvíjí a konkretizuje.

Pozdějším rozsudkem sp. zn. 31 Cdo 1475/2020 ze dne 13. 1. 2020 bylo NS výslovně připuštěno, že žalovaní mohou svou procesní obranu formou námítky započtení uplatňovat nejen v prvostupňovém řízení, ale rovněž v řízení odvolacím, a to za předpokladu, že jednostranný hmotněprávní úkon směřující k zániku pohledávky započtením učinili až po vyhlášení meritorního rozhodnutí soudu prvního stupně. Odvolání bude v takovém případě žalovanými činěno za využití odvolacího důvodu obsaženého v ust. § 205 písm. f) o. s. ř. Takové odvolání však podle NS bude vzhledem k principu neúplné apelace, jímž je řízení před odvolacím soudem ovládáno, přípustné jen tehdy, jestliže kompenzační projev není „*spojen s nepřipustným uplatněním těch skutečností, jež se týkají důvodu vzniku (pravosti), výše a splatnosti pohledávky žalovaného užitě k započtení, jež nastaly (vznikly) před vyhlášením (vydáním) rozhodnutí soudu prvního stupně, nebo dokonce před podáním žaloby o zaplacení vymáhané pohledávky.*“²⁵⁵

Kvalifikační práce se v předešlých částech zmiňovala, že za zneužívající úkon mohou být vyhodnocena podání iniciující jak řízení před soudem prvního stupně, tak řízení před soudem vyšší instance. Jedním z výčtu těchto obstrukčních návrhů tedy může být i odvolání založené např. na účelově učiněném, fiktivním zápočtu. Poněvadž je prozatím prakticky nemyslitelné, aby soudy při vyhodnocení zneužívající povahy takového návrhu k tomuto nepřihlížely, budou o odvolání žalovaného rozhodovat klasicky jedním ze způsobů předvídaných procesními předpisy. Při odůvodnění tohoto rozhodnutí, jím budou soudy odvolání zamítat, se proto mohou s obstrukčními námitkami započtení efektivně, bezprůtahově vypořádat za využití shora analyzovaných závěrů ohledně nezpůsobivosti započtení nejistých a neurčitých pohledávek.

²⁵⁴ Rozsudek NS sp. zn. 31 Cdo 684/2020 ze dne 9. 9. 2020.

²⁵⁵ Rozsudek NS sp. zn. 31 Cdo 1475/2020 ze dne 13. 1. 2020.

Závěr

Předkládaná práce si kladla jako hlavní cíl uceleně představit právní rámec procesních obstrukcí. Krátce čtenáře provedla základními teoretickými poznatky o civilním procesu orientovanými na procesní obstrukce činěné právě v civilním procesu sporném. Následně se věnovala odbornému vymezení zneužití procesního práva a procesních obstrukcí jako jedné z jeho nedílných součástí, a to za využití právních, doktrinálních i judiciálních zdrojů. Při provedení syntézy závěrů těchto zdrojů přistoupila práce k definování zneužití procesního práva a také procesních obstrukcí.

Přijaté definice práce aplikovala na další části, v nichž analyzovala roli soudu a soudce v justičním systému při potírání cílených snah o obstruování řízení, nástroje užívané k postihování zneužívajících úkonů či právně relevantní následky pojící se s obstrukčním jednáním. Práce neopomněla představit ani dosavadní rozhodnutí, s jejichž pomocí se české soudnictví vypořádalo s řadou typově nejvíce využívaných obstrukcí. V průběhu celé kvalifikační práce byl zároveň kladen důraz na zodpovězení pro práci stěžejních otázek, tedy zda civilní proces při stávajícím pojetí poskytuje dostatečné záruky při ochraně proti zneužívajícím úkonům, primárně procesním obstrukcím, a jak si česká justice stojí v plnění svého úkolu účinně bránit takovým nekalým praktikám (vedlejší cíle práce).

Materie zneužití práv v civilním procesu není ani v nejmenším prosta nejasností. V mnohých ohledech prozatím nedokáže jednohlasně zodpovědět řadu dílčích otázek, ale bohužel i mnohá základní východiska. Jednotliví autoři se ve svých myšlenkách rozcházejí, počínaje otázkami dotýkajícími se utváření institutu až po jeho praktickou aplikaci. Čím více se však praxe se zneužitím práva nebo konkrétně procesními obstrukcemi střetává a procesní subjekty silněji pocítují jejich individuální a systémové dopady, tím více je vnímána potřeba komplexní, jednoznačné a efektivní právní úpravy. Téma důsledkem toho ve větší frekvenci rezonuje jak na akademické půdě, tak v rozhodovací praxi soudů, čímž se logicky otvírá širší diskusní prostor, z něž snad postupně vzejdou i odpovědi na případné nejasnosti.

Přese vše uvedené má české procesní právo ale nespornou devízu, jelikož disponuje jednou z nejvíce propracovaných generálních klauzulí (§ 2 a § 6 o.s.ř.), upravujících zákaz zneužití procesního práva, která byla kdy v civilních kodexech

vyspělých západních zemí kodifikována. V nespočtu zemí si totiž teorie a praxe musí vypomáhat analogickou aplikací hmotněprávního zákazu zneužití práva nebo se odvolávat na latentně působící právní principy. Povaha naší generální klauzule umožňuje její aplikaci na předem nevymezený okruh případů zneužití, což z ní činí poměrně silný, univerzální nástroj v boji nejen proti procesním obstrukcím. Pokrokovější v tomto ohledu je zatím jen Slovensko, které nad rozsah zdejší úpravy, podle níž zneužívající úkony nepožívají právní ochrany, uzákonilo explicitně oprávnění soudu takové úkony odmítnout a sankcionovat, a to i ve vztahu ke konkrétním úkonům vedoucím k nedůvodným průtahům v řízení čili procesním obstrukcím. Slovenská regulace tudíž obsahuje to, co její český protějšek musí překlénout výkladem, často utvářeným vrcholnými instancemi soudní soustavy.

Ačkoliv si je autorka práce vědoma, že tento názor nemusí být sdílen všemi čtenáři, z obecného hlediska míní, že český civilní proces před zneužívajícími jednáními nečestných účastníků poskytuje vcelku obstojnou ochranu. Promítnutí záповědi zneužití civilního práva do procesních předpisů prozatím nereflektuje prakticky jen situaci, kdy se v pozici původce zneužití ocitá samotný soud. Tomu ovšem brání fakt, že ani právní doktrína až dosud nenalezla shodu na tom, zda je soud způsobilý svými úkony procesní právo zneužít. Jako určitou slabinu lze vnímat taktéž nedostatečně adresné postihy za jednání učiněná v přímém rozporu s procesněprávním zákazem zneužití práva. Ve většině případů jsou pravými strůjci obstrukcí mandataři účastníků, tradičně zástupci z řad advokátů. I přesto postih, spojený s daným zneužitím, zpravidla dopadne pouze na procesní stranu, neboť je jí jednání jejího zástupce principiálně přičítáno. Prosazování nepoctivých záměrů klienta takzvaně „za každou cenu“ by mohlo v řízení učinit přítrž buď přijetí finančních postihů přímo vůči osobě zástupce, nebo důslednější uplatňování kárné odpovědnosti tak, aby se advokát nemohl jednoduše vždy „schovat“ za klienta a jeho pokyny. Nevyjasněnou otázkou zůstává též okruh prostředků, z něhož může soud volit postihy na zamezení litigiózních návrhů na zahájení řízení.

Nynější věcný záměr rekodifikace civilního řádu soudního jakožto největší nedokonalost platné právní úpravy zmiňuje skutečnost, že stranám sporu otevírá široký prostor ke zneužití práva. Vybízí proto k doplnění zákona o zákazy charakteristických jednání, jenž se svou povahou příčí povinnosti zdržet se zneužívajících úkonů. V tomto kontextu poté vyvstává otázka, zda by doplnění takovýchto zákazů bylo jakkoliv způsobilé přispět k dosažení vyšší úrovně ochrany práv a oprávněných zájmů účastníků. Soud by totiž obstrukčnímu úkonu právní

ochranu odepíral namísto s odkazem na klauzuli zákazu zneužití procesního práva, popř. ustálenou judikaturu jen za využití speciálního ustanovení, které by prakticky pouze konkretizovalo procesněprávní zákaz zneužití práva, potažmo reflektovalo stanoviska soudní praxe reagující na nejvíce frekventované a konvenční případy zneužití. Nadto při přípravě nového kodexu lze jen stěží dopředu předvídat, jaké nové inovátorské způsoby a jaké jejich variace v budoucích řízeních převládnu při nečestném dosahování vlastních zájmů. Vynalézaví účastníci si vždy poradí a cestu si najdou. I proto se autorce jeví účelnější prohlubovat a precizovat současný univerzálně pojímaný zákaz zneužití procesních práv a konkretizaci případů nepoctivých aktů ponechat spíše na právní vědě a judikatuře.

Jediným smyslem, který je možné v uvedeném včlenění konkretizovaných typů zneužívajících jednání do zákona spatřovat, je vyslat účastníkům jasný signál, aby se cestou předvídaných typů zapovězených, nepoctivých úkonů nevydávali, neboť bude následovat zákonem předem stanovená sankce. Současně tím bude předcházeno tzv. „instančnímu ping-pongu“, tedy opakovanému vracení věci odvolacím soudem soudu prvního stupně, neboť se tím vyloučí možnost odlišného posouzení úkonu z hlediska jeho zneužívající povahy. V konečném důsledku lze proto konstatovat, že tato plánovaná úprava může částečně být jistou pojistkou před zneužívajícím jednáním, ačkoliv i nadále bude těžiště ochrany proti zneužívajícím úkonům spočívat v generálních klauzulích, z nichž bude úprava stále vycházet.

Inklinace věcného záměru civilního řádu vedoucí k upřednostnění principu poctivosti nad zásadou zákazu zneužití civilního práva, již pojímá jako úzeji zaměřenou, naopak nemusí být při snahách o snazší eliminaci zneužívajících praktik české justici nápomocna ani částečně. Právem totiž obecně prozařují určité všeobecně platné principy, hodnotové korektivy. Absence jejich kodifikace přitom není nikterak na škodu jejich latentnímu působení. Nejinak je tomu také u civilního procesu a zásady poctivosti, která se v procesním právu zhmotnila právě v principu zákazu zneužití práv, na nějž může být nahlíženo jako na bezprostřední transpozici této zásady. Je otázkou, jaký širší přístup k problematice by měl tedy převládnout, když aktuální platná úprava je právě promítnutím dané zásady do procesních předpisů.

I sebelepší legislativní úprava nicméně nemůže sama obstát bez toho, aniž by byla důsledně promítnuta do praxe v případech, kdy se některý subjekt ke zneužití práva nebo konkrétně k procesním obstrukcím skutečně uchýlí. V tomto momentě již nadále nejde o hypotetický problém spadající do teoretickoprávní

roviny, ale vyvstává potřeba zcela reálného zásahu soudního aparátu. Zodpovědět je tak třeba i druhou, v práci položenou otázku, tedy zda české civilní soudy v dostatečné míře aplikují veškeré prostředky, jimiž procesní právo v boji se zneužívajícími úkony disponuje tak, aby proti zmíněným úkonům systematicky vystupovaly a přispívaly svou činností k důvěře v účinnou ochranu soukromých práv a oprávněných zájmů poctivých účastníků řízení.

V českém civilním soudnictví lze zaznamenat vzestup veskrze vítaného trendu, při němž soudy ohledně obstrukčních úkonů postupně opouštějí dříve zastávaný zdrženlivý, tolerantní postoj a aktivněji se vůči zneužitím vymezují. S těmito snahami se však lze zatím setkat spíše jen na vrcholné úrovni soudnictví, v rozhodovací praxi NS, který se za dobu posledních asi 15 let zvládl obstojně vypořádat s řadou nechvalně známých, hojně zaužívaných obstrukcí, jež přerostly v systémový problém.

U prvoinstančních soudů, u nichž k obstrukcím dochází zřejmě v největší míře, je situace prozatím o poznání složitější. Pokud soudce rozpozná zneužívající povahu úkonu, stojí před nelehkým rozhodnutím, jak s konkrétním zneužitím naložit. Za předpokladu, že v řízení přišel do kontaktu s obstrukcí, s níž se již dříve vyrovnal ve svých rozhodnutích NS, postačí, když jí ochranu odepře právě s poukazem na vybrané rozhodnutí a nemusí se příliš obávat, že by se mu věc vrátila k novému posouzení z důvodu odlišného názoru odvolací instance. Větší dilema při svém rozhodování ale zažívá soudce, jenž musí reagovat na judikaturou dosud neřešené typy zneužití, o nichž povětšinou mlčí i doktrinální zdroje. V takových případech frekvence a intenzita obstrukcí musí nejdříve přesáhnout takzvaně „únosnou míru“, aby v sobě soudce našel odvahu obstrukčním úkonům čelit, když nelze vyloučit, že jeho rozhodnutí, založené buď na restriktivním výkladu práva, nebo dokonce na dotváření práva, nebude soudem druhého stupně potvrzeno, neboť se vymyká standardním rozhodnutím, s nimiž odvolací soudy přicházejí do styku. Do jisté míry navíc při kvalifikaci jednání jakožto zakázaných obstrukcí „hraje“ roli také individuální soudcovská úvaha. Přezkoumatelnost závěrů soudu prvního stupně si proto nevyhnutelně žádá precizní a rozsáhlé odůvodnění. I proto reakce na zneužití práva v civilním procesu zůstávají pro tuto chvíli spíše doménou senátů NS.

K dosažení větší razance při potírání procesních obstrukcí by byla vyšší míra invence soudů nižších instancí jistě žádoucí. Soudy totiž také nadále budou sehrávat stěžejní roli při vyplňování obsahu zneužití procesního práva, neboť jej

dotváří právě kazuisticky svými rozhodnutími. Ačkoliv nejde o příliš optimistickou prognózu, lze předpokládat, že účastníci pozvolna opustí osvědčené obstrukční metody, s nimiž se již stihly soudy obeznámit a s nimiž by již neuspěli, a nahradí je novými, inovativnějšími prostředky, na něž právo nebude opět znát adekvátní odpověď. Reakce na tyto taktiky by přitom neměla přicházet až poté, co několik málo úspěšných obstrukcí vyvolá řetězovou reakci, na jejímž konci vznikne systémový problém, v jehož řešení bude právo dlouhodobě selhávat.

Zneužití procesu by mělo být řešeno již v samém zárodku, aby justice účastníkům neindikovala, že jej do určité míry toleruje, stejně jako zdoluhavá soudní řízení, která mohou vést až ke ztrátě důvěry společnosti ve spravedlnost celého systému. Zapojení prvostupňových a odvolacích soudů se v tomto smyslu jeví jako nevyhnutelné, stejně jako jejich transformace ze zdrženlivého, přihlížejícího pozorovatele na rozhodného, aktivního aktéra. Ačkoliv půjde patrně o pozvolný proces, v mnohém se odvíjející právě od úrovně rozšíření povědomí o tématu zneužití procesních práv mezi zástupce právní veřejnosti a zaujetí jednotného postoje k této problematice, má česká justice zcela jistě nejlepší předpoklady k tomu, aby v boji se zneužitím práva zdárně obstála. Právní řád jí k tomu poskytuje řadu nástrojů, s nimiž se musí jen naučit důsledněji pracovat a v pravou chvíli je využít bez ohledu na obavy z výsledku instančního přezkumu. Procesní obstrukce totiž vždy byly a budou nežádoucí součástí civilního procesu, jenž se vůči nim nikdy nestane absolutně imunním.

Summary

The thesis dealt with the legal framework of procedural obstruction in civil litigation. It focused on the basic definition and characteristics of civil procedure and the principles that govern it. It used legislative, doctrinal, and judicial sources to define the key concepts of abuse of process and procedural obstruction. It then considered roles of the court and the judge in dealing with obstruction, the instruments that the legal system offers to the various actors in the process, and the legal consequences of obstructions. In the light of all these findings, the thesis then analyses the decisions of the Czech judiciary that have ceased some of the obstruction tactics traditionally used in the past.

The issue of abuse of rights in civil proceedings has not yet been distinctly resolved and still raises many questions. However, Czech procedural law is equipped with a strong, universal general clause prohibiting abuse of rights. It is an undoubted advantage over other foreign legal systems that rely on either the analogous application of substantive principles or their latent effect to eliminate abusive acts. Only the Slovak legislation contains more progressive general clause, as it explicitly empowers the court to authority to reject and sanction deceitful actions.

Although it may not be a universally consensus, the author of the thesis is of the opinion that the Czech civil procedure system provides fairly adequate protection against abusive acts by dishonest parties. The inclusion of the prohibition of abuse of civil law in the procedural rules does not yet reflect the sole situation where the court itself finds itself in the position of the perpetrator of the abuse. In addition, the lack of targeted sanctions for actions taken in violation of the procedural prohibition of abuse of process, which falls on the parties in general and not, for example, on the lawyers who are often actually responsible for the abuse of process, can be perceived as a weakness. The range of sanctions from which courts may choose to prevent abuse of process also remains an unresolved issue.

The new draft of the Czech Civil Code intends to introduce more specific prohibitions of abusive conduct into the Czech legal system in the future, based on the conclusions of the court practice to date. At the same time, this intention tends to favour the principle of fairness over the more narrowly conceived principle of abuse of civil law. While the first objective may in a way contribute to increased

protection against abusive conduct, as the legislator sends a clear signal as to what conduct will not be tolerated, the second objective appears to be somewhat less effective, as the principle of fairness is already latent in Czech law (in the general clause prohibiting abuse of rights).

The civil courts are gradually abandoning their cautious attitude towards obstruction and adopting a more active stance against it. Unfortunately, this is currently happening only at the level of the Supreme Court and only after obstruction has become a systemic problem. Since it is foreseeable that in the future, the parties will abandon their usual obstructionist tactics and replace them with new ones to which the law will not be able to respond, it will be necessary for the lower courts to get involved in the fight against procedural obstruction. This will prevent the emergence of further systemic problems that require long-term solutions and burden the judicial system. Therefore, courts of first instance and appeal must abandon their position as reticent observers and transform themselves into decisive, active players. To this end, the legal system provides them with many effective tools, which they must learn to use consistently. Indeed, procedural obstruction has always been and will always be an undesirable part of the civil process, which will never be completely immune to it.

Seznam použitých pramenů

Knižní publikace

- DE LA FERIA, Rita, VOGENAUER, Stefan. *Prohibition of Abuse of Law: A New General Principle of EU Law?*. Oxford: Hart Publishing, 2011. 662 s.
- HADAMČÍK, Lukáš. *V přiměřené lhůtě. Odčinění nemajetkové újmy způsobené nepřiměřenou délkou soudního řízení*. Praha: Leges, 2016. 160 s.
- HORA, Václav. *Československé civilní právo procesní I.-III. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2010. 956 s.
- HROMADA, Miroslav. *Poučovací povinnost v civilním procesu*. Praha: C. H. Beck, 2013. 112 s.
- CHALUPNÝ, Emanuel. *Sociologie E. Chalupného: Sociologie a filosofie práva a mravnosti*. Praha: E. Chalupný, 1929. 214 s.
- JHERING, Rudolf von. *Der Zweck im Recht*. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1893. 1293 s.
- KNAPP, Viktor a Aleš GERLOCH. *Vědecké metody poznání práva*. Praha: Ústav státní správy, 1983. 118 s.
- KNAPP, Viktor a Aleš GERLOCH. *Logika v právním myšlení*. 3. vydání. Praha: Eurolex Bohemia, 2000. 230 s.
- KÜHN, Zdeněk. *Aplikace práva ve složitých případech: k úloze právních principů v judikatuře*. Praha: Karolinum, 2002. 419 s.
- MACKOVÁ, Alena, BOHUSLAV, Lukáš, JELÍNEK, Jiří a Jan TRYZNA. *Aktuální otázky civilního a trestního řízení: se zaměřením na rekodifikaci občanského soudního řádu a trestního řádu ve světle principů demokratického a právního státu*. Praha: Všehrd, 2016. 215 s.
- MACUR, Josef. *Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 183 s.
- MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: úvod do právní argumentace*. Praha: C.H. Beck, 2011. 296 s.
- NÉMETHOVÁ, Monika a kol. *Zborník z III. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie Banskobystrické zámocké dni práva. Sekcia súkromného práva*. Banská Bystrica: Belianum, 2018. 300 s.
- PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Praha: Academia, 1997. 834 s.

- SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Praha: vlastní náklad, 1932. s. 189 s.
- SVOBODA, Karel, ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces*. Praha: C.H. Beck, 2014. 432 s.
- TARUFFO, Michele. *Abuse of Procedural Rights: Comparative Standards of Procedural Fairness*. Kluwer Law International, 1999. 384 s.
- TICHÝ, Luboš, MASLOWSKI, Solange, TROUP, Tomáš a kol. *Zneužití práva*. Praha: Centrum právní komparatistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, 2016. 298 s.
- TRYZNA, Jan. *Právní principy a právní argumentace: k vlivu právních principů na právní argumentaci při aplikaci práva*. Praha: Auditorium, 2010. 332 s.
- WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 8. vydání. Praha: Leges, 2015. 624 s.
- ZAHRADNÍKOVÁ, Radka a kol. *Civilní právo procesní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 565 s.
- ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Pojmové znaky civilního procesu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 280 s.
- ZIMMERMANN, Reinhard a Simon WHITTAKER. *Good Faith in European Contract Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 720 s.

Komentářová literatura

- BUREŠ, Jaroslav, DRÁPAL, Ljubomír a Zdeněk KRČMÁŘ. *Občanský soudní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C.H. Beck, 2006. 1046 s.
- DAVID, Ludvík, IŠTVÁNEK, František, JAVŮRKOVÁ, Naděžda, KASÍKOVÁ, Martina a Petr LAVICKÝ. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2009. 1073 s.
- DRÁPAL, Ljubomír a Jaroslav BUREŠ. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl*. Praha: C.H. Beck, 2009. 1579 s.
- GRYGAR, Jiří. *Zákon o soudech a soudcích*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 600 s.
- HANDL, Vlastimil a Josef RUBEŠ. *Občanský soudní řád: komentář*. Praha: Panorama, 1985. 858 s.
- JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář podle stavu k 1. 4. 2014. Kniha I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. 528 s.

- JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1. 2. 2016. Kniha I. 2. vydání.* Praha: Wolters Kluwer, 2016. 528 s.
- JIRSA, Jaromír. *Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář podle stavu k 1. 3. 2019. Kniha I. 3. vydání.* Praha: Wolters Kluwer, 2019. 648 s.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Řízení sporné. Praktický komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2016. 1116 s.
- SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. 2. vydání.* Praha: C.H. Beck, 2017. 1601 s.
- SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr, LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. *Občanský soudní řád: komentář. 3. vydání.* Praha: C.H. Beck, 2021. 1840 s.
- ŠTEVČEK, Marek a kol. *Civilný sporový poriadok: komentár. 2. vydanie.* Praha: C.H. Beck, 2022. 1752 s.

Časopisecké a odborné články

- ALMEIDA, Joao, Alberto a Frederico Ribeiro LAMEGO. The Role of Judge against the Abuse of Procedural Rights. *Revista da Faculdade de Direito*, 2017, č. 71, s. 313-339.
- ČOLLÁK, Jaroslav. Procesnoprávne zneužitie práva: vlastnosti, aplikácia a následky v civilnom súdnom procese (1. časť). *Justičná revue*, 2020, č. 11, s. 1298-1310.
- ČOLLÁK, Jaroslav. Procesnoprávne zneužitie práva: vlastnosti, aplikácia a následky v civilnom súdnom procese (2. časť). *Justičná revue*, 2020, č. 12, s. 1463-1485.
- LAVICKÝ, Petr. Účelnost nákladů spojených se zastupováním advokátem, *Právní fórum*, 2012, č. 5, s. 191-198.
- MACOUR, Josef. Civilní proces a právo na soudní ochranu. *Právní rozhledy*, 1996, č. 2, s. 41-45.
- PETR, David. Institut zneužití práva v českém právu. *Komorní listy*, 2009, č. 1, s. 14-16.
- ROSZCZYNIALSKA, Katarzyna, Gajda. Abuse of Procedural Rights in Polish and European Civil Procedure Law and the Notion of Private and Public Interest. *Access to Justice in Eastern Europe*, 2019, č. 2, s. 53-85.
- SPÁČIL, Jiří. Odročení soudního jednání a omluva účastníka nebo jeho právního zástupce. *Bulletin advokacie*, 2004, č. 3, s. 12-18.
- SVOBODA, Karel. Možnost prokazování tzv. obstrukční námitky započtení. *Soudní rozhledy*, 2019, č. 4, s. 112-113.

- ŠUSTOVÁ, Jana. Abuses iuris v civilním procesu aneb umí české soudy čelit zneužívání procesu?. *Právní rozhledy*, 2015, č. 12, s. 443-450.
- ZIMA, Petr. Zneužití práva na žalobu. *Právní rozhledy*, 2023, č. 9, s. 326-332.

Právní předpisy

- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod.
- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv svobod jako součásti ústavního pořádku ČR.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.
- Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích).
- Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii.
- Zákon č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok.
- Code de procédure civile.

Judikatura

Ústavní soud ČR a SR

- Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1998.
- Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 7/02 ze dne ze dne 18. 6. 2002.
- Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 600/03 ze dne 16. 1. 2004.
- Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 475/03 ze dne 22. 1. 2004.
- Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 643/04 ze dne 6. 9. 2005.
- Nález ÚS sp. zn. III. ÚS 1094/09 ze dne 23. 9. 2009.
- Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 988/12 ze dne 25. 7. 2012.
- Nález ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 195/2012 ze dne 16. 8. 2012.
- Nález ÚS sp. zn. III. ÚS 468/11 ze dne 2. 9. 2012.
- Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 25/12 ze dne 17. 4. 2013.
- Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 1822/14 ze dne 9. 4. 2015.
- Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 3216/14 ze dne 17. 12. 2015.
- Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 1784/17 ze dne 13. 9. 2017.
- Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 193/17 ze dne 10. 4. 2018.
- Nález ÚS sp. zn. II. ÚS 1107/21 ze dne 23. 6. 2021.
- Nález ÚS sp. zn. III. ÚS 3359/21 ze dne 8. 2. 2022.
- Usnesení ÚS sp. zn. II. ÚS 1727/14 ze dne 30. 9. 2014.
- Usnesení ÚS sp. zn. II. ÚS 3209/18 ze dne 23. 10. 2018.

- Usnesení ÚS sp. zn. I. ÚS 2751/18 ze dne 14. 11. 2018.
- Usnesení ÚS sp. zn. I. ÚS 3084/18 ze dne 26. 6. 2019.
- Usnesení ÚS sp. zn. I. ÚS 3587/22 ze dne 17. 1. 2023.
- Usnesení ÚS SR sp. zn. III. ÚS 357/2016 ze dne 7. 6. 2016.

Nejvyšší soud ČR

- Rozsudek NS sp. zn. 30 Cdo 4336/2010 ze dne 25. 1. 2012.
- Rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 2135/2016 ze dne 15. 6. 2016.
- Rozsudek NS sp. zn. 28 Cdo 5711/2017 ze dne 1. 1. 2018.
- Rozsudek NS sp. zn. 32 Cdo 4182/2016 ze dne 28. 8. 2018.
- Rozsudek NS sp. zn. 33 Cdo 1794/2018 ze dne 26. 2. 2019.
- Rozsudek NS sp. zn. 31 Cdo 1475/2020 ze dne 13. 1. 2020.
- Rozsudek NS sp. zn. 30 Cdo 3556/2019 ze dne 26. 5. 2020.
- Rozsudek NS sp. zn. 31 ICdo 36/2020 ze dne 10. 6. 2020 (R 104/2020 civ.).
- Rozsudek NS sp. zn. 31 Cdo 684/2020 ze dne 9. 9. 2020.
- Usnesení NS sp. zn. 25 Cdo 911/2000 ze dne 18. 7. 2000.
- Usnesení NS sp. zn. 28 Cdo 2385/2007 ze dne 18. 7. 2007.
- Usnesení NS sp. zn. 29 Nd 201/2008 ze dne 15. 7. 2008 (R 2/2009 civ.).
- Usnesení NS sp. zn. 21 Cdo 3358/2007 ze dne 19. 8. 2008.
- Usnesení NS sp. zn. 30 Cdo 3487/2013 ze dne 19. 2. 2014.
- Usnesení NS sp. zn. 30 Cdo 5412/2014 ze dne 28. 7. 2015.
- Usnesení NS sp. zn. 21 Cdo 73/2015 ze dne 12. 8. 2015.
- Usnesení NS sp. zn. 26 Cdo 626/2018 ze dne 1. 6. 2018.
- Usnesení NS sp. zn. 22 Nd 159/2016 ze dne 15. 6. 2016.
- Usnesení NS sp. zn. 29 NSČR 104/2017 ze dne 30. 8. 2018.
- Usnesení NS sp. zn. 21 Cdo 2980/2018 ze dne 9. 10. 2018.
- Usnesení NS sp. zn. 28 Cdo 666/2020 ze dne 31. 3. 2020.
- Usnesení NS sp. zn. 26 Cdo 1654/2020 ze dne 1. 7. 2020.

Nejvyšší správní soud ČR

- Rozsudek NSS sp. zn. 1 Afs 107/2004 ze dne 10. 11. 2005.
- Rozsudek NSS sp. zn. 8 Afs 41/2013 ze dne 18. 4. 2014.
- Rozsudek NSS sp. zn. 8 As 55/2015 ze dne 24. 7. 2015.
- Rozsudek NSS sp. zn. 9 As 31/2017 ze dne 3. 10. 2017.
- Rozhodnutí NSS sp. zn. 11 Kss 7/2018-207 ze dne 21. 1. 2019.
- Usnesení NSS sp. zn. 1 As 70/2008 ze dne 27. 5. 2010.
- Usnesení NSS sp. zn. 8 As 97/2023-17 ze dne 28. 6. 2023.

- Usnesení NSS sp. zn. 4 As 228/2023-7 ze dne 29. 6. 2023.

Nižší obecné soudy ČR

- Rozsudek KS v Brně sp. zn. 70 (28) Icm 322/2017 ze dne 20. 9. 2022.
- Usnesení KS v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 610/20001 ze dne 18. 10. 2001.

Evropský soud pro lidská práva

- Rozsudek ESLP ze dne 30. 10. 1991, *Wiesinger proti Rakousku*, č. 11796/85.
- Rozsudek ESLP ze dne 5. 7. 2001, *Erdem proti Německu*, č. 38321/97.
- Rozsudek ESLP ze dne 29. 3. 2006, *Apicella proti Itálii*, č. 64890/01.
- Rozsudek ESLP ze dne 18. 7. 2006, *Pedovič proti ČR*, č. 27145/03.
- Rozsudek ESLP ze dne 19. 1. 2010, *Bock proti Německu*, č. 22051/07.

Soudní dvůr EU

- Rozsudek SDEU ze dne 6. 4. 2006, *Agip Petroli SpA proti Capitaneria di porto di Siracusa, Capitaneria di porto di Siracusa – Sezione staccata di Santa Panagia, Ministero delle Infrastrutture e dei Trasporti*, C-456/04.
- Rozsudek SDEU ze dne 22. 11. 2018, *Edward Cussens a další proti T. G. Brosnananovi*, C-251/16.

Stanoviska

- Stanovisko NSS sociálně-správního kolegia sp. zn. sp. zn. S 3401/2004 ze dne 2. 2. 2005, publikované pod č. 498/2005 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.
- Stanovisko NS sp. zn. Cpjn 206/2010 ze dne 13. 4. 2011, publikované pod č. 58/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Rozhodnutí kárné komise České advokátní komory

- Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 156/00 ze dne 6. 4. 2001 (Bulletin advokacie 9/2001, s. 68).
- Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 98/02 ze dne 14. 11. 2003 (Bulletin advokacie 5/2004, s. 73).
- Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 42/06 ze dne 30. 6. 2006 (Bulletin advokacie 6/2008, s. 61).
- Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 76/07 ze dne 5. 9. 2008 (Bulletin advokacie 4/2009, s. 53).
- Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 46/07 ze dne 21. 11. 2008 (Bulletin advokacie 11/2009, s. 64).

- Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 141/2008 ze dne 23. 1. 2009 (Bulletin advokacie 6/2009, s. 61).
- Rozhodnutí sp. zn. K 122/2010 ze dne 21. 2. 2011 (Bulletin advokacie 10/2014, s. 66).
- Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 75/2011 ze dne 9. 9. 2011 (Bulletin advokacie 11/2013, s. 69).
- Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 97/2013 ze dne 17. 1. 2014 (Bulletin advokacie 3/2015, s. 64).
- Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 25/2013 ze dne 2. 6. 2015 (Bulletin advokacie 9/2016, s. 64).
- Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 58/2020 ze dne 25. 9. 2020 (Bulletin advokacie 11/2021, s. 77).
- Rozhodnutí kárné komise ČAK sp. zn. K 51/2021 ze dne 13. 9. 2021 (Bulletin advokacie 1-2/2022, s. 82).

Elektronické zdroje

- GINTER, Jindřich. Soudy zaplavují záměrné obstrukce advokátů, právo často odnese čas. *Novinky.cz* [online]. 2015 [cit. 2023-08-05]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/domaci-soudy-zaplavuji-zamerne-obstrukce-advokatu-pravo-casto-odnese-cas-329382>.
- JIRSA, Jaromír. Lze se účinně bránit zneužívání práva v civilním řízení?. *Právní prostor* [online]. 2014 [cit. 2023-08-05]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/lze-se-ucinne-branit-zneuzivani-prava-v-civilnim-rozeni>.
- JIRSA, Jaromír. Problematika (nejen) procesního nástupnictví a zneužívání procesního práva. *Právní prostor* [online]. 2015 [cit. 2023-08-05]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/problematika-nejen-procesniho-nastupnictvi-a-zneuzivani-procesniho-prava>.
- Stanovisko Soudcovské unie ČR k navrhovanému věcnému záměru nové úpravy civilního procesního práva ze dne 29. 6. 2018 [online]. 2018 [cit. 2023-08-05]. Dostupné z: <https://www.soudci.cz/zpravy-a-stanoviska/pohledy-a-nazory/2938-stanovisko-k-navrhovanemu-vecnemu-zameru-nove-upravy-civilniho-procesniho-prava.html>.
- Tisková zpráva veřejného ochránce práv, uveřejněná dne 3. 9. 2015 na webu ombudsmana [online]. 2015 [cit. 2023-08-05]. Dostupné z:

<https://www.ochrance.cz/aktualne/stiznosti-na-soudy-neubyva-plynulost-rizeni-neni-zarucena/>.

Další zdroje

- Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok, část B (speciální část), vydaná v Bratislavě dne 17. 12. 2014.
- DOBROVOLNÁ, Eva, DVOŘÁK, Bohumil, LAVICKÝ, Petr, PULKRÁBEK, Zdeněk a Alena, WINTEROVÁ. *Věcný záměr civilního řádu soudního*. 2. znění. 2020. 444 s.
- GOULD, Carmen Yesmin. *Bringing the exceptio doli generalis back from the grave*. Pretoria, 2012. Kvalifikační práce v oboru Legum Magister (smluvní právo). University of Pretoria. Birgit Kuschke. 62 s.
- Praktický průvodce podmínkami přijatelnosti, vydaný kanceláří Evropského soudu pro lidská práva, ve znění aktualizovaném ke dni 1. 8. 2021.
- SDEU, ředitelství komunikace, oddělení pro publikace a elektronická média. *Výroční zpráva 2021. Soudní činnost: přehled činnosti Soudního dvora a Tribunálu Evropské unie*. Lucemburk, 2022. s. 381.
- Usnesení představenstva ČAK č. 1/1997 Věstníku ze dne 31. 10. 1996, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů ČR (etický kodex).